

magazin istoric

ANUL IV Nr. 10 (43) OCTOMBRIE 1970



DIN SUMAR: Conferința Națională a P.C.R.: octombrie 1945

• Urmașul lui Mihai Viteazul: Radu Șerban • Un fals politic faimos—Depeșa de la Ems

• Mituri, legende, tradiții și texte în lumina arheologiei • Mai — septembrie 1940: În anticamera dictaturii fasciste • Reporterii antichității



Radu Șerban, un vrednic
continuator al politicii
lui Mihai Viteazul, așa
cum a fost zugrăvit în
fresca de la Hurez (Ra-
du Șerban — demnul
urmaș al lui Mihai Vitea-
zul, pag. 70)

— REDACTOR ȘEF —

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP,
VIRGIL CANDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU,
NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU,
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA,
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

- GHEORGHE TUȚUI: O treaptă spre viitor 2

Numită, pe drept cuvânt, conferința refacerii, Conferința Națională a P.C.R., care a avut loc în octombrie 1945, ne apare, în perspectiva sfertului de veac care a trecut de atunci, ca un eveniment de mare însemnătate în viața poporului nostru.

- SCARLAT CALLIMACHI: Scrisori către un prieten (II) 9

Pagini memorialistice din anii 1931—1938

- OLIMPIU MATICHESCU: Justiția baionetelor 18

Octombrie 1920. Greva generală zguduie puternic însăși temelia regimului burgeois-mosheresc, ca o manifestare a conștiinței de clasă a proletariatului, evidențind capacitatea clasei muncitoare de a se afirma ca o forță națională în stare să-și asume rolul de conducător al întregului popor, în lupta pentru transformarea revoluționară a societății.

Forțele represive intră în acțiune împotriva clasei muncitoare. Generalul Averescu își „selecționează” judecătorii, iar C. Argetolanu dă un răspuns pe cât de clar, pe atât de cinic: „Ce vrei, simțim în stare de război cu Partidul socialist și deci numai Curtea marțială îți poate judeca”. Teroarea răscolește întreaga țară...

- MARIA ARIMIA și SILVIA FURO: Mesajul unui steag 26

- RADU BELIGAN: Pe urmele lui Shakespeare 27

Există oameni a căror urmă în lume este atât de intensă, de amplă și de permanentă, încât — oricât s-ar ști despre ei — în jurul lor se menține o zonă de mister mereu reînnoit. Marele Will se înscrie printre aceștia.

- William Shakespeare sau Francis Bacon? 30

- N. COPOIU: Constantin Dobrogeanu-Gherea 37

Se știe că Dobrogeanu-Gherea a fost un teoretician de frunte al mișcării socialiste din țara noastră. Este suficient de complet o asemenea imagine? O întregim cu câteva fapte din vasta activitate practică a acestui neobosit militant.

- TITU GEORGESCU: Procesul de la Nürnberg (II) 42

„...Totul era groaznic: să mori de foame, să mori de sete, să fii bolnav, să vezi murind în jurul tău pe toți tovarășii tăi fără a putea face nimic pentru ei, să te gîndești la copiii tăi, la țara ta pe care nu o vei mai vedea...” Cutremurătoarea depozitie a publicistei franceze Marie Claude Vaillant-Couturier, deținută mai bine de trei ani în lagărele de exterminare naziste.

- EUGEN STANESCU: Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre (III) 53

- Prof. dr. MATHIAS BERNATH și dr. OTTO BOSS: „Niciieri în lume nu se

magazin istoric

Nr. 10 (43) — octombrie 1970

scrie mai bine istoria României decît în România” (interviu consemnat de Nicolae Minei) 59

- ANDRE CASTELÔT: Depeșă de la Ems 62

Sau cum a fost săvîrșită una din cele mai faimoase mistificări politice din analele diplomației.

- C. REZACHEVICI: Radu Șerban — demnol urmaș al lui Mihai Viteazul (I) 70

„Nu i-a fost dat un început liniștit de domnie. Și-a cucerit tronul cu sabia și tot cu sabia l-a apărut, fiind un fidel continuator al politicii antiotomane inițiate de marele său înaintaș.

- C. NICOLAE: Totul pentru front, totul pentru victorie împotriva fascismului 74

Momente importante ale activității P.C.R. în armată (1940—1945).

- GELU MAKUTOVICI: Shqipria partizană 77

La 7 aprilie 1939, 170 de nave, purtînd 50.000 de ostași, însoțite de peste 600 de avioane s-au năpusit asupra Albaniei spre a instaura dominația Italiei fasciste. În acele momente dramatice a apărut eroica rezistență antifascistă a maselor populare albaneze...

- DINU V. ROSETTI: Mituri, legende, tradiții și texte în lumina arheologiei 83

Unde se încheie legenda și unde începe istoria? Herodot în contrazicere cu dovezile materiale? Veridicitatea spuselor lui Aristotel? Străfulgerări ce răzbat dintr-o lume încă puțin explorată.

- MIHAI FATU: Mai-septembrie 1940. În anticamera dictaturii fasciste 87

O anchetă care începe la siguranță și se încheie în saloanele Palatului regal, netînd drumul Gărzii de fier spre putere. La 6 septembrie s-a instaurat, cu sprijinul și sub presiunea directă a Germaniei hitleriste, odioasa dictatură legionaro-antonesciană: a început cea mai întinecată perioadă din istoria poporului român. Animați de un fierbinte patriotism, comunistii au înfruntat cu eroism teroarea fascistă, acționînd cu hotărîre și consecvență pentru mobilizarea maselor, pentru dobîndirea regimului instist.

- GIULIANO GAETA: Reporterii antichității 93

Cînd se naște ziaristica? O întrebare al cărei răspuns trebuie să-l căutăm în negura timpurilor.

- POȘTA REDACȚIEI 98

IN NUMARUL VIITOR

• Fir neîntrerupt de existență românească • Acord de luptă antifascistă la Bacia • De ce au invins dorienii? • Frescele misterioase de la Snagov • „Dl. A. C. Cuza a tîntit și Codreanu a tras” • Arnova în primejdie? • Un transilvănean, prietenul lui Benjamin Franklin • Români la Congresul internațional antifascist (1928) • Cronica cetăților de la Porțile de Fier • Un personaj enigmatic la curtea lui Matei Basarab • Ultimele zece minute ale cruciatorului „Indianapolis” • Sfîrșitul lui Ioan Nicoară Potcoava

25 DE ANI DE LA CONFERINȚA NAȚIONALĂ A P.C.R. DIN OCTOMBRIE 1945

Fișă
de
istorie
politică

O TREAPTĂ SPRE VIITOR

GH. ȚUȚUI

Octombrie 1945. De peste șase luni România era guvernată de către o putere nouă, democratică, care se străduia să facă față greutăților economice și opoziției îndârjite a reacțiunii. Regele se afla în „grevă”, iar așa-zisii profeți ai claselor exploatare se grăbeau să numere zilele noului regim.

Cu toate acestea, puterea revoluționară a muncitorilor și țăranilor continua să existe, să acționeze și să se dezvolte. Ea se baza pe forța clasei muncitoare, a țăranimii, a intelectualilor, a tuturor celor ce muncesc. Comuniștii, sufletul acestei puteri, își asumaseră sarcina rezolvării problemelor de care depindea viitorul țării. Analizau cu spirit de răspundere și precizie problemele concrete ale economiei, inventariau mijloacele de producție existente, prospectau resursele de materii prime și de forță umană, se pregăteau pentru a ataca frontal problema refacerii țării — problema nodală în desfășurarea victorioasă a revoluției populare.

În răstimpul care trecuse de la eliberarea țării, partidul comunist își verificase politica în focul revoluției, își îmbogățise experiența și se pregătea să pună în practică unul din cele mai realiste planuri de construcție economică, socială și politică. Parnea în această bătălie cu rindurile consolidate, bucurându-se de sprijinul întregului popor.

Ieșit din ilegalitate doar de 11 luni, Partidul Comunist Român număra, în iulie 1945, peste 100 000 de membri, care activau în

2 500 de organizații de bază. Constituirea comitetelor de partid regionale și județene și organizarea muncii în noile condiții fuseseră efectuate cu succes.

Între 16 și 21 octombrie 1945, într-o atmosferă de entuziasm înălțător, în sala Liceului „Mihai Viteazul” din București s-au desfășurat lucrările Conferinței Naționale a Partidului Comunist Român. Au participat peste 320 de delegați (reprezentând peste un sfert de milion de membri de partid), și un mare număr de invitați — conducători ai partidelor politice democratice și ai organizațiilor de masă, membri ai guvernului, fruntași ai vieții științifice și culturale. În sală se aflau dr. Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, Theodor Iordăchescu, secretarul general al P.S.D., reprezentanți ai Confederației Generale a Muncii, ai Uniunii Partizilor, scriitorul Mihail Sadoveanu, savanții C. I. Parhon, Simion Stoilov și alții.

Numită, pe drept cuvânt, **Conferința refacerii**, marea întrunire comunistă a avut înscrise pe ordinea de zi următoarele probleme: Raportul politic al Comitetului Central; Proiectul de Statut al Partidului Comunist Român; Alegerea Comitetului Central și a Comisiei de Revizie.

Lucrările s-au deschis prin prezentarea cadrului intern și internațional în care se ținea prima conferință legală a P.C.R., precum și a sarcinilor care-i reveneau spre rezolvare. A fost ales prezidiul și a avut loc prima ședință în care s-au prezentat salutarile celorlalte partide și organizații

Scântea

ORGAN AL COMITETULUI CENTRAL AL P. C. R.

Problemele reconstrucției în discuția Conferinței Generale a Partidului Comunist Român

(Continuarea raportului politic al Comitetului Central, prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej)

ORGAN AL COMITETULUI CENTRAL AL P. C. R.

STATUTUL

Partidului Comunist Român

Introducere

Numele Partidului

Organul executiv al Partidului

ANUL III

A PAGINI 60 L. E.

No. 379

România Liberă

ERI SA DESCHIS IN ADLA LICEULUI "MIRAL VITAZUL"

PRIMA CONFERINȚA GENERALĂ A PARTIDULUI COMUNIST

AM PARTICIPAT DELEGATI DIN TOATA ȚARA FRUNTAȘII

Telegrame adresate Conferinței Generale a Partidului Comunist Român

Conferința de lucru C.P.R. din 1948, a avut loc la București, în ziua de 23 August 1948, la sediul Comitetului Central al P.C.R. Președintele Comitetului Central, Gheorghe Gheorghiu-Dej, a prezentat raportul politic al Comitetului Central, în care a expus bilanțul activității partidului, a analizat situația țării și a propus planul de reconstrucție pentru anul 1949. Raportul a fost primit cu entuziasm de delegații din toate regiunile țării, care au adoptat planul și au promis să-l realizeze cu toată conștiința și toată puterea.

democrate, telegramele adresate conferinței de către organizațiile de partid și colectivele de oameni ai muncii din întreaga țară.

În ziua a doua a conferinței, Gheorghe Gheorghiu-Dej a expus Raportul politic al C.C. al P.C.R., document în care s-a făcut bilanțul activității partidului, o primă sintetizare a principalelor învățăminte și a experienței acumulate atît în perioada ilegalității, cit și după 23 August 1944, și s-au fixat obiectivele activității pentru noua etapă.

Caracterizînd situația internă și internațională în care se desfășura conferința, raportul arăta că organizarea și consolidarea păcii depind de spiritul de colaborare și bună înțelegere între popoare, de uniunea tuturor forțelor progresiste ale lumii în lupta pentru asigurarea unei democrații reale, de respectarea voinței fiecărui popor în a-și fauri singur regimul social, de inviolabilitatea independenței naționale și

de neamestecul în treburile interne ale altor popoare. Precizînd sarcinile ce revineau partidului în reconstrucția și dezvoltarea generală a țării, raportul sublinia că ele trebuie să se întemeieze, în primul rînd, pe mobilizarea intensă a tuturor posibilităților interne și pe maxima valorificare a resurselor naturale.

Problema centrală, asupra căreia și-a concentrat atenția Conferința Națională, a constituit-o refacerea și dezvoltarea economică a țării. În Raportul politic al Comitetului Central și în dezbateri s-a remarcat că progresul social este în legătură directă și nemijlocită cu progresul industrializării. „O industrie grea puternică, bazată pe folosirea rațională a bogățiilor naturale ale țării și dezvoltată pe linia nevoilor interne și a posibilităților izvorîte din legături comerciale trainice cu vecinii, constituie pivotul în jurul căruia întreaga economie a țării se va dezvolta în condiții noi”.



Atribuind industriei grele locul de frunte în planul de refacere a economiei românești, partidul comunist argumenta pe baze științifice importanța acesteia pentru dezvoltarea celorlalte ramuri de producție, sublinia că numai cu ajutorul industriei grele puteau fi puse în valoare „toate bogățiile

Participanți la Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945

Telegrame

„Muncitorii comuniști din Șantierul Naval Galați salută cu toată dragostea prima conferință liberă a P.C.R., luându-și ca sarcină mărirea producției și prosperitatea țării. Celula Docurilor-Galați își ia angajamentul de a reconstrui docurile.

Celula de la Industria Sirmei-Galați salută și exprimă nădejdea că hotărârile ce se vor lua vor fi spre binele muncitorilor”.

★

„Organizația Frontului plugarilor din jud. Iași salută cu cea mai mare dragoste Conferința Generală a Partidului Comunist Român. Noi, țărani organizați în Frontul plugarilor, vom lupta alături de partidul comunist pentru a se îndeplini planul de reconstrucție a țării și pentru democratizarea și stăpînirea rămășițelor fasciste. Vom mări cu 20% înșămînțările cu grâu”.

pămîntului țării noastre, bogății exploatare astăzi doar într-o măsură redusă, vor putea lua dezvoltarea necesară industriile existente și vor putea lua naștere noi industrii”.

Pornind de la situația existentă în 1945, Conferința Națională a orientat partidul spre intensificarea eforturilor în vederea refacerii capacităților de producție și sporirii productivității în ramurile de bază ale

industriei (siderurgică, metalurgică și minieră, petrolieră, a materialelor de construcții, textilă, alimentară). Sarcina principală consta în reconstrucția uzinelor de fier „Hunedoara”, a minelor de cărbuni din Valea Jiului, a uzinelor „Reșița”, „Titan-Nădrag-Calan”, „Malaxa”, precum și a celorlalte întreprinderi metalurgice. O mare atenție s-a acordat refacerii rețelei de transporturi terestre, aeriene și navale, căroră le revenea un rol deosebit de important în dezvoltarea economiei naționale. Totodată, în vederea dezvoltării economice a României, conferința a fixat ca sarcină de perspectivă electrificarea întregii țări.

Raportul asupra proiectului de statut arăta că poporul român, în frunte cu clasa muncitoare, este gata să facă toate eforturile și sacrificiile pentru a-și reface țara: să scoată la iveală comorile pămîntului și ale munților, să-și supună căderile de apă pentru electrificarea țării, să pună în funcțiune și să clădească fabrici, să lucreze ogoarele cu ajutorul mașinilor. Dar „**el vrea ca bogățiile să fie ale țării și de ele să aibă parte întreg poporul**”.

Prin țelurile propuse, care vizau ridicarea condițiilor de viață ale maselor muncitoare, utilizarea judicioasă și integrală a forței de muncă, partidul cointeresea în acțiunea de reconstrucție a țării păturile cele mai largi. Conferința Națională elabora un program concret de activitate a întregii na-

tiuni. „Tot ce este activ, energetic și competent — se arată în raport — trebuie să contribuie la realizarea acestui plan de refacere și ridicare a țării noastre”.

În cadrul programului de refacere și dezvoltare a economiei naționale, un loc central l-au ocupat problemele agriculturii. Pentru consolidarea alianței clasei muncitoare cu țărăimea și pentru redresarea agriculturii, conferința anunța importante măsuri cu caracter politic și economic: organizarea centrelor pentru închirierea tractoarelor și mașinilor agricole, ajutorarea țărănimii cu credite și semințe în vederea măririi producției agricole și a unei mai bune valorificări a acesteia, apărarea intereselor țărănimii mici și mijlocii față de tendințele exploatare ale elementelor înstărite ș.a.

Același program prevedea importante măsuri în vederea întăririi sectorului economic dirijat de stat, a intensificării controlului statului asupra întreprinderilor particulare, pentru ca acestea să fie îndrumate spre o producție care să servească refacerii și dezvoltării economice a țării.

Pe agenda dezbaterilor s-a aflat și problema îmbunătățirii nivelului material și cultural al poporului. Conferința Națională a indicat o serie de măsuri cu caracter social-cultural, printre care perfecționarea sistemului de aprovizionare și înfringerea acțiunilor speculative ale elementelor burghize, reor-

„Muncitorii textiliști, pielari și cetățenii din Comuna Găvan [Argeș] salută cu entuziasm Conferința Generală a Partidului și își iau angajamentul să susțină punerea în practică a hotărârilor luate”.

★

„Muncitorii din Petrol, întruniți astăzi 17 octombrie 1945 în Căminul Cultural din Gura Ocnitei, aduc salutul lor de îmbrăbătire la muncă rodnică Conferinței Generale de refacerea țării a P.C.R., asigurând Comitetul Central al Partidului de tot devotamentul lor în lupta dăruie pentru reconstrucția și progresul țării”.

★

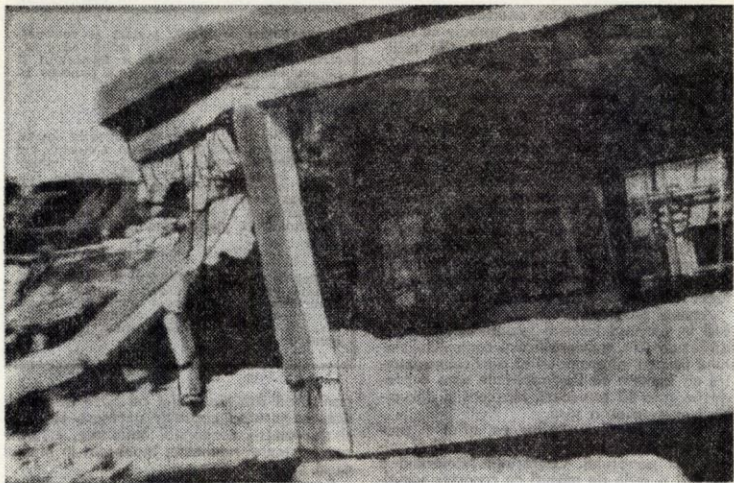
„Celula țăranilor Rîșculița [Baia de Criș] trimite salutul lor călduros primei conferințe libere a avangardei muncitorești, asigurându-vă că vom lupta cu cea mai mare dăruie pentru îndeplinirea hotărârilor aduse”.

ganizarea învățământului pe baze democratice, asigurarea cadrelor necesare refacerii și dezvoltării economiei naționale, extinderea asistenței medicale, îndeosebi în mediul rural ș.a.

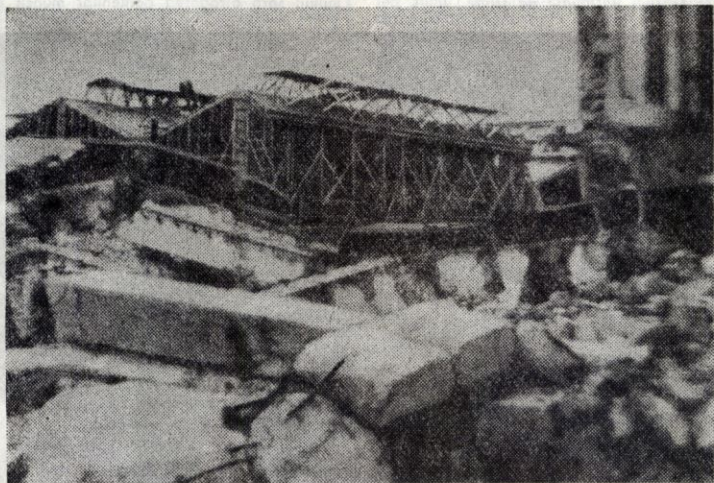
Pornind de la premisa că superioritatea orinduirii democratice asupra vechii orinduirii constă, în primul rând, în faptul că ea organizează participarea maselor celor mai largi la viața politică a țării, stimulează inițiativa și energia uriașă a poporului, Conferința Națională a P.C.R., atît prin orientarea politică generală, cît și prin sarcinile concrete stabilite, a îndrumat activitatea partidului spre întărirea bazei de masă a regimului, spre atragerea oamenilor muncii la

Miting al minerilor din Valea Jiului, desfășurat sub lozincă reconstrucției patriei. (O parte din documentele fotografice au fost obținute cu concursul Arhivei naționale de filme.)



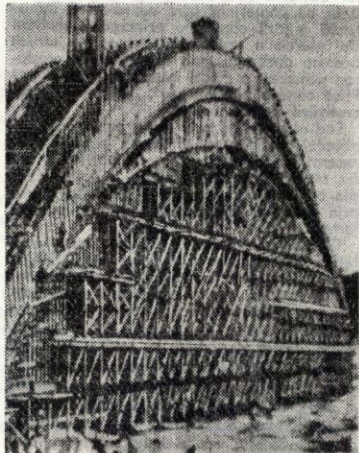
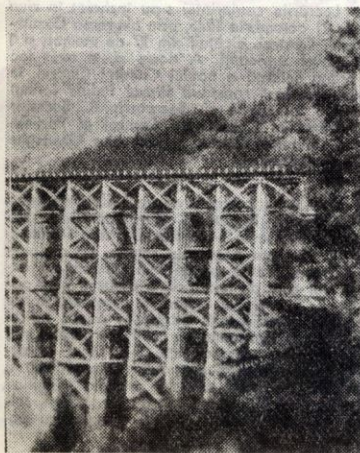
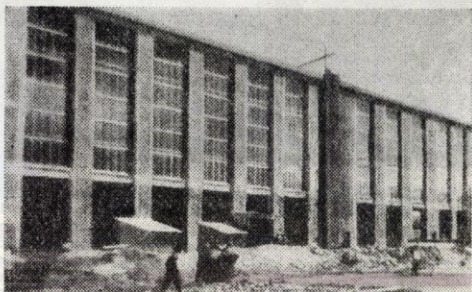


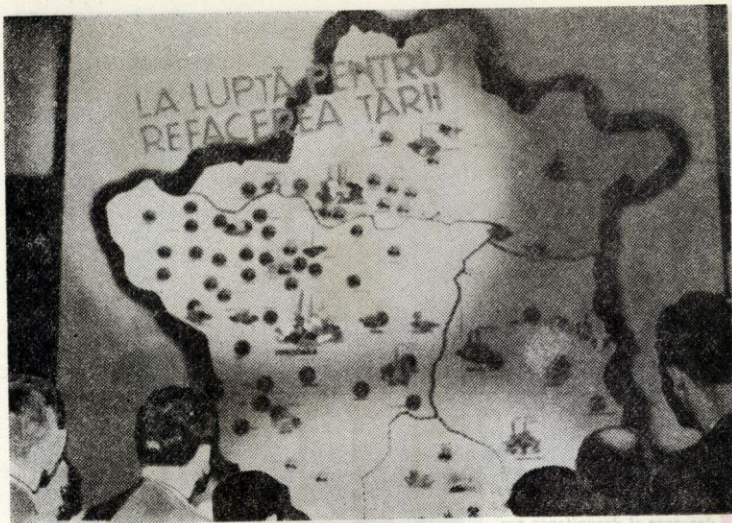
Războiul și jaful hitlerist au lăsat multe și grele răni pe trupul țării: fabrici și uzine distruse, poduri sfărâmate, rețelele de căi ferate și drumuri deteriorate, agricultura secătuită...





Pe baza programului elaborat de conferință, s-a trecut cu toate forțele la redresarea și dezvoltarea economiei naționale





O zonă geografică din țară ilustrând obiective economice prevăzute de hotărârile conferinței

viață politică activă, la înfăptuirea sarcinilor obștești. Sub acest aspect, orientarea dată de conferință spre dezvoltarea industrială a țării constituia principalul element de întărire a regimului democrat, întrucât aceasta ducea în mod nemijlocit la creșterea numerică a clasei muncitoare, forța politică conducătoare în stat, „garanția democratizării vieții noastre”.

Rod al luptei unite a clasei muncitoare, al alianței muncitorești-țărănești, regimul democrat, la făurirea căruia au participat activ, alături de poporul român, și naționalitățile conlocuitoare, se putea dezvolta numai prin întărirea colaborării tuturor acestor forțe.

Continuând eforturile depuse pentru unitatea și coeziunea rindurilor clasei muncitoare, conferința a dezbătut sarcinile concrete ale luptei pentru realizarea unității depline a mișcării muncitorești. În abordarea acestei probleme, s-a pornit de la importanța istorică deosebită pe care o are lichidarea definitivă a sciziunii mișcării muncitorești, de la ideea că unitatea organizatorică a clasei muncitoare poate fi rezultatul activității comune a Partidului Comunist Român și a Partidului social-democrat, rezultatul

unei munci sistematice de clarificare ideologică. „Partidul Comunist Român — se spunea în Rezoluția Conferinței Naționale — concepe înfăptuirea partidului unic muncitoresc nu ca o contopire mecanică între cele două partide existente, ci ca o unificare politică și organizatorică, pe baze principiale, în urma unei acțiuni de lămurire ideologică și înfăptuirii unei depline unități de acțiune”.

Lucrările conferinței s-au încheiat în ziua de 21 octombrie 1945, prin alegerea Comitetului Central, alcătuit din 27 de membri și 8 membri supleanți. A doua zi, a avut loc prima ședință a noului Comitet Central, în care a fost constituit Biroul Politic format din 7 persoane și Secretariatul. Secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român a fost ales Gheorghe Gheorghiu-Dej.

★

Privită în perspectiva unui sfert de veac, Conferința Națională din octombrie 1945 ne apare ca un eveniment de mare însemnătate în viața poporului român. Ea a dovedit capacitatea partidului comunist, a cadrelor sale de bază, de a elabora linia politică, formele și metodele corespunzătoare pentru mobilizarea întregului popor la redresarea economică a țării și consolidarea rânduielilor democratice. S-a făcut remarcată capacitatea partidului comunist de a defini, pe baze realiste, profund științifice, căile de dezvoltare viitoare a țării și, totodată, de a deschide noi perspective poporului nostru.

Scarlat Callimachi



Voi înșira mai întâi faptele :
Joi seara, la ora 9 jumătate, a avut loc
ședința Comitetului antifascist din Secto-
rul II negru, la sediul său din str. Foișor
nr. 9.

La ordinea zilei erau chestiuni organi-
zatorice.

În timpul ședinței a intrat comisarul
Ananiu de la Circumscripția a 13-a, cerin-
du-ne să evacuăm sediul. Noi am refuzat.
D-l comisar a cerut atunci întăriri de la
centru. Între timp și-au făcut apariția
cțiva membri ai Gărzii de fier, în uni-
formă. Sosind ajutoarele de la centru, co-
misarul a încercat să ne aresteze, act ile-
gal, împotriva căruia ne-am opus timp de
o oră, protestind cu violență. Până la
urmă, bastoanele de cauciuc au fost în-
vingătoare.

După ce am fost plimbați în camionul
Prefecturii, pe la Circumscripția a 13-a,
unde loviturile au curs din nou, am fost
aduși la Prefectura poliției și ținuți 24 de
ore în stare de arest, fără să ni se ia
vreo declarație scrisă.

Ce concluzii se pot trage din acest mod
de a se purta al autorităților ?

Fără ură, fără patimă, fără violență
— căci aceste acte de abjectă samavolnicie
răscolesc mai curind sentimentele de
scîrbă adîncă decît un sentiment de

Scrisori către un prieten (II)

**20 septembrie
(1934)**

Ar fi trebuit să scriu despre intrarea
U.R.S.S. în Liga Națiunilor, act politic de
o însemnătate covârșitoare. Dar din neferi-
cire nu pot s-o fac, căci sînt nevoit să
povestesc cele ce mi s-au întîmplat — mie
și unor prieteni — în seara de joi 20 sep-
tembrie, în București.

ură — voi comenta, pe scurt, cele petre-
cute în seara de 20 septembrie în Bucu-
rești.

Actul comis de d-l Ananiu, fără un
ordin precis, fără un ordin scris, este un
abuz de putere, pe care legea ar trebui
să-l pedepsească. Actul comis de Ananiu
împotriva unor membri pașnici ai Comi-
tetului antifascist din România oglindește
de minune dezgustătoarea domnie a slu-
gilor parvenite.

Comitetul antifascist reprezenta un mare
pericol pentru toți acești domnișori necin-

știți și cu mâinile înroșite de sînge. Comitetul antifascist era o mîină de oameni, care, fără teamă, cu prețul vieții lor, trezeau din amorțeală mulțimea muncitoare, arătîndu-l imaginea rușinoasă a regimului...

Întimplarea din 20 septembrie, un episod din lupta grea dusă împotriva fascismului, a dat totuși de gîndit așa-zisilor noștri „democrați”. Opinia mondială a fost încunostințată de cele petrecute în Sectorul II negru din București și a reacționat așa cum se cuvine împotriva unor tirani mirșavi.



La începutul verii anului 1937 m-am „auto-exilat”. M-am hotărît să părăsesc țara pentru a mă sustrage vexațiunilor guvernului de atunci. Nu-mi mai puteam exercita meseria de scriitor. Orice articol, orice broșură, orice carte pe care le scriam, de cum apăreau, erau confiscate de organele siguranței statului. Eram deci un cetățean cvasi-mort. În plus, eram supus urmăririi copoilor de la siguranță. Zi și noapte, cite un individ cu precizie caracteristici, se plimba prin fața casei de pe bulevard, vizavi de Facultatea de drept, unde locuiam. Cum ieșeam din casă, un agent se și lua după mine, ca să vadă unde mă duc și cu cine mă întîlnesc.

Așa am hotărît să-mi părăsesc vremea țara, împreună cu soția și cu fiul meu, care împlinise zece ani. Ajutat de cîțiva prieteni, după multe intervenții, am căpătat un pașaport, plecînd cu sufletul amărît, căci nu știam cînd mă voi putea întoarce. E greu să pleci, să te desparți de țara ta minunată, unde lăsam o mîină de prieteni și de tovarăși de luptă.

Am ajuns la Paris în momentul unui aflus de sute de mii de străini, care veneau să vadă uriasa expoziție internațională din anul 1937. Viața marii capitale palpita într-un ritm amețitor. Serile, cînd ne întorceam la hotel, eram zdrobiți de oboseală.

Pasiunea mea pentru politică, neastîmpărul tinereții m-au făcut să iau, după cîteva săptămîni, legătura cu Comitetul de luptă contra fascismului și războiului, întemeiat de scriitorul Henri Barbusse. Acolo am făcut cunoștință cu Francis Jourdain, cu Anette Vidal — fosta secre-

tară a lui Barbusse —, cu Jean Richard Bloch, cu Aragon și cu mulți alții. Am colaborat la revista „Clarté” și am luat parte la multe ședințe și conferințe organizate de acest comitet.

De asemenea, am luat legătură cu reprezentanții partidului comunist din țara noastră, care se aflau în emigrație. Împreună cu ei am organizat conferințe, ședințe și șezători culturale, în care am vorbit despre situația politică din România.

Acum îmi pare foarte rău că nu mi-am făcut însemnări zilnice, dar mărturisesc, pentru mine activitatea politică însemna luptă dîră pe teren și nu însemnări scurte sau discuții într-o sală înecată în fum de tutun. Totuși, după atîția ani, cîteva date și note în legătură cu activitatea mea și cu evenimentele politice internaționale de atunci mi-ar fi fost, mie și prietenilor mei, de mare folos astăzi. Acum e prea tîrziu ca să-mi mai fac astfel de gînduri. Modesta mea activitate politică din anii premergători uriașului cataclism mondial m-a împăcat cu mine însumi. Știam că sînt și eu un soldat din marea armată antifascistă.

Marea tragedie bătea la poarta istoriei

După invazia Austriei și a unei părți a Cehoslovaciei de către bandele înarmate ale lui Adolf Hitler, orice om cu mintea limpede putea să prevadă deznodămîntul fatal al marii tragedii care bătea la poarta istoriei. Dar interesele meschine ale guvernelor robite capitalismului n-au vrut să pună stavilă înaintării — pas cu pas — a armatelor hitleriste. Atît guvernele din Franța cît și cele din Anglia, de teama comunismului, s-au făcut, cu vrere sau dintr-o îngrozitoare orbire, complice ale „demonului” german.

În preajma conferinței anglo-franco-germano-italiene de la Munchen, cerul politicii internaționale se acoperise cu nori negri. Viața de toate zilele a Parisului căpătase aspectul premergător unui conflict înarmat. Începuse o mobilizare parțială, rechiziționarea unui mare număr de camioane și de autoturisme. Trecînd prin fața gărilor principale ale Parisului, pu-

teal vedea șiruri de autovehicule cu soldați la volan care așteptau doar un ordin. Cetățenii se aprovizionau cu zahăr, cu untdelemn și cu conserve de tot felul, sălile de teatru sau de cinematograful se goleau tot mai mult. Fiecare francez își petrecea vremea liberă între ai lui, așteptând cu teamă rezultatul conferinței de la München.

În fine, premierii Daladier și Chamberlain s-au întors la casele lor — primul doar cu un petec de hirtie semnat de Hitler, al doilea cu vestita lui umbrelă de ploaie în mîna dreaptă.

Cataclismul mondial fusese doar aminat cu cîteva luni.

O telegramă de cîteva cuvinte ne-a adus vestea morții marelui sculptor Brâncuși. Pentru cei care l-au cunoscut și l-au îndrăgit, aceste cîteva cuvinte au fost un dangăt de clopot îndepărtat care a trezit o puzderie de amintiri prăfuite, aproape uitate. Acum ele s-au apucat să filfîie — care mai molcom, care mai vijelios — în fața ochilor mei. Mă străduiesc să le orînduiesc, să le pot așterne cît mai bine pe aceste foie de hirtie.

Era în anul 1937, la Paris. Trăiam rețrași, înconjurați de o mînă de artiști români și străini. Într-o seară, fiind la Ilarie Voronca, i-am spus acestuia că am dori să-l cunoaștem pe Brâncuși. Și, într-adevăr, puține zile mai târziu ne-am dus cu toții la el.

Un om de statură potrivită, cu o barbă cenușie și cu o privire luminoasă, pătrunzătoare ne-a deschis. Văzîndu-l pe Voronca, a suris și ne-a pofcit înăuntru, adică în locuința lui, care avea mai multe odăițe și o cameră mare — atelier. Era o casă modestă, dar curat întreținută, cu mobile heteroclite, cu cărți și ziare așezate pe rafturi de lemn nevopsit; te simțeai, parcă, în chiliiile unui sihastru. Te întrebai dacă, într-adevăr, Parisul zgomotos, cu lumini orbitoare, cu clădiri istorice era doar la cîțiva metri de această casuță modestă.

Și, încetul cu încetul, vorba lui Brâncuși s-a dezlegat, s-a încălzit și a început să povestească frînturi de amintiri. Cu un accent adus de pe meleaguri îndepărtate, în franțuzeasca lui vie și colorată, ne-a vorbit de satul său natal din Gorj, de cum mergea, fiind copil, cu vitele la păscut, de cum își petrecea ore întregi sculptînd bucați de lemn, cum a fost dus, de tatăl său, la Tg. Jiu și băgat vinzător într-o băcănie... De cum a fugit la Paris,

de cum a trăit ani de zile în lipsuri mari, neavînd adesea nici ce minca și nici unde dormi.

Cît vorbea, fața-i era luminată de un suris strengăresc. Brâncuși părea, atunci, un adevărat țaran oltean, care se îmbrăcase în straie nemțești. Își iubea pămîntul și satul îndepărtat și cu toate că opera sa artistică îl înălțase printre cei mai de seamă sculptori ai lumii, totuși țaranul oltean nu putea să-și uite satul, jocurile din copilărie, praful din zilele secetoase de vară și glodul adînc, negru ca pana corbului, din vremea toamnei.

Apoi ne-a dus în atelierul său, unde străjuia — în mijloc — marea lui *Pasăre măiastră*, care părea suflată din aur, gata să-și ia zborul spre înălțimi nemaiatinse de suflarea omenească. Cu cît drag își mîngia artistul pasărea! Era ceva rupt din ființa lui; trăia alături de ea, visa visurile ei. Era alt om în acest atelier lipsit de covoare persane, de panoplii cu arme scumpe sau de alte lucruri de preț. Totul fusese dăruit acestei *păsări măiastre*, care trebuia să schimbe arta, s-o primească.

Întorși în cămăruța lui de culcare, ne-a pofcit să luăm loc și ne-a servit ridicie neagră cu cîte un pahar din cea mai bună șampanie franțuzească.

Brâncuși nu era numai un artist desăvîrșit, ci și un gospodar bun: își gătea singur și singur își dereteca camerele. Nu-i plăcea ca o mînă străină să-i facă dezordine prin casă. Era socotit la bani; gurile rele spuneau că e chiar zgîrcit și de aceea, chipurile, nu voia să angajeze „femeie pentru menaj” și nici să primească pe mulți la el, că... de l, obrazul subțire cu mare cheltuială se ține...

Vorbe de clacă, cleveleală rătăcioasă. Fiind nevoit să mă întorc în țară, iar soția mea rămînînd la Paris, Brâncuși a pofcit-o de mai multe ori la masă, în restaurante dintre cele mai alese. Atunci sihastrul se transforma în cel mai perfect gentleman. Unde-i zgîrcenia lui Brâncuși? Tot ce se poate spune e că acest artist rafinat nu puna preț, în locuința sa, decît pe creațiile lui minunate.

Au trecut anii grei ai războiului și au mai trecut încă un șir de ani. În 1936 ne-am găsit iarăși tot la Paris. În primele zile după sosirea noastră, la cine am vrut să mergem? La Brâncuși.

Și am apucat drumul spre „l'impasse Poussin”. Multe se schimbaseră: căsuțele mici, modeste, care se învecinau, ani în

urmă, cu locuința lui Brâncuși fuseseră dărmate. Terenuri virane; un garaj clădit de curind; autotocamioane, autoturisme. Dar casa lui Brâncuși tot mai exista. Îmbătrînise însă și ea: tencuiala se fărâmița, zidurile aveau crăpături care șerpuiau de la acoperiș pînă la temelii. O jale adîncă mi-a cuprins sufletul. Acest colțisor cu copaci și flori, acest mic eden al artiștilor nu mai era decît un colțisor uitat al unei mari metropole.

Am bătut, cu sfială, în ușă. O tină rădoamnă a venit să ne deschidă. Pe un pat de lemn, între perne mari, acoperit cu un cearșaf, zăcea Brâncuși. Privirea lui era aceeași, doar barba mai mare, albă, neîngrijită.

Ne-a întins o mînă prietenească. „Sînt cam bolnav“ — ne-a spus, încercînd să suridă ca odinioară, dar surisul său s-a stins pe buze ca suflat de un vînt invizibil.

Am vorbit mai de toate. I-am spus că, fiind încarcerat în lagărul de la Tg. Jiu — printr-o fereștră — am zărit coloana sculptată de el. Atunci mi s-a părut că și recăpătase, pentru citeva clipe, tinerețea, forța, entuziasmul... Dar numai pentru citeva clipe. Fără îndoială, se apropiase în zborul gîndului de locul lui de bastină, de coloana lui, sculptată cu măiestrie, cu pasiune și care simboliza, pentru el, creatorul, visul spre mai bine, spre perfecțiune: „Excelsior“.

Atunci mi-a spus aceste cuvinte — pe care mi le-am însemnat pe loc: „A présent je ne rêve plus et ça va mal...“ („Acum nu mai sînt în stare să visez și de aceea îmi merge rău...“).

Ne-am despărțit.

Și, ieșind pe ușă, am aruncat ultima privire spre moșul care zăcea nemîșcat în pat și se stîngea încet, încet. M-am înspăimîntat gîndindu-mă cu cîtă răbdare poate priveghea moartea la căpătiul unui om.

Lagărele: Miercurea Ciuc, Caracal și Tg. Jiu (1940—1944)

De la început trebuie să spun că nu voi face un istoric al acestor lagăre întemelte de guvernele burghezo-moșierești de dinaintea celui de-al doilea război mondial. Pînă la înscăunarea hitlerismului în Germania, țara noastră n-a cunoscut asemenea țăruri născocite

pentru îngrădirea gîndirii și pentru a face scut întru apărarea concepțiilor politice, sociale și economice ale claselor dominante. Fără îndoială, cetățenii care nu gîndeau și nu activau pe placul guvernanților de atunci trebuiau izolați — ca niște oi rioase — de „bravii“ cetățeni supuși necazurilor. Neîfiind un român pe placul „marilor“ acelor zile, am avut și eu „onoarea“ să cunosc aceste lagăre.

Prima mea arestare s-a petrecut cam astfel (în 1940):

De obicei, pe la ora prinzului mă întîlneam cu mulți dintre corespondenții străini în holul hotelului „Athenée Palace“. Discutam despre evenimentele politice internaționale. Într-o zi, venind la întîlnirea noastră, am fost oprit la intrarea hotelului de mai mulți indivizi. I-am bănuit numaidecît a fi agenți de siguranță. M-au urmat să-i urmez la Prefectura de poliție pentru a da o declarație. Am înțeles pe loc că era vorba de arestarea mea.

La Prefectură m-au poftit într-un birou, unde se mai afla un om arestat.

Rezemat cu coatele de un birou, cu capul prins între palme, am început să mă gîndesc la cele ce se vor întîmpla în ceasurile următoare. Nu prinzisem și întîmplarea făcuse să nu am bani la mine. Am uitat să spun că la „Athenée Palace“ mă întîlneam zilnic cu soția mea și cu fiul meu — elev la Liceul „Mihai Viteazul“ — pentru a merge să dejunăm cu toții la restaurantul italian al lui Trip-covici, de pe strada Academiei.

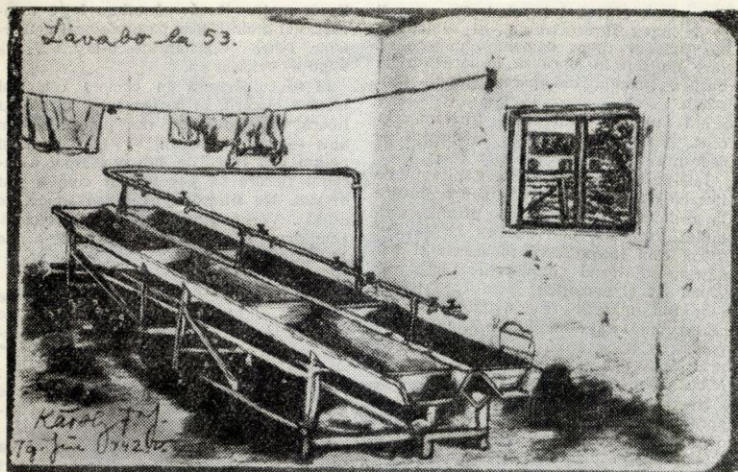
Poame nu mi-era. Această întîmplare neplăcută îmi tăiaase orice poftă de mincare. Mă frămînta un singur gînd: ce va zice soția mea că n-am venit la întîlnirea obișnuită. Se va frămînta, crezînd că mi se întîmplase cine știe ce nenorocire. Eu, arestat, ea rămînea singură, fără un sprijin serios, cu copilul, în bătaia vînturilor. Mă chinuiam în tăcere.

Domnul din fața mea tăcea și nu parea de loc copleșit nici de gînduri negre, nici de alt soi de sentimente. Aș putea spune: o stană de piatră.

Fiecare minut care trecea părea o vecinie.

Neștiînd cine era domnul „de piatră“ din fața mea, m-am ferit să-i vorbesc. Ora patru... Ora cinci... Și nimeni nu se arătase încă. Mă întrebam dacă nu cumva vom (eu și domnul din fața mea) petrece și toată noaptea în această cameră.

Se îmbina lumina cu primele umbre. Apăru un polițist. Mă întrebă dacă nu doream să meargă pînă la soția mea și să-mi aducă un geamantan cu lucruri și niște bani. Am scris repede cîteva rînduri pe o



Spălător în lagărul de la Tg. Jiu (1942)

bucată de hirtie, am dat-o agentului și i-am fâgăduit, totodată, o modestă răsplată.

Fără să vreau, exasperat, am spus atunci domnului din fața mea: „Fără îndoială, au de gând să nu ne dea drumul curind”. „Ne trimit în lagărul de la Miercurea Ciuc” — îmi răspunse, cu un calm englezesc.

După această „luare de contact” m-am hotărât să mă prezint „domnului”. Și așa am aflat cine era: avocatul Carcali de la sindicatul C.F.R.

Ceasurile treceau, nimeni nu ne mai dăduse vreun semn de viață. Se întune-case de-a binelea. În fine, omul cu bile-țelul meu se întoarse: îmi aduse o va-liză mică cu ceva rufărie, un săpun, ma-șina de ras, pieptene etc., o sumă mo-destă de bani și un bilețel de la soția mea. El cuprindea cuvinte de îmbărbă-tare, sărutări din partea ei și de la fiul meu și urări de sănătate...

Trecuse puțin de miezul nopții. Se auziră pași pe culoar. Ușa odăii se des-chise. Un căpitan de jandarmi și un jan-darm apărură în fața ușii. „Vă rog să ne urmați”. Ne scularăm luind — fiecare — geamantanul în mîna dreaptă și un „trench-coat” pe brațul stîng și, cumînți ca doi mieluși bine dresați, am pornit, ur-mați de escorta noastră.

Am străbătut multe culoare, am urcat și coborît scări dosnice și, în fine, am

ajuns în curtea din spate a Prefecturii, la un „auto-taxi”, căruia șoferul îi sco-tea toate minerele de la uși. Am aștep-tat pînă ce această „operație” a fost ter-minată. Apoi, încadrați de jandarmi, am luat loc în mașină: lingă șofer, căpita-nul de jandarmi, noi, în spate, cu jan-darmul între noi. Acesta era un băiat subțirel, înalt; ședeam toți trei destul de bine. Paznicul nostru ținea strîns în mîna dreaptă un revolver; știu doar atît că era bine uns și lustruit.

În fine, am pornit. Trecuse de ora unu. Direcția noastră: Șoseaua Kiseleff, pă-durea Băneasa.

Ajuns la capătul Șoselei Kiseleff, m-a străfulgerat un gînd năstrușnic: „...Dar, dacă le-ar trece prin mînte să ne facă «scăpați» și să ne asasineze în pădurea Băneasa, cum au făcut cu săptămîni în urmă...” (nu eram doar în timpul dom-niei regelui Carol al II-lea ??).

Eram hotărît să mă apăr din răspu-teri.

Am trecut de pădurea Băneasa, de Săftica, de încrucîșarea drumului cu cel spre Snagov etc. etc. Ne duceau deci la Miercurea Ciuc, unde era un la-găr bine cunoscut de mulți.

Așteptam din când în când. Cam așa li se întâmpla și căpitanului, și soldatului. Ne judecau drept oameni „cumsecade“, care nu sînt în stare să le facă vreun buciuc. Drumul îmi părea lung, fără sfîrșit.

Mă uitam, cînd mă trezeam, la ceas. Acele palide păreau înțepenite pe cadranul întunecos.

Iată-ne ajunși la Brașov. Căpitanul ne întreba dacă nu dorim să luăm o gustare la restaurantul gării. Am primit, fără multă tocmeală, „invitația“.

Îmi cam înțepeniseră picioarele și mă pătrunsese frigul dimineții. Lipsa de somn, cit și „emoțiile“ prin care trecusem îmi măreau receptivitatea la răceala umedă a dimineții brașovene. Un pahar de țuică, o ciorbă fierbinte și cîteva sandvișuri m-au pus însă pe picioare. Mă simțeam alt om, mai tînăr.

Ne-am urcat iarăși în mașină și am pornit spre Miercurea Ciuc. Copleșit de oboseală, șoferul a rugat pe căpitanul de jandarmi să-i îngăduie să se odihnească măcar o jumătate de oră. Ne-am oprit la marginea șoselei și am dormit cu toții. A trecut mult peste jumătatea de oră îngăduită de căpitan.

Ne-au trezit razele luminoase ale soarelui abia răsărit.

Șoferul, fiind oleacă mai odihnit, a dat viteză mai mare autoturismului...

Ne apropiam de Miercurea Ciuc. „Cum va fi acolo?“ — mă întrebam în gînd. Eram nerăbdător să ajung la capătul acestei călătorii nedorite.

Între prieteni și tovarăși de luptă

Iată-ne în fața porții înalte de fier și a sirmelor ghimpate ale lagărului. Căpitanul coborî din mașină și se îndreptă spre clădirea corpului de gardă. Peste cîteva minute ieși și ne făcu semn să venim. Jandarmul se ținea scai de noi.

Întind în clădire, am fost întâmpinați de un alt căpitan. Avea în mină actele pe baza cărora îi fuseserăm predați.

După ce se uită cîteva clipe la fiecare dintre noi, ne spuse, pe un ton destul de rece, că putem intra în lagăr: ceea ce am făcut, fără o prea mare grabă. Avocatul Carcali mergea cu un pas măsurat înaintea mea. În fața clădirii principale apărură, deodată, un grup de bărbați. Cit ai clipi din ochi, am recunoscut printre ei mai mulți prieteni și tovarăși de luptă.

Ne-am îmbrățișat cu surisul pe buze.

Eram mulțumit că mă aflu între tovarăși. Voi aminti doar pe profesorul universitar Petre Constantinescu-Iași. Vasile Bigu — ceferist s.a.

Ei se cuibăriseră în camera cea mai mică a clădirii, la parter, unde mai erau libere vreo două sau trei paturi. Ne-am ales — eu și Carcali — cite unul și ne-am pus lucrurile sub ele. Apoi a început fiecare să povestească cum a fost arestat. Ne simțeam, aș putea spune, ca acasă... Vorba vine! Între buni prieteni. Francezul are o zicală: „Faire bonne mine à mauvais jeu“.

„Țarcul“ lagărului era de o mărime potrivită și se întindea de la un șir de dealuri împădurite pînă la o cîmpie luminoasă. La trei din colțurile „țarcului“ — zi și noapte — jandarmi și mitraliere; la cîteva pași de colțul al patrulea se aflau clădirea corpului de gardă al lagărului și locuințele ofițerilor.

Clădirea principală, cu un cat, avea săli mari, în care erau așezate în rînduri strînse sute de paturi de fier și saltele umplute cu paie și puse pe jos. Acestea trebuiau să fie folosite numai în cazul în care numărul „comuniștilor“ aduși va depăși pe cel al paturilor.

Într-o zi, cu venirea unui lot de comuniști, am zărit, în mijlocul lor, un om care semăna mai mult cu un lord englez. Era îmbrăcat într-un veston și pantaloni cenușii de o croială impecabilă, cu cite o valiză de piele îmbrăcată într-o înveliitoare de pinză verzuie în fiecare mină și cu o haină de ploaie aruncată pe umăr. „Cine o fi?“ — m-am întrebat.

Nu trecu însă mult timp și l-am văzut vorbind cu vechiul meu prieten, Constantinescu-Iași. Păreau a se cunoaște de multă vreme.

Mi-am luat atunci inima în dinți și m-am apropiat de el. „E marele proprietar Mișu Macavei de la Turnu Severin, primul nostru deputat socialist de după războiul din 16-18“ — mi-a zis, cu zîmbetul pe buze, profesorul Constantinescu-Iași... și, prezentindu-mă pe mine, rosti: „Prințul nostru“. M-am îmbujorat la fața ca o timidă domnișoară de pension. Apoi i-am strîns mina cu putere.

Tot cu acest lot au venit și cîteva „comuniști adevărați“: Emil Popa — ceferist, tînăr, înalt, frumos, cu părul ca pana corbului, cu privirea pătrunzătoare, și prietenul meu din Botoșani, doctorul D. Salzberg, fost colaborator permanent al ziarelor antifasciste „Clopotul“, „Soarele“, „Raza“, „Glasul nostru“ etc.



Ce poate născoci o minte cazonă

„Eliberat”, din ciclul „Lăgărul din
Tg. Jiu” (1941) de Gheorghe Ceglo-
coff

Evenimentele internaționale se desfășu-
rau într-un ritm amețitor. Teama de ar-
matele lui Hitler, lipsa unei orientări poli-
tice sănătoase au dus țara și poporul
nostru la dictatul de la Viena.

Dictatul de la Viena fusese semnat.
Într-o dimineață, comandantul lagărului
ne dădu ordin să ne stringem lucrurile,
căci urma să părăsim lagărul în câteva
ceasuri. Ne-a mai spus că vom fi puși în
lanțuri, pe timpul deplasării de la lagăr
până la gara unde trebuia să fim imbar-
cați. Această comunicare a fost foarte
rău primită de internați. I-am dat de
știre că, în asemenea condiții, refuzăm
să părăsim lagărul. De voie, de nevoie, a
fost silit să înghită refuzul nostru, căci
nu mai avea la dispoziție decât o gardă
foarte redusă. Mai toți soldații și jandar-
mii părăsiseră, cu câteva ceasuri înainte,
Miercurea Ciuc.

La dispoziția noastră fuseseră puse mai
multe vagoane de clasa a III-a. Cite un

jandarm stătea de pază la fiecare din
ușile vagoanelor.

Am trecut prin București. Nimănui nu
i-a fost îngăduit să coboare din vagon.
Ne-am mirat mult, dar n-am putut căpăta
nici un fel de explicație.

De la Miercurea Ciuc am fost duși la
Caracal. O cazarmă cu mai multe clădiri
și cu o curte mare fuseseră prefăcute în-
tr-un lagăr încăpător pentru mulți, dar
cu un aspect sinistru.

Timp de vreo două săptămâni, noi, cei
de la Miercurea Ciuc, am fost complet
izolați de cei care se aflau mai de mult
în acest lagăr. Eram „comuniștii cei pe-
riculoși”.

Comandantul lagărului născocise un
joc diabolic: în fiecare dimineață ne sco-
tea în curte, ne înșira pe două rânduri —
ba în poziție de „drepti”, ba în poziție
„de loc repaus” — și făcea apelul de

mai multe ori în şir. Dacă vreunul dintre noi răspundea „prezent“ sau „aici“ pe un ton care nu corespundea capriciului acestui satrap, apelul era reluat de la litera „A“. Iată ce fusese în stare să nascăască o minte mai mult decât canzonă.

Noi, tovarăşii din camera cea mică de la Miercurea Ciuc, am avut „norocul“ — să zicem aşa — să ne stringem iarăşi într-o odaie mai mică şi să avem astfel puţinţa de a ne izola măcar cîteva ceasuri pe zi.

Cum se însera, toate camerele erau încăldate şi un „hirdău“ era aşezat lângă uşă. Pînă dimineaţa, cînd trebuia să ne sculăm şi să ne pregătim de apel, eram deci nevoiţi să ne odihnim şi să dormim în aerul viciat al odăii.

Mîncarea lăsa mult de dorit. De citit, n-aveam ce. Arareori căpătăm, în ascuns, cite un ziar... legionar. Bineînţeles, legionar, căci puterea politică fusese preluată de către guvernul Antonescu şi de membrii legiunii, în frunte cu Horia Sima.

Aici l-am cunoscut pe vechiul luptător socialist M. Gh. Bujor, care petrecuse aproape două decenii în vestitele noastre temniţe, pe profesorul Ilie Cristea, distins profesor şi adevărat democrat, pe Mişa Novicov, un tinăr chipeş, entuziast, gata de orice sacrificiu pentru comunism, şi pe mulţi luptători antifascişti şi comunişti.

În lagărul de la Tg. Jiu am căzut — vorba românească — din lac în puţ. Barăci de lemn într-o stare de plins. Frig. Glod pe vreme de ploaie. Femeile dormeau, la început, în aceleaşi barăci cu bărbaţii.

Eram în grupa 7: aşă-zisă a comuniştilor. Între noi şi celelalte „ţarcuri“ erau oprelişti de sîrmă ghimpată. În baraca în care m-am cuibărit erau vreo 60-70 de paturi cu scînduri suprapuse. Îmi alesesem un loc jos; deasupra mea se aşezase un vechi comunist, tovarăş simpatic, David Avramescu, supranumit de noi „Paştilicu“. M-a ajutat mult să îndur mizeriile acestui lagăr.

Barăcile fuseseră construite de nemţi, dar nefiind întreţinute cum trebuie se deterioraseră. În multe din ele chiar ploua. Pentru încălzit aveam sobe de fier, dar cum n-aveam decît raţii reduse de lemne pentru foc, peste noapte se făcea frig.

Mîncarea era neîndestulătoare. Citeodată ni se îngăduia să primim pachete cu alimente. Atunci făceam mese comune şi fiecare contribuia cu ce primea de acasă.

Ne învîrteam o bună parte din zi prin curtea jalnică, fără copaci, cu rare urme de iarbă, iar altă parte o trăiam trîniţi pe saltelele de paie. Ajunsesem să nu mai mă gîndesc la nimic. Nu eram însă nici demoralizat şi nici trist. Mă hotăriseam să îndur orice. Voiam un singur lucru: să ies învingător din această încercare.

Aşa, pe neaşteptate, ce-i trăsise prin minte comandantul nostru de lagăr?! Din ordin de sus sau din proprie iniţiativă — nu ştiu — a hotărît să ne pună la muncă forţată.

Ne-a adunat pe toţi într-o dimineaţă luminoasă şi tihnită, pe un teren viran, şi ne-a comunicat hotărîrea sa.

Conducătorii grupului comunist aflaseră, nu ştiu cum, despre această hotărîre ilegală a colonelului. Ei stabiliseră în secret „că ne opunem la această măsură“. Delegaţii noştri: profesorul Ilie Cristea şi tovarăşul Gheorghe Vidraşcu urmau să transmită colonelului hotărîrea luată.

Primul a vorbit Gh. Vidraşcu. În cuvinte bine cîntărite, el a expus punctul nostru de vedere în hotărîrea de a nu face muncă obligatorie. Colonelul i-a răspuns în termeni foarte puţin demni, cu un dispreţ vădit faţă de un muncitor.

După el, profesorul Ilie Cristea, de la Liceul „Şaguna“ din Braşov, a repetat aceleaşi idei într-o formă demnă de un intelectual. Colonelul însă i-a răspuns pe un ton jignitor.

Eu nu fusesem delegat să vorbesc. Atitudinea brutală a comandantului nostru de lagăr mă scosese însă din sărite. Tremuram de indignare. Şi, nemaiputîndu-mă stăpîni, am urlat din răsputeri: „Sînteţi o bandă de asasini!“ şi altele.

Se făcuse o tăcere mare.

Colonelul şi cu ofiţerii săi s-au retras în grabă. Ai noştri nu rosteau un cuvînt. Aşteptau să vadă ce se va întîmpla.

Într-adevăr, n-a trecut nici un sfert de oră şi un căpitan, urmat de o parte din garda lagărului — cu baionetele la arme — se apropiară de grupul nostru. Căpitanul rosti trei nume: „Gh. Vidraşcu, Ilie Cristea, Scarlat Callimachi — urmaţi-ne!“

Încadraţi de soldaţi, am pornit. „Unde ne duc?“ — mi-am zis.

Fiecare dintre noi a fost închis într-o carceră: gheretă strîmtă în care trebuia să stai, zi şi noapte, în picioare, fără să te poţi mişca. Ni s-a dat ordin apoi să ne scoatem gheţele şi să le predăm caporalului de gardă. Uşa carcerii avea o mică lucarnă dreptunghiulară.

Era în săptămîna mare.

Trebuie să spun că soldații au avut o purtare admirabilă față de noi. Ne dădeau, pe ascuns, alimente și țigări, ne vorbeau frumos. Nu voi uita, niciodată, purtarea lor.

1958

A murit Camil Petrescu. A murit un om în adevăratul înțeles al cuvintului, a murit un mare scriitor. Camil — cu care mă împrietenisem în preajma anilor 1924 — era o fire stranie, un om de cultură, un om de suflet, care, totuși, nu reușea să se impace cu oamenii. De-a lungul vieții lui a fost frământat de tot soiul de idei — uneori idei contradictorii —, dar aceasta nu înseamnă că el s-a lăsat purtat de ideologii remunerative, de ideologii adoptate pentru a-și satisface cerințe mărunte, meschine, egoiste. Camil Petrescu a fost un mare umanist al timpului nostru, al poporului nostru.

Mi-era drag, fiindcă era un suflet curat, fiindcă a fost un om între oameni, așa precum a fost — la vremea lui — eroul său principal din romanul *Un om între oameni*.

De multe ori ne-am certat, am avut polemici violente în presă, nu ne-am vorbit luni de zile, pentru că apoi să ne împăcăm, să uităm totul — micile neînțelegeri trecătoare — și să ne îndrăgim ca mai înainte.

Camil Petrescu avea ochi albaștri, în care cuprindea infinitul ceresc și al mărilor liniștite și o privire pe care n-o voi uita niciodată. În privirea lui se oglindeau copilăria pură de orfan, dragostea lui față de omenire, nervozitatea lui, dușmănia lui față de lichele și de slugile plecate ale potențailor zilei, în privirea lui strălucea o adincă încredere în om, în omul cel adevărat, în omul care va îmbina, în sufletul său, nesfârșita dragoste a omului către om. Pe acest om, Camil l-a căutat în toată opera sa literară. Și l-a găsit: în minunata și uluitoarea frescă a epocii 1848, în cel mai desăvârșit roman românesc *Un om între oameni*.

Camil Petrescu nu mai este, gînd cu care greu mă pot obișnui.

Pentru mine, el n-a murit... trăiește în privirea aceea unică a ochilor lui albaștri.

A murit!..

Sufla un vînt de tinerețe

Ce palide sînt cuvintele cu care putem reda ceea ce simțim! Gîndul îmi zboară cu un sferd de veac în urmă și-l revăd — așa cum îl văzusem la Deva: înalt, cu o statură atletică, cu o privire pătrunzătoare, plină de înțelegere, de bunătațe. În toată ființa lui pîlpîia dorința furtunoasă de viață, o voință de fier și o nesfîrșită încredere în sine. Dr. Petru Groza, cu zîmbetul pe buze, se pregătea pentru o luptă lungă și grea.

Venisem împreună cu alți tovarăși, trimiși de partidul comunist, să închegăm cu Petru Groza, întemeietorul și președintele Frontului plugarilor, un front popular împotriva pericolului fascist, care se manifesta tot mai mult.

Groza a fost, fără îndoială, unul dintre puținii oameni politici români care a înțeles că viața merge înainte, că nimic nu e veșnic: nici formele sociale, nici formele economice; el a mai înțeles că toată politica dusă de „partidele istorice” era o politică strîmtă, egoistă, o politică de satisfacere a intereselor meschine ale unei clase și ale unor cliți și că poporul muncitor din orașe și de la țară suferă cumplit sub jugul robiei capitaliste. Cu hotărîre, Petru Groza a rupt atunci cu tradiția politicianismului burghez și s-a alăturat luptei duse, în condițiile grele ale ilegalității, de partidul comunist. A luat atitudine alături de toate forțele progresiste din țară, aderînd, fără șovăire, la politica de apropiere de Uniunea Sovietică și la stăvîlirea acelei nebunii războinice care prinsese rădăcini și la noi în rîndurile legionarilor.

Toate aceste probleme politice: frontul popular, apropierea de U.R.S.S. și lupta pentru menținerea păcii, au fost, pe larg, discutate la Deva în anul 1935. Îmi amintesc, parc-ar fi fost doar ieri, de acele zile petrecute în tovărășia doctorului Petru Groza, pe drumurile parcurse prin minunatele sate, unde Frontul plugarilor avea mulți aderenți, de marea întrunire pe care am ținut-o la Tebea, lîngă goriul lui Horea și mormîntul lui Iancu, de toate șiretlicurile pe care le-a folosit Petru Groza pentru a scăpa de urmărirea agenților siguranței și a ne da, astfel, puțînă de a circula în voie și de a vorbi pe îndelete cu țărani.

Cît entuziasm, cîtă încredere domnea, atît printre partizanii Frontului plugarilor cît și printre noi: îmi aduc bine aminte. Sufla un vînt de tinerețe, un vînt de primăvară.

PROCESELE GREVEI GENERALE DIN OCTOMBRIE 1920

„Prin amploarea și combativitatea sa revoluționară, greva generală a fost cel mai important moment din istoria luptelor de clasă din România; ea a zguduît puternic însăși temelia regimului burghezo-moșieresc. Clasa muncitoare s-a afirmat ca o forță națională în stare să-și asume rolul de conducător al întregului popor în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, să conducă destinele întregii națiuni“.

NICOLAE CEAUȘESCU : Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România.

Perioada 1918—1920 se caracterizează printr-o creștere impetuoasă a combativității revoluționare a maselor muncitoare, determinată de condițiile social-economice și politice interne, stimulată de sporirea avîntului mișcării muncitorești internaționale, sub impulsul victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. În fruntea largilor mișcări de masă din această perioadă a stat proletariatul industrial. Printre revendicările principale ale muncitorimii se înscrisau : sporirea salariului, interzicerea concedierilor, ocrotirea muncii, ziua de lucru de 8 ore, demilitarizarea întreprinderilor, democratizarea aparatului de stat, recunoașterea sindicatelor și a consiliilor muncitorești etc.

O importanță deosebită în șirul acțiunilor muncitorești din acei ani are greva generală din octombrie 1920. Ea a fost precedată de numeroase greve și greve generale pe ramuri industriale și regiuni ale țării, manifestări ale voinței muncitorilor de a obține prin luptă drepturile lor. Numai între 1 martie și 20 octombrie 1920, în întreaga țară au avut loc 345 de greve, din care 112 în București.

În condițiile intensificării luptei clasei muncitoare, organizațiile socialiste și sindicale au cerut Consiliului general al Partidului socialist să pregătească o grevă care să cuprindă întregul proletariat. La 11 octombrie 1920, Consiliul general al Partidului socialist a trimis guvernului un memoriu ce conținea principalele revendicări ale muncitorilor. Guvernul a refuzat să satisfacă cererile formulate, și la 20 octombrie

JUSTITIA BAIONETELOR

OLIMPIU MATICHESCU

doctor în istorie

a izbucnit greva generală. Au încetat lucrul muncitorii din următoarele ramuri economice: transporturi (C.F.R., docuri și șantiere navale); industria petrolieră, minieră; siderurgică; fier-metal și chimie; forestieră, lemn și mobilă; întreprinderi comunale (uzinele de gaz, apă, electricitate, tramvaie); pielărie; textilă; arte grafice; regia monopolului statului (tutun, chibrituri, sare); alimentară; arsenalele armatei și marinei; casele și întreprinderile comerciale; instituții particulare (bănci, comerț, import-export).

Greva generală a durat 8 zile. Datorită măsurilor represive ale guvernului, slăbiciunilor manifestate în conducerea Partidului socialist, ea a luat sfârșit la 28 octombrie.

A urmat un puternic val de represiuni în dreptate, în primul rînd, împotriva conducătorilor grevei: au fost arestați fruntașii Partidului socialist, ai mișcării sindicale și membrii comitetelor de grevă; sediile organizațiilor muncitorești au fost devastate și apoi sigilate; organele de presă proletare, suprimate. Întrunirile au fost interzise și s-au impus restricții de circulație. S-a trecut la mobilizarea lucrătorilor ferovieri și a celor din principalele întreprinderi; s-au făcut evacuări din locuințele proprietate de stat; mii de muncitori au fost arestați.

Acest ansamblu de măsuri teroriste, samavolnicia și arbitrarul aparatului represiv nu reprezentau însă decît un preludeu la marile acte al „războiului de clasă”, cum, pe drept cuvînt, pot fi apreciate înscenările judiciare care au urmat grevei.

„Un colonel bătrîn poate fi un general tînăr!”

Chiar în prima zi a grevei generale, în București au început arestări masive în rîndurile conducătorilor mișcării muncitorești. O activitate febrilă au desfășurat în acest sens Parchetul Tribunalului Ilfov și cele șapte cabinete de instrucție, unde socialiștii au fost aduși pe rînd pentru a fi anchetați. A doua zi a avut loc procedura confirmării mandatelor de arestare. Cu acest prilej, numeroși avocați au protestat, contestînd valabilitatea argumentelor în virtutea cărora fuseseră arestați militanții socialiști.

Incidentele produse cu prilejul confirmării mandatelor de arestare — în special în cazul lui Emanoil Socor și Toma Dragu, de profesie juriști — au dezvăluit limpede intenția autorităților de a deferi pe arestați tribunalelor militare, în care guvernul avea mai mare încredere. Ca urmare, a doua zi, judecătorii de instrucție, însărcinați cu anchetarea socialiștilor reținuți, au primit dispoziții să-și decline competența. Prin-un ordin al guvernului, procurorul s-a transformat în comisar regal, iar delictul prevăzut în articolul 28 al legii Trancu-lași, pedepsit cu trei luni pînă la un an închisoare corecțională, s-a transformat subit în „crimă contra siguranței statului”, pentru care, conform articolului 53, titlul II adițional din Codul justiției militare, se aplica pedeapsa capitală.

Urmărind să obțină cu orice preț condamnarea membrilor Comitetului executiv al

Partidului socialist, generalul Averescu — seful guvernului — a început „selecționarea” judecătorilor. Trebuia, mai întâi, un președinte, care să prezinte pentru autorități o garanție serioasă că nu se va abate de la ordinele primite. Acesta a fost găsit în persoana unui vechi colonel — Adrian Miclescu. Chemat în fața primului ministru, spre a i se anunța hotărârea, Miclescu a protestat formal, arătând că e „prea vechi în grad pentru această funcție” și că ar fi de preferat „un camarad mai tânăr”.

— Nu face nimic, s-a grăbit să-l liniștească Averescu, pricepând aluzia, un colonel bătrîn poate fi un general tânăr! și i-a arătat decizia prin care regele îl avansase general.

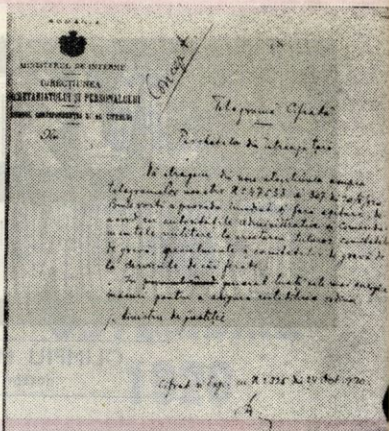
Procesul de la București este cel mai însemnat dintre numeroasele procese ale grevei generale. Aceasta nu numai pentru că el reunește pe banca acuzării marea majoritate a membrilor Comitetului executiv al Partidului socialist*, dar și prin aceea că desfășurarea lui — marcată de o largă atmosferă de solidaritate a muncitorilor, a opiniei publice democratice și progresiste cu cei inculpați și de audierea, în calitate de martori ai apărării, a numeroase personalități politice ale regimului burghezo-moșieresc, — evidențiază cel mai bine sensul său de clasă. Pe de altă parte, procesul de la București a fost luat ca etalon, influențând sub raport juridic toate celelalte procese judecate de curțile marțiale din restul țării.

„Sintem în stare de război cu Partidul socialist...”

Articolul 53 din Codul justiției militare, la care ne-am mai referit, avea următorul conținut: „...Se pedepsește cu moartea în timp de război, iar în timp de mobilizare cu munca silnică, oricine în mod clandestin, deghizat sub false pretexte sau orice alt mijloc fraudulos, va săvârși vreo faptă care ar primejdi siguranța statului, operațiunile armate, apărarea țării, sau care ar înlesni operațiunile inamicului”.

Articolul viza deci o situație de război, și anume de **război efectiv**. Izbucnirea și desfășurarea grevei generale au avut loc însă într-o stare de **pace efectivă**. Cu toate acestea, autoritățile nu s-au sfiit să încadreze faptele imputate celor arestați în acest articol. Pentru a se putea răfui cu re-

* În documentele vremii, procesul Comitetului executiv al P.S. este cunoscut sub denumirea de „Procesul celor 9”. În realitate — avînd în vedere scoaterea de sub culpă a lui Nicolae Buda și evadarea, în timpul instrucției, a lui Atanasie Grecu, au fost judecate 8 persoane: Ilie Moscovici, Toma Dragu, G. Petrescu-Chempet, Alexandru Oprescu, Spiridon Calu, Emaroii Socor, Alexandra Pătruțescu și Paul Mare.



„Binevoii a proceda imediat și fără ezitări... la arestarea tuturor comitetelor de grevă...” — glăsuia telegrama Ministerului de Interne din 24 octombrie 1920

prezentanții clasei muncitoare, ele au recurs la Codul justiției militare; în Codul civil, greva generală și ordonarea ei nu constituiau delict... care să poată fi considerate „crime contra siguranței statului”.

Faptele erau atât de evidente încît nici unul dintre magistrații Curții marțiale nu a putut motiva convingător invocarea articolului sus-citat. Singur C. Argetoianu, ministrul de interne, a dat, la o interpelare în timpul procesului, un răspuns pe cit de clar, pe alt de cinic: „Ce vrei, sintem în stare de război cu Partidul socialist și deci numai Curtea marțială îi poate judeca”.

Procesul a început în dimineața zilei de 12 noiembrie 1920. Comisarul regal, Gică Ionescu, a expus ordonanța definitivă de dare în judecată. În rezumat, inculpaților li se aducea acuzația că ar fi comis un fapt primejdios pentru siguranța statului, în timp de mobilizare și „sub false pretexte”. Din ordonanța definitivă reieșea că socialistii urmau să fie judecați pentru anumite „intenții” pe care ar fi urmărit să le pună în aplicare prin intermediul grevei, în virtutea unor dispoziții „străine”.

Netemeinicia acestor acuzații absurde a fost demonstrată, sub multiple aspecte, de către numeroși apărători, avocați de prestigiu, printre care Dem Dobrescu, N. D. Cocea, Constantin Titel-Petrescu, Gr. Iunian, P. Chapler, Lupu Kostaki, I. Crătuțescu, L. Șaraga, G. Petrovici, Vasilescu-Nottara,

Dezbaterile propriu-zise ale procesului au fost precedate de interogarea amănunțită a celor inculpați. Din întrebările și mai ales din însușirile procurorului regal s-a observat că autoritățile căutau în mod deliberat să creeze o atmosferă denaturată, să colomnieze partidul și pe conducătorii săi.

Acuzații s-au apărat cu curaj și demnitate. Luând cuvântul în replică, Ilie Moscovici, G. Petrescu-Ghempet, Em. Socor și alții au demonstrat că falsul și demagogia, ca metode de luptă politică, folosite atât de larg de partidele burgheze, erau respinse cu indignare de către organizațiile muncitorimii.

Apărarea a folosit contradicțiile evidente care rezultau din însăși construcția acuzării. Astfel, pe de o parte inculpații erau acuzați că ar fi ordonat muncitorimii să declare greva generală, iar pe de altă li se contesta dreptul de a fi reprezentanții săi oficiali.

Desfășurarea procesului a evidențiat încă o dată politica reacționară, antimuncitorească promovată de guvernul averescan, stîrnind un puternic val de simpatii și solidaritate cu cei inculpați. Este semnificativ faptul că o serie de juriști de prestigiu din Capitală și alte localități au condamnat înscenarea juridică din București. Ca urmare, „un consiliu de oameni de drept”, civili și militari, a fost convocat la Ministerul de Interne în speranța că elocința și, desigur, și alte „mijloace” de care dispunea C. Argetoianu îi va determina să privească măsurile judiciare împotriva socialiștilor într-o lumină mai favorabilă

Argetoianu: — Na cheile, deschide ușa, dar să nu lași pe nimeni să intre („Chemarea” din 3 noiembrie 1920)



pentru guvern. Dar punctele de vedere nu au putut fi manevrate înlocuind după dîrînta acestuia. Se menționează, de pildă, că D. Procopescu, procurorul general de la Înalta curte de casație, a susținut cu acest prilej că judecarea procesului la Curtea marțială constituie „o eroare” și că socialiștii nu puteau fi judecați decît de Tribunalul civil.

Procesul s-a încheiat în ziua de 25 noiembrie 1920. Conform sentinței nr. 1, dată de Curtea marțială a Corpului II armată teritorial, S. III, Ilie Moscovici, G. Petrescu-Ghempet, Alexandru Oprescu, Spiridon Calu, Emanoil Socor, Paul Marc și Alexandru Pătrutescu au fost condamnați la 5 ani muncă silnică pentru preținsul delict de „crimă contra siguranței statului”. La scurtă vreme de la judecarea recursului la Curtea de casație a avut loc un fapt destul de semnificativ. Printr-un decret regal, publicat în „Monitorul oficial” din 26 martie 1921, pedeapsa de 5 ani muncă silnică a fost comutată la un an închisoare corecțională, conform articolului 28 din Legea privind conflictele colective de muncă. Sub presiunea puternică a opiniei publice, cercurile oficiale, care depășiseră orice limită, au fost silit să revină asupra sentinței.

Ulterior, același tribunal militar din București a judecat și alte procese ale grevei generale. Dintre acestea, cel mai însemnat a fost procesul Comisiei locale a sindicatelor muncitorești din București, din iulie 1921. Ion Burcă, Simion Predescu, Fritz Fetes, Constantin Popovici și Isac Leonard au fost puși în urmărire și arestați pentru contribuția lor la organizarea și desfășurarea grevei generale.

Expunerea de motive a ordonanței de dare în judecată a fost, în liniile sale esențiale, identică cu cea din procesul intentat membrilor Comitetului executiv al Partidului socialist, cu deosebirea că acuzația de „crimă contra siguranței statului” era agravată, folosindu-se prilejul creat prin arestarea participanților la Congresul I al P.C.R., care survenise între timp. Sancțiunile date au fost asemănătoare: 5 ani muncă silnică.

Teroarea răscolește țara

Numeroase procese ale conducătorilor grevei generale au fost organizate de către tribunalele militare în provincie. Ele pot fi foarte greu reconstituite din cauza absenței documentelor. Cele mai însemnate dintre acestea au fost procesele de la Timișoara și Sibiu.

Înscenarea judiciară de la Timișoara s-a desfășurat, în perioada 2—7 decembrie 1920, în fața Tribunalului militar al Diviziei 1 infanterie. Erau inculpați, în virtutea ace-

leiași învinuiri de „crimă contra siguranței statului”, 17 persoane, fruntași ai mișcării muncitorești din localitate, printre care Traian Novac, secretarul Partidului socialist din Banat, și Koloman Müller, secretarul Comisiei generale a sindicatelor muncitorești din această regiune. Tribunalul militar primise ordin — după cum rezultă din expunerea comisarului regal — să dea socialistilor o pedeapsă „exemplară”: 10 ani muncă silnică. Împotriva lor au fost formulate, pe lângă acuzații asemănătoare cu cele din procesul de la București, și învinuirea de a fi activat în sprijinul re-

biu n-a făcut excepție de la regulă, judecând pe cei arestați nu atât pentru probleme legate direct de pregătirea și desfășurarea grevei generale, cât pentru convingerile lor politice. Acuzația de „crimă împotriva securității statului” adusă lui Rudolf Meyer, de pildă, avea în vedere cu precădere activitatea politică anterioară a acestuia: propaganda socialistă făcută în rândurile prizonierilor români din Rusia sovietică, unde îl cunoscuse pe Lenin, faptul că, întors în țară, militase pentru crearea partidului comunist. După 9 zile de dezbateri (27 decembrie 1920 — 4 ianuarie 1921), tribunalul a



Un grup de greviști din Valea Jiului

zolvării unor probleme specifice muncitorilor timișoreni: autonomia caselor de boală, lupta împotriva expulzărilor ș.a. Cu toată apărarea, susținută cu căldură de avocatii Pascu Ștefan și Crișmariu, din baroul Timișoarei, și cu toate depozitiile a numeroși martori ai apărării, printre care dr. Petru Groza, care s-au pronunțat în favoarea celor inculpați, a activității lor de susținere a revendicărilor economice și politice ale clasei muncitoare, conducătorii muncitorilor au fost condamnați la pedepse grele.

Trei mari procese ale grevei generale au fost judecate de Curtea marțială din Sibiu. Au apărut mai întâi în fața instanțelor militare 25 de socialiști din localitate, a căror judecare, după cum remarcă ziarul „Tribuna socialistă”, „a stîrnit o mare senzație (în sens de revoltă — n.a.) în cercurile juridice și muncitorești”. Tribunalul din Si-

pronunțat sentința: trei socialiști au fost condamnați la câte 10 ani muncă silnică, alții nouă la pedepse variind între 1 și 8 ani detențiune.

A urmat apoi marele proces al minerilor din Valea Jiului (Vulcan, Lupeni, Lonea, Petroșani), despre care, din păcate, avem foarte puține documente. Din cîteva informații apărute în „Socialismul” și „Dacia Traiană” rezultă că procesul a început la 23 februarie 1921 în prezența a peste 100 de martori, că au fost judecați 57 de muncitori și că, după 6 zile de deliberări, au fost condamnați 17 socialiști la diverse pedepse.

La 11 martie 1921, în fața aceleiași instanțe au compărut 39 de muncitori ferovi-

ari din Simeria. În cele opt zile cit au durat dezbaterile au fost audiați 80 de muncitori, care, în marea lor majoritate, s-au solidarizat cu cei inculpați, demonstrând prin fapte și exemple concrete netemeinicia acuzațiilor ce li se aduceau. Cu toate acestea, nouă muncitori au fost condamnați la cîte cinci ani muncă silnică.

Tribunalul din Cluj declarat „incompetent”

Instrucția judiciară a grupului de inculpați din Cluj a avut o evoluție deosebită. La început, Parchetul general din localitate a dispus urmărirea și judecarea lor severă nu numai pentru delictul de „provocare la grevă”, dar și pentru „crimă de sabotaj”, „înlaltă trădare” și „răzvrătire”, prevăzute și pedepsite mult mai grav, conform diverselor articole din Codul penal. Dar, la puțin timp, Curtea de apel a anulat decizia Camerei de acuzație, declarînd Tribunalul din Cluj ca „incompetent”. Acuzații au fost înaintați Tribunalului Ilfov în vederea dresării actelor necesare și atașării lor la grupul socialiștilor din București, judecați de Curtea marțială a Corpului II armată.

La Brașov, trierea celor 115 muncitori arestați a durat o perioadă mult mai îndelungată. Au fost reținute, în cele din urmă, 29 de persoane, conducători ai organizațiilor muncitorești și bărbați de încredere din

fabrici și întreprinderi. Inculpații din Brașov au fost anchetați de Tribunalul civil, în baza articolului 27 din legea Trancu-lași. Ulterior, în martie 1921, considerîndu-se că mulți dintre ei sînt comuniști, dosarele lor au fost înaintate Curții marțiale, urmînd a fi judecați pentru învinuirea de „crimă contra siguranței statului”.

Un alt proces al grevei generale, pe care îl avem semnalat documentar, a fost judecat la Craiova, în luna noiembrie 1920, de către Curtea marțială a Corpului I armată. Acuzații, fruntași ai mișcării muncitorești din Turnu Severin, au fost puși sub culpă „pentru nesubordonare la legile militare”. Apărarea a fost susținută de avocații Mihail Cruceanu și Ștefan Boțoi.

Judecătorul de instrucție se simte „șocat”

Pe lângă procesele judecate de instanțele militare, în majoritatea regiunilor țării au avut loc numeroase alte procese, de mai mică amploare, în fața justiției civile.

În Moldova — la sfîrșitul anului 1920 și prima jumătate a anului următor — au fost judecați și condamnați un număr mare de socialiști. La Iași, de pildă, au fost judecați Gh. Tănase, Zaharia Tănase, Leon Ghelîer, Gh. Talpă și numeroși alți fruntași ai mișcării muncitorești din localitate. Procesul, început la 7 noiembrie 1920, a fost aminat de mai multe ori, inculpații fiind supuși unui regim brutal și vexatoriu din partea aparatului represiv. Dezbaterile au fost reluate la începutul lunii ianuarie 1921, numai după ce socialiștii întemnițați au declarat greva foamei.

În timpul procesului de la Sibiu





Maresalul von Averescu seful cenzurii

(„Chemarea” din 24 octombrie 1920)

În condiții asemănătoare s-a desfășurat procesul socialiștilor din Piatra Neamț, ca și din Bacău, unde chiar în zilele grevei generale parchetul a deschis acțiune judiciară împotriva conducătorilor organizațiilor sindicale din localitate și împrejurimi: Salontă, Moinești, Comănești.

La Birlad a fost arestat și suspendat din învățământ profesorul Petre Constantinescu-Loași, fiind acuzat, împreună cu alți socialiști din localitate, că ar fi conlucrat la organizarea și desfășurarea grevei generale. Din protestul trimis Ministerului de Justiție la începutul lunii ianuarie 1921, semnat de P. Constantinescu, I. Iacomi și Gh. Candel, se desprinde tratamentul brutal la care socialiștii arestați erau supuși. „Sintem menținuți de mai bine de două luni în preven-

ție fără ca instrucția să se fi terminat și fără ca să fi fost vreo singură dată cercetați de la data emiterii mandatului, 25 octombrie 1920. Am avut și încă continuu un regim special: interzicerea lecturii ziarelor și cărților, interzicerea vizitării de către rudele noastre, înseși soțiile neputându-ne vedea, lipsa unor îngrijiri necesare pentru buna întreținere a sănătății și igienei corporale, cererile de asemenea natură fiind refuzate de d-l judecător de instrucție”.

Șocat de această intervenție, urmată de o notă a Ministerului de Justiție prin care se cerea autorităților locale „să grăbească darea unei soluții”, judecătorul de instrucție al Tribunalului Tutova a căutat să se răzbune. Ca urmare, într-un nou raport trimis Ministerului de Justiție, o dată cu afirmația insidioasă că „întrucât din instrucțiunea făcută pînă în prezent rezultă că inculpatul Petre Constantinescu și ceilalți, prin îndemnarea la grevă, nu urmăreau altceva decît a uneli în contra siguranței statului, provocînd revoluțiunea”, găsim și propunerea respectivului tribunal de a se „desesiza de la instruirea acestei afaceri”, urmînd ca inculpații să fie înaintați spre judecată Curții marțiale a Corpului III armată, „deoarece — se arată în final — faptele stabilite în sarcina inculpatului Petre Constantinescu și a celorlalți intră în prevederea art. 53 Cod. just. militare, titlul II adițional”.

Procese ale grevei generale au mai avut loc la Fălticeni, Vaslui, ca și la Constanța, Galați, Tulcea ș.a., unde au fost judecați și condamnați conducătorii organizațiilor politice și profesionale locale ale clasei muncitoare. Procesele muncitorilor de pe Valea Prahovei au fost judecate de către Tribunalul civil din Ploiești, la sfîrșitul lui 1920 și în primele luni ale anului următor. Maltratarea sălbatică a muncitorilor arestați la Cîmpina a făcut obiectul unei interpelări în parlament din partea deputatului socialist Alexandru Dunăreanu. Un mare număr de muncitori, organizatori sau participanți la greva generală, au fost judecați de tribunalele civile din Banat (Timișoara, Lugoj, Caransebeș). Astfel, după săptămîni de peregrinări pe la diverse garnizoane militare, în fața Parchetului Tribunalului Arad au fost aduși spre a fi judecați 18 muncitori minieri din Brad, Cîrstișor și împrejurimi. Toți erau învinuiți de activitate anti-constituțională, prin agitație la grevă, simpatie pentru Internaționala a III-a și răspîndirea materialelor propagandistice cu caracter revoluționar. Rechizitoriul judecătorului de instrucție se încheie în majoritatea cazurilor într-un mod stereotip și cu o politețe care se voia ironică: „Este un distins, mare și primejdios propagandist al anarhiei și dezordinii și a îndemnat masele muncitorești la grevă”.

„Timpul curge, curge mereu și timpul este al nostru...”

În linii mari, acestea au fost principalele procese ale grevei generale, judecate la sfîrșitul lui 1920 și în primele luni ale anului următor. Se impune precizarea că toate procesele legate de greva generală, a căror instrucție nu începuse încă pînă în momentul arestării participanților la Congresul I al P.C.R. (mai 1921), au fost comasate și inculpații au fost judecați în cadrul marelui proces din Dealul Spirei (ianuarie — iunie 1922).

Mișcarea de solidaritate cu socialiștii arestați și întemnițați în timpul grevei generale a căpătat forme organizate, manifestîndu-se în trei direcții principale: ajutoare materială, apărare morală și juridică. Este semnificativ faptul că în timpul dezbaterilor, în momentele de mare tensiune, cînd procurorul regal își dezvoltă litaniiile destructoare, înșuind asupra așa-zisului caracter anarhic al grevei generale și contestînd calitatea celor inculpați de a reprezenta interesele muncitorimii, cîteva mii de muncitori feroviari și tipografi protestau împotriva caracterului abuziv și samavolnic al înscenării judiciare de la Curtea marțială, afirmînd, sub semnătură, că greva generală a fost emanația muncitorimii și că se solidarizează cu cei arestați.

Sentința de la București, netemeinică acuzațiilor aduse muncitorilor socialiști au fost comentate pe larg nu numai în organele de presă muncitorești, dar și într-o serie de organe de presă burgheze.

„Sentința nu poate avea nici o valoare — remarca ziarul burghez „Steagul” — după dezbaterile care au așezat pe banca acuzații, pe o bancă de acuzare mult mai gravă, pe primul ministru al țării și pe ministrul ordinii, pe însuși d-l Argetoianu”. O poziție potrivnică procesului a adoptat N. Iorga, în „Neamul românesc”: „La Curtea marțială se adună capete de acuzare nu împotriva celor ce stau pe banca păzită de santinele, ci împotriva destrăbălatei demagogii care primejduiește cele mai vitale interese ale țării. Procesul, din fericire, nu-l va judeca această Curte marțială care se ridică în picioare salutînd la plecare pe primul ministru, atît de compromis în urma dezbaterilor pe care ar trebui să le evite. Procesul se poate spune că l-a și judecat țara”.

Merită relevată atitudinea curajoasă și demnă pe care au avut-o diverși avocați, ale căror pledoarii au depășit cadrul restrîns al apărării juridice propriu-zise, devenind mărturii grăitoare de simpatie pentru mișcarea muncitorească și organizațiile sale. „În țara noastră, lupta politică este canibalică. La noi nu se îngăduie o mișcare de idei — remarca, de pildă, Dem Dobrescu, decanul baroului Ilfov. Adevărata revoltă,

adevărata mizerie nu este opera acestor oameni. Războiul a dat fiecăruia posibilitatea să-și dea seama de nevoile lui și să le exprime. [...] Și se întîmplă din fericire după război că s-a întărit socialismul”.

Situația deosebit de grea a deținuților, lupta lor pentru obținerea regimului politic în închisori au constituit obiect de dezbateri în parlament. Motiuni de protest împotriva regimului degradant la care erau supuși arestații au fost depuse de Alexandru Dunăreanu, deputat socialist, și de dr. Nicolae Lupu. „Am onoare a aduce la cunoștința Onor Adunării că regimul la care sînt ținuți, în diferite închisori ale țării, conducătorii și militanții socialiști este incompatibil și cu veacul în care trăim, și cu viața unei țări civilizate — arăta dr. N. Lupu în alocuțiunea sa. Astfel, la Iași, în afară de colegul nostru, d-l deputat Tănase, se află închiși de 50 de zile 18 inși, care, neputînd suferi regimul celei reci cu ciment și fără nici o mobilă, au recurs la 10 zile de greva foamei. La Jilava, în afară de colegii noștri, care au suferit o altă de crudă și nedreaptă condamnare, sînt 70 de deținuți conducători socialiști [...] cărora nu



„Există adevăr și adevăr...” („Dimineața” din 19 octombrie 1920)

li-e permis a fi vizitați de familiile lor, nici a li se aduce hrană de acasă, iar ce li se dă ca nutriment acolo nu e demn de un om. La Birlad, un valoros profesor, P. Constantinescu, care e și un cercetător istoric, stă fără nici o vină de 50 de zile în închisoarea comună cu hoții și delincvenții. La Piatra Neamț și în alte părți acești oameni sînt zilnic bătuți ori de gardienii închisorii, ori de anumiți hoți de cadru, cărora li se promite eliberarea în schimbul acestei odioase meserii de călbi”.

Doctorul Lupu făcea apel la toți deputații din parlament să se pronunțe pentru încetarea acestor șamavolnicii.

Lupta pentru amnistierea deținuților politici a stat și în atenția Congresului de constituire a partidului comunist. În motiunea votată în acest sens se arată: „Congresul Partidului socialist, întrunit în ziua de 8 mai 1921, înainte de a-și începe lucrările sale, destinate întăririi mișcării socialiste și asigurării unei izbînzii cît mai grabnice, se simte dator să aducă prinosul său de recunoștință vouă, tovarăși, bărbați și femei, care suferiți cu bărbăție toate lipsurile și rigorile ocnelor și închisorilor și vă încredințează că lupta voastră, care e și a noastră, va urma hotărîta mai departe, așa ca toate suferințele voastre să fie spre binele clasei muncitoare și întru pregătirea liberării sale”.

Autoritățile au fost nevoite, în ultimă în-

tanță, să țină cont de protestul unanim al maselor muncitoare, întocmind proiecte de acordare a amnistiei generale. S-a dovedit însă foarte curînd că amnistia politică acordată în iunie 1922, sub presiunea maselor muncitorești, a constituit un paleativ și nicidecum o rezolvare definitivă a problemei deținuților politici. Prigonirea mișcării muncitorești a continuat. Dar, ca și în cazul grevei generale, teroarea nu a dat rezultatele scontate de burghezie. Ni se pare simbolică remarca optimistă pe care, cu jumătate de secol în urmă, o făcea unul dintre socialistii condamnați la muncă silnică: „Noi stăm însă în închisoare încrezători în forța ideilor noastre, pe care nici guvernul, nici curțile marțiale n-o vor putea clinți. Tot ce există pe lumea aceasta poate fi oprit și întors din calea lui. Timpul însă nu. Timpul curge, curge mereu și timpul este al nostru”.

MESAJUL UNUI STEAG

În bogata colecție a Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România a intrat o piesă nouă. Este vorba de steagul corului sindicatului muncitorilor minieri din Ocna de Fier, județul Caraș-Severin. Păstrat cu multă grijă și dragoste de către muncitorii din acest important centru minier al țării, el a fost donat de curînd muzeului.

Steagul datează din perioada 1900-1909, cînd, probabil, a luat ființă și sindicatul muncitorilor din Ocna de Fier. Executat din mătase roșie, avînd dimensiunile de 1,50/1,55 m, a fost brodat cu fir metalic auriu. Valoarea lui istorico-documentară constă în simbolurile înfățișate, în conținutul de idei al moto-ului scris cu litere de aur pe una din fețele acestuia:

*„Munți și dealuri de fer tare
Zlăua noaptea'm sfredelit.
N-am văzut ziuă, nici soare
Ș'ntunerec am muncit.
Dar azi e zi de sărbătoare,
Azi lucește ș-al nost'soare,
Haideți dar cu voe bună
Să cîntăm doina străbună!”*

Pe a doua față a steagului se află inscripția: „Reuniunea de cînt din Vaskô”, denumire a localității respective din acea perioadă. Sub inscripție se află o liră și emblema sindicatului muncitorilor reprezentată prin două ciocane de miner. Toate acestea sînt sprijinite de două mîini împreunate, simbolizînd ideea de unire, idee înfîlînită adesea pe steagurile primelor asociații profesionale ale muncitorilor create la mijlocul secolului trecut. Desenul este încadrat de două motive florale, reprezentînd o creangă de stejar și una de măsline, executate din fir aurit. În partea de jos sînt menționați anii 1900-1909. De jur împrejur sînt prinse franjuri metalice. Pe port-drapel sînt aplicate plăcuțe de argint în formă de liră, pe care au fost gravate numele muncitorilor care au contribuit cu bani la confecționarea steagului și la desfășurarea activității culturale. De-a lungul anilor, steagului i-au fost adăugate trei eșarfe.

Steagul corului sindicatului muncitorilor minieri din Ocna de Fier ilustrează și el tradițiile mișcării muncitorești.

Maria ARIMIA, Silvia FURO

ITINERAR ISTORIC



Pe
urmele
lui

SHAKESPEARE

RADU BELIGAN

Există oameni a căror urmă în lume este afiș de intensă, de amplă și de permanentă încît — oricîte s-ar șii despre ei — în jurul lor se menține o zonă de umbră și de anonim. Figura lui Shakespeare — poate cel mai cunoscut și mai viu dintre scriitorii tuturor veacurilor, apropiat de noi în timp doar ca la o zvirlitură de băț —, fixată prin raportările contemporanilor și cercetările a mii de shakespeareologi erudiți, continuă să constituie un mister care îngăduie cele mai fantastice ipoteze. Îndrăgostit de opera shakespeareană, încerc adesea să îndepărtez aceste tulburătoare presupuneri, consolidându-mă de toate întrebările rămase fără răspuns prin fraza rostită cîndva de un exeget: dacă nu reușești să înțelegi omul prin opera sa, nu vei izbuti să-l

cunoști nici dîndu-i binețe. Și totuși, ce sentiment reconfortant am avut călcînd prin locurile și pe străzile pe care a călcat Shakespeare! Căci reducerea la proporții umane a unui personaj de proporții demiurgice nu-l scade în fața noastră, a muritorilor de rînd, ci ni-l apropie.

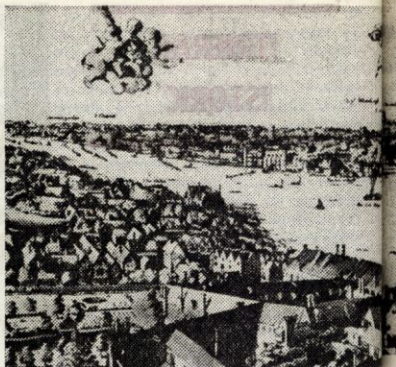
Amintirea lui Will

Prin Londra am străbătut, pe jos, ulițe și bulevarde încercînd să regăsesc, cu mintea, sub asfaltul orașului modern, pietrele de odinioară ale caldarimului pe care a pășit el. Am pornit ca tinărul de douăzeci

de ani, sosit cu patru secole înaintea mea în capitala Engliterei, să dau de urma trupei lui James Burbage, timplarul-om de teatru, care trecuse prin Stratford și jucase în fața lui Master (jupin) John Shakespeare — primarul tirgușorului — și a copiilor lui.

Pe malul stîng al Tamisei, mult către nord, pătrund în *the liberty of Shoreditch*, fosta suburbie căzută sub jurisdicția sobră a City-ului de-abia în ultimii ani ai secolului al XVI-lea. În cale îmi apare o biserică mare, purtînd numele sfîntului Leonard, în care aflu că au fost înmormîțați James Burbage și fiul său Richard, cel dintîi interpret al lui Hamlet. În apropiere, Holywell-row îmi amintește de numele mănăstirii Benedictinilor. Aici, în plin cîmp, știu că a construit timplarul, cu miinile lui, primul teatru din Londra, numit chiar *The Theatre*, și avînd forma curților interioare ale hanurilor, cu două rînduri de cerdacuri pentru spectatorii mai de vază și o scenă ovală, din cîteva scinduri puțin înălțate și fundal cu două caturi, în jurul căreia se strîngeau, ascultînd, privind și spărgînd nuci spectatorii de rînd. Către ora două a după-amiezii se adu-nau meșesugarii și tirgoveții de prin împrejurimi, îndreptîndu-se, pe jos sau călare, în pilcuri vesele, spre intrare, dîndu-se speriați în lături la apariția atelajelor din care descindeau, nu arareori, nobili din preajma Coroanei sau călători veniți mai de departe. Legenda spune — și o repetă și biografia — că tinărul Will, gata oricînd să pună mîna la orice treabă ce i se cerea în teatru, sărea de îndată să țină de căpăstru caii distinșelor personaje...

Azi, în locul edificiului de lemn, cu acoperiș de stuf, doar o tăbliță pe casele purtînd numerele 86—88. Închid ochii pentru că nu vreau să văd nici casele, nici tăblița; doresc să mă simt în cîmpul de altădată. Dar pentru a reconstitui trecutul, lipsește un element esențial, fără de care viața plină de agitație a trupei lui Burbage și mai tirziu a lui Shakespeare — botezată *Lord Strange's Men* (Oamenii lordului Strange), apoi *Lord Chamberlain's Servants* (Slujitorii lordului șambelan) și din 1603 *King's Players* (Actorii regelui), după numele protectorilor — nu poate fi imaginată. La o distanță de numai cîteva zeci de metri, unei străzi i se spune *Curtain Road* (Calea Cortinei). Așadar, iată unde și-a făcut în 1577 — un an după James Burbage — întreprinzătorul Henslowe teatrul său, *The Curtain* (Cortina). De atunci a început concurența aprigă dintre cele două trupe. Henslowe — „rechichinul” — era soacrul cuceritorului Edward Allyn, a cărui faimă mersese pînă în inima Londrei. Pe încetul însă, elevul acestuia, Richard Burbage, și-a întrecut maestrul, în bună parte și datorită prietenului Will, care a scris pentru el roluri cum n-au fost în stare să-i dăruiască. Celulalt, Heywood și Nash.



Shakespeare locuia prin apropiere, fie în cîte un han, fie în gazdă. Începuse să scrie, și la numai trei ani după venirea la Londra își văzu jucată prima piesă: „Chinurile zadarnice ale dragostei”, după care urmară încă două comedii — „Comedia erorilor” și „Cei doi tineri din Verona” — și primele drame istorice. Deși cit va trăi nu va reuși să se facă mai apreciat de către spectatori decît Richard Burbage și neîntrecutul comic William Kempe, totuși se vorbea de el și citeodată criticii chiar îl lăudau. Publicul îl prefera de pe acum acelor scriitori de formație intelectuală, majoritatea contemporani mai vîrstnici, cunoscuți sub denumirea de *University wits* (spiritele universitare), printre care se numărau Christopher Marlowe, John Lyly, George Peele, Thomas Kid, Robert Greene. „Cunoscătorii” însă își mai manifestau rezerve. Din slujitor și sufleur, Will devenise actor, scriitor și „cosocietar” al teatrului. Se mută în centru pe strada Cheapside, în vecinătatea Catedralei Sf. Paul, la cîteva pași de *Mermaid Tavern* (Circiuma Sirenei).

În viața de atunci a Londrei, *Mermaid Tavern* îmi închipui că reprezenta cam ce-au reprezentat în tinerețea lui Sartre café-urile *Deux Magots* și *Flora* din Paris sau *Capsa* la București înainte de război. Către lăsarea serii, în colțul său obișnuit se așeza marele călător Sir Walter Raleigh, primul fumător al Europei; apoi, unul cîte unul, treceau pe sub firma de pe care le zîmbea ademenitor o femeie cu coadă de pește și intrau în local Marlowe, Kyd, Beaumont, Fletcher, Ben Jonson, Greene și, în sfîrșit, William Shakespeare. Petreceau, ore în șir, în fața cănilor cu ale (un fel de bere), punînd țara la cale, birfindu-și confracții, făcînd cuplete și epigrame, mereu atenți să nu scape vreun prilej de dispută.



În vremea lui, un singur pod lega cele două maluri ale Tamisei (gravură publicată la Anvers în secolul al XVII-lea)

Urmele veselei Angliei

Puțin mai încolo o placă mă informează că „aici a fost Bell Tavern (Circiuma Clopotul) unde adesea venea Shakespeare”. Alături, o clădire înaltă, cenușie, cu destinație administrativă — o centrală telefonică mi se pare —, în orice caz legată de o activitate foarte specifică secolului nostru. Mă prefac că n-o văd. Caut stăruitor urmele acelei merry England (vesela Anglie), care la înființarea secolului al XVI-lea cu cel de-al XVII-lea se întindea până aproape de miezul capitalei. Străduțele înguste, unele pietruite, altele înglodate, fără trotuare, mărginite de căsuțe cu acoperișul roșu și multe, multe prăvălii; oameni zgometoși, cu veșminte multicolore, călăreți împodobiți și minioși, la fiecare pas câte o tavernă sau câte un han pentru petrecăreți și călători — aceasta-i Londra pe care încerc s-o regăsesc: în locul firmelor de pe Piccadilly — o pașiste înflorită, un peisaj tihnit de față în locul bulevardului King's Cross Road și a cartierului Whitechapel. Chiar pe Blackfriars — aflat lângă podul de azi cu același nume —, districtul în care-și zidiseră călugăriii dominicani mănăstirea, unde se pronunțase în 1529 divorțul dintre Henric al

VIII-lea și Caterina de Aragon și unde, mai târziu, și-a cumpărat Shakespeare o casă — tot suburbie era socotit. La capătul lui Oxford Street, în Holborn, — în care își aveau reședința lorzii Southampton — și pe lângă elegantul Regent Street din zilele noastre — unde pe atunci locuia lordul Essex —, printre grădini somptuoase se înălțau și mai somptuoasele palate ale celor două dinastii de nobili, făcând trecerea între mahalale și reședința regală.

Lord Chamberlain's Servantes și King's Players — ca de altfel și alte companii de actori, a lui Henslowe, de pildă, — s-au perindat prin aceste castele, dând spectacole în diverse ocazii. Alături de concetățenii săi din Stratford, de meșteșugarii, negustorii și hangiii Londrei, și cu aceeași îngrijorare, a urmărit Shakespeare fricțiunile dintre Anglia și Spania lui Filip al II-lea, s-a bucurat de înfringerea Invincibilei Armade și a privit cu naivă încredere spre Coroana care dădea mai multe semne de simpatie burgheziei în formare decât aristocrației feudale. Protecția lorzilor Southampton și Essex — amândoi amatori de teatru — i-au deschis însă calea până la regina Elisabeta, dându-i astfel puțința să privească desfășurarea evenimentelor din epoca sa din culisele Whitehall-ului, pe atunci reședința suveranei. A cunoscut un peisaj uman nou, a încercat să deslușească sensurile intrigilor de la Curte și să înțeleagă (așa cum o dovedesc piesele sale istorice) de ce monarhii au fost pe rând, unul cite unul, striviți de roata istoriei. Din preajma Coroanei și-a îndreptat cu siguranță și el privirea spre vechiul castel normand ridicat de Wilhelm Cuceritorul, The Tower (Turnul Londrei), transformat sub descendenții săi într-o temniță în care și-au



Satul său natal a devenit, datorită lui, un centru turistic înfloritor

sfârșit viața, sau au poposit măcar în trecere, atîția oameni de seamă din secolul al XIV-lea și pînă la începutul secolului nostru. Pe gazonul din jurul Turnului Alb se plimbă cițiva corbi uriași, epigonii unei di-

naștii de corbi aciuțați aici din timpuri străvechi. Contrastul dintre iarba verde — sănătoasă iarba verde plină de sevă, cum numai pe această insulă crește — și păsările negre, de dimensiuni neobișnuite, te face

William Shakespeare

Găcind că între actorul londonez, preocupat să-și asigure bunăstarea, și opera shakespeareană, pe cît de amplă pe atît de inspirată, ar exista o contradicție, mulți și-au pus întrebarea dacă autorul ei este într-adevăr Shakespeare. Unul dintre primii care au formulat această întrebare a fost istoricul francez Abel Lefranc, după părerea căruia scriitorul făcea, fără îndoială, parte din aristocrația engleză și a vrut să-și păstreze anonimul ascunzîndu-se sub numele unui actor al vremii. Paternitatea pieselor încălțate de cel pe care în mod curent îl considerăm „marele Will” a fost pe rînd atribuită lui William Stanley, conte de Derby, contelui de Rutland și lui Christopher Marlowe... Cei mai vehemenți sînt cei care susțin că opera lui Shakespeare este, de fapt, opera lui Francis Bacon. Acesta a fost, după cum se știe, unul dintre filozofii cei mai luminați ai Renașterii, scriitor înzestrat, cărturar și mare om de stat (sub regele Iacob I), încheindu-și ca-

rieră politică în închisoarea din Turnul Londrei. Argumentul de bază al susținătorului lui Bacon l-a furnizat tot un francez, generalul Cartier, în colaborare cu colonelul american Fabyan, ambii însărcinați în timpul primului război mondial cu descifrarea mesajelor cifrate. Analizînd o pagină din *Novum Organum* de Francis Bacon — din exemplarul păstrat la Biblioteca Națională din Paris —, ei au afirmat că ar fi găsit cheia unui cifru, cu ajutorul căruia au ajuns la concluzia că textul aparent ar ascunde un secret. D-na Gallup, principala colaboratoare a colonelului Fabyan, de origine americană și ea, a parcurs cele treizeci și patru de volume ale lui Bacon, descoperind că ele ar conține, ascunsă în forma literelor, și autobiografia autorului. Iată ce ar susține acesta într-un pasaj referitor la Shakespeare.

„Am scris piese de diferite feluri: istorice, comedii și tragedii. Un număr

să meditezi fără să vrei asupra puterii pe care o mai deține încă în Anglia tradiția rigidă, cu rădăcinile adinc împlintate într-un trecut îndepărtat.

Acel „O din lemn...”

Regina Elisabeta a II-a locuiește la Buckingham Palace, iar numele de Whitehall îl păstrează doar strada largă pe care sînt înșiruite cele mai importante ministere ale Angliei. Înainte de a ajunge în dreptul podului Westminster, la dreapta cotește Downing Street; odată ajuns pe pod, orice străin se simte obligat să se oprească, să se sprijine de parapet, să arunce o privire asupra mărețelor turnuri ale catedralei Westminster, și cu ochii pe ceasul de pe Big Ben (turnul înalt al clădirii Parlamentului) să-i aștepte bătaia. Dedesubt, Tamisa își continuă cursul ei de veacuri. De cînd însă o traversează atîtea poduri, firește că au dispărut bărcile mici cu care treceau apa Will și contemporanii săi. Mai către est exista și un pod clădit prin secolul al XIII-lea și dărîmat la începutul celui trecut, care nu semăna cîtuși de puțin cu cele de azi. Era străjuit de două porți masive de care atîrnau, spre pîlda și groaza londonezilor, capetele trădătorilor de țară. De o parte și de alta a drumului de care din mijloc se înșirau căsuțe de lemn; printre ele, o bisericuță în cinstea lui Thomas Becket. Uneori iarna Tamisa îngheța și atunci lo-

cutorii de pe țărmurile ei o treceau cu piciorul sau în sănii trase de cai. Cum s-ar fi descurcat oare, în acele nopți de februarie ale anului 1599, actorii lui Burbage cînd au transportat materialele de construcție ale „teatrului” din Shoreditch, tocmai de partea cealaltă a râului, în comitatul Surrey? Termenul de arendare al terenului expirase, iar proprietarul se socotea stăpin și pe clădire. Trupa își găsisse un loc nou în suburbia Clink, învecinată cu Southwark, unde prevăzătorul Henslowe deschisese teatrul *The Rose* (Trandafirul) cu cîțiva ani în urmă. Neținînd seama nici de paznici, nici de legi, compania lordului șambelan a „furat” scindurile fostului local și și-a ridicat unul nou, rotund, cu acoperișul de stuf, pe frontispiciul căruia Hercule înfîmîpa spectatorii purtînd globul pămîntesc pe umeri. De aici și numele teatrului — *The Globe*.

Zonei londoneze care se întinde la sud de Tamisa i-a rămas numele de *Surrey Side*. Turistul arareori se abate pe aici, căci nu are multe de văzut: cartierul acesta — care a fost grav avariat de bombardamentele germane în timpul ultimului război mondial — nu atrage, cu tot traficul său intens, nici măcar prin aspectul de mare metropolă. Pe undeva, pe lîngă malul fluviului, în vechiul teatru *Old Vic* — în care jucau actorii „Naționalului” englez — m-am dus să-l văd pe Lawrence Olivier în rolul lui Othello; după spectacol, știînd că mă aflu la nu prea mare depărtare de locul unde fusese *The Globe*, am pornit să-l caut, stră-

sa u Francis Bacon?

mare dintre ele a fost jucat la teatru și sub numele de Shakespeare; au dobîndit un renume durabil... Lucrările publicate, al căror autor sînt eu, poartă numele său, de aceea l-am preferat altora, pe care le socotesc totuși la fel de meritorii. Cum am dat spre reprezentare un număr de piese teatrului său, voi continua să i le dau tot lui, căci se comportă ca un sclav al voinței mele...”

Amatori de senzational și de mică istorie literară continuă să se întrebe: de partea cui este adevărul? De partea stratfordienilor? De partea antistratfordienilor? Primii — care sînt de departe cel mai mulți la număr — arată că nu există nici o dovadă că Shakespeare n-ar fi putut să-și scrie el însuși piesele: nu era un cărturar, dar nici opera lui nu este cea a unui erudit, iar informații suficiente pentru a se documenta atît în domeniul istoriei, cît și al celorlalte științe, găsea la îndemînă; nu era nobil și nu lua parte la viața poli-

tică, în schimb avea prieteni printre oame-nii de vază din preajma Curtii și prin intermediul lor putea afla cum era condus regatul etc.

Adversarii își sprijină ipoteza pe textul lui Bacon, descifrat de d-na Gallup. Dar această dovadă are nevoie de o confirmare. Cu jumătate de secol în urmă, pe-severenta cercetătoare a găsit, cu ajutorul aceluiași cifru folosit de Bacon, o indicație prețioasă într-o lucrare a scriitorului englez Rawley, apărută în 1657: în celula din Turnul Londrel, unde fusese închis Bacon, „dacă faci să lungece panoul 5 sub panoul 50, descoperi o ascunzătoare în care se află manuscrise ale lui Francis Bacon”. D-na Gallup s-a dus la Londra, a cercetat încăperea de care pomenește Rawley, și, într-adevăr, făcînd să lungece cel de-al cincilea panou sub cel de-al cincizecilea, a văzut dedesubt o ascunzătoare. Numai că înăuntru nu se afla nimic...

D. C.

bătînd străzile întortocheate a pustii, de-a lungul cărora se înghesuiau ateliere și prăvălii cu luminile vitrinelor stinse.

Prin anul 1595, în partea de miazănoapte a Londrei, toate spectacolele fuseseră interzise de către Lordul Primar, dar decretul se luase nu aveau putere de lege în comitatul Surrey. Aici, mai cu seamă în libertățile Southwark și Clink, austeritatea puritanismului englez nu se făcuse încă simțită. În Southwark, în locul unde pe vremea lui Richard al II-lea fusese curtea și moșia lui Robert de Paris, era *Paris Garden* (Grădina lui Paris), cunoscută pentru luptele cu urși, cu cîini și cu maimuțe, la care venea să ridă și să petreacă, alături de precupețe, hangițe, circiumari și negustori chiar regina cu Curtea ei. Tot aici se afla și teatrul *The Swan* (Lebăda) ridicat pe terenul unde înainte se dădeau lupte de tauri.

Spre *Bankside*, de-a lungul Tamisei, ca și în Clink, erau, de asemenea, multe „grădini pentru urși”, nenumărate taverne, circiumi cu hanuri. O uliță îngustă poartă chiar numele de *Bear Gardens* (Grădinile urșilor), iar o alta se numește *Rose Alley* (Aleea Trandafirului), de bună seamă în amintirea teatrului lui Henslowe. La numai cîțiva zeci de pași, pe clădirea care adăpostește o berărie, o plăcuță semnalează că acesta este locul pe care Burbage a construit, în 1599, *The Globe*, pe a cărui scenă a jucat Shakespeare și au fost reprezentate cincisprezece din piesele sale. Aici se afla, așadar, acel „O din lemn”, în care *totus mundus agit histrionem*, în care Burbage l-a „creat” pe Hamlet și care a ars, după o viață de numai patrusprezece „stagii” — în timpul spectacolului cu piesa „Henric al VIII-lea”. Flăcările au mistuit casa atât de dragă a actorului Shakespeare și, o dată cu ea, toate manuscrisele dramaturgului...

Stratford — amintiri și suveniruri

Dacă atât de anevoie regăsești urmele lui Will în Londra de azi, nu la fel se întîmplă și în satul lui natal, Stratford upon Avon. Aici totul îți vorbește de Shakespeare sau cel puțin totul se străduiește să-ți amintească de marele bard național. La Londra mașinile, clădirile moderne, galantarele vitrinelor te împiedică să reconstitui epoca elisabetană. Aici, în schimb, sfîrșitul veacului al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea

îți este parcă „servit pe tavă” și oferit, după toate legile industriei turistice ale secolului al XX-lea.

De cum ajungi la Stratford, ești obligat să te duci în *Henley Street*, unde se afla casa în care s-a născut Shakespeare, să treci prin fața școlii în care a învățat Shakespeare, să vezi pupitrul elevului Shakespeare; să vizitezi *Hall's Croft*, casa pe care Shakespeare a făcut-o pentru fiica sa preferată Susana, măritată cu doctorul Hall; să privești spre *New Place*, unde și-a clădit Shakespeare casa în care a murit și spre *Holy Trinity Church*, biserica din secolul al XIII-lea lîngă care se află mormîntul lui Shakespeare. Gonind de la un capăt la celălalt al tirgușorului, pentru a ajunge în toate aceste „locuri memoriale”, străbați pe străduțe pe unde toți te asigură că a trecut și Shakespeare și îți umpli buzunarele cu fel de fel de scrumiere, batiste și alte „suveniruri” cu iscălitura lui Will, cu bustul lui Will sau măcar cu una din casele în care a trăit Will. La hotel ești nevoit să dormi într-o cameră care poartă numele uneia din piesele sale. În cinstea lui s-a clădit un teatru — *Royal Shakespeare Theatre* — cu cea mai bună trupă a țării (pe care publicul românesc a avut ocazia s-o vadă la București interpretînd „Regele Lear”). Pe celălalt mal al Avon-ului, o statuie a scriitorului, înconjurat de patru dintre personajele lui: Falstaff, Lady Macbeth, Hamlet și Henric al V-lea.

Avîndu-l aici pe Shakespeare pretutindeni la îndemînă, fără efort, fără să-l cauți, faptul de a călca pe urma pașilor săi m-a emoționat mai puțin. Dar într-o seară, spre sfîrșit, am pornit de unul singur spre *Shottery*, spre ferma cu acoperiș de stuf a lui Richard Hathaway; m-am așezat în colțul de lîngă cămin, ca altădată tînărul John, fiul mînușarului sărăcit, și mi l-am închipuit stînd mină în mină cu Ann, fata fermierului, cu care mai apoi s-a însurat și a avut trei copii: Susana, Judith și Hamlet...

Omniprezența celebrului bard la Stratford, întreținută nu atât de pietate, cît pentru că este remunerativă, este supărătoare. Și totuși...

Totuși, căsuțele albe cu birne groase de lemn, malurile Avon-ului, cu lebedele sale albe, și verdele ierbii și al pomilor, nicăieri atât de strălucitor ca în această țară ceoasă, păstrează încă nealterat farmecul acelei *merry England* care ni l-a dăruit pe Shakespeare.



Marele dramaturg așa cum l-a văzut un pictor anonim



Casa natală a nemuritorului Will (Pe urmele lui Shakespeare, pag. 27)



Două reconstituiri de monumente din Ninive, datorate savantului Layard : Palatul din Nimrud (sus) ; Interiorul unui templu asirian (jos) (Mituri, legende, tradiții și texte în lumina arheologiei, pag. 84)



Substratul istoric al legendelor: Fresce care confirmă cultivarea viței de vie în Egiptul antic. Un cortegiu în fața regelui — mozaic din Ur (**Mituri, legende, tradiții și texte în lumina arheologiei**, pag. 84)





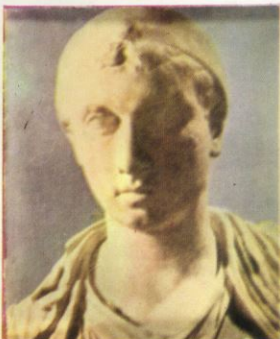
Cel mai celebru dintre eroii lui Shakespeare, **Hamlet**, așa cum l-a imaginat E. Delacroix, împrumutându-i propriile sale trăsături



Richard al III-lea în interpretarea lui Sir Lawrence Olivier



Henric al VIII-lea, tabloul pictorului Hans Holbein cel tânăr



Cleopatra, sculptură din Muzeul Vaticanului



Regina Elisabeta I, suverana Angliei în timpul vieții marelui bard. Tablou de Isaac Oliver



Contele de Essex, militar și om de curte englez, din anturajul reginei Elisabeta I

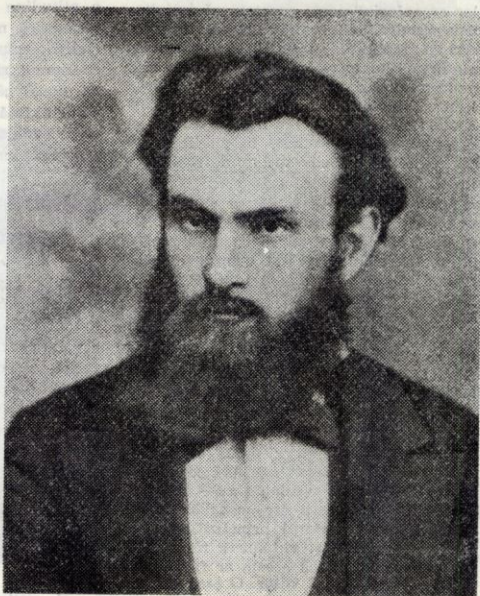
Constantin Dobrogeanu-Gherea

N. COPOIU

doctor în istorie

Aniversările și comemorările exprimă, fără îndoială, un omagiu pe care o generație îl aduce acelor oameni sau evenimente din trecut în care își descoperă fie și numai un mic șuvoi din marele izvor al existenței sale. A aniversa, a sărbători pe cineva sau ceva din trecut înseamnă a stabili o legătură între acel trecut și noi. O aniversare este, de multe ori, un semn al continuității între generații, între idei, între oameni.

Cu prilejul împlinirii unor date semnificative de la nașterea și moartea sa (115 și, respectiv, 50) personalitatea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea a fost readusă anul acesta în actualitate mai mult decît oricînd, poate, în trecut.



Toată lumea știe că Dobrogeanu-Gherea a fost teoreticianul mișcării socialiste din țara noastră înainte de primul război mondial („Nestorul” socialiștilor români, cum era numit cu respect de numeroșii săi admiratori). Istoria literară îi acordă, de asemenea, un loc de seamă în dezvoltarea criticii românești. Atît lucrările lui din domeniul criticii literare, cit și cele din domeniul ideologiei socialiste (ce e drept, într-o mai mică măsură decît priamele) au fost retipărite în ultimii ani, în- cît imaginea cititorului contemporan, des- pre personalitatea lui Dobrogeanu-Ghe- rea se conturează inevitabil pe acest cadru publicistic.

Este oare completă o asemenea ima- gine? N-avem s-o întregim cu nimic alt- ceva din existența tumultuoasă, deși, după o anumită dată, aparent calmă, a acestui om? Putem oare să detașăm pe teoreti- cianul mișcării noastre socialiste de însăși mișcarea socialistă și muncitorească din România? Nu a avut Gherea un loc, și încă un loc de „tenor”, cum spun fran- cezii, în organizarea acestei mișcări? Ră- spunsul este — nu încape îndoială — afir- mativ. Dacă activitatea lui Gherea de mi- litant al mișcării muncitorești din țara noastră s-a remarcat în mod strălucit în primul rînd pe tărîm teoretic, acesta nu

este — credem — un motiv să uităm, atunci când vorbim despre el, că s-a aflat alături de Eugen Lupu și Nicolae Codreanu la formarea primelor cercuri socialiste, alături de Ioan Nădejde și Alexandru Ionescu la crearea P.S.D.M.R., alături de I. C. Frimu, Ștefan Gheorghiu, Alecu Constantinescu, Constantin Mănescu și alți conducători ai clasei noastre muncitoare, în lupta ei, de zi de zi, pentru emancipare, timp de patru decenii. De altfel, cine citește lucrările teoretice ale lui Dobrogeanu-Gherea în succesiunea lor cronologică poate constata că activitatea **practică**, observația directă, nemijlocită a realității au fertilizat permanent gândirea lui teoretică într-o mult mai mare măsură decât a făcut-o documentarea livrescă. Iar atunci când s-a aflat în strins contact cu viața, Gherea a avut curajul și onestitatea să-și rectifice în public și cu destulă energie ideile străine de realitatea în mijlocul căreia trăia.

Vom semna două dintre momentele, să le spunem, autocritice. În primul, Gherea a recunoscut deschis că dăunătoare influența poporanismului asupra începuturilor mișcării socialiste din România. „El (poporanismul — N.C.) ocupă un loc destul de important în prima lucrare socialistă marxistă română, **Ce vor socialiștii români?** (al cărei autor era chiar Gherea — N.C.), și anume în partea care tratează problema agrară. Acolo se mai face încă încercarea de a împăca poporanismul cu marxismul, de a pune poporanismul sub scutul marxismului și al metodei lui de cercetare”¹. Și totuși afirmă Gherea — tot în *Neoiobăgia* — referindu-se la poporanismul care considerau trădarea drept factorul principal în dezvoltarea prezentă și viitoare a țării. „Nimic mai greșit. Dacă acesta ar fi viitorul țării, țara ar fi fără viitor. O țară eminamente agricolă e o țară eminamente săracă, înăpoiată și economică, și culturală”².

O a doua problemă în care Dobrogeanu-Gherea și-a reconsiderat poziția, deși nu a mai făcut-o atât de deschis, este cea a „generoșilor”. Se știe că el, atât în studiul *Socialismul în România*, semnat „Un vechi socialist” (tipărit în 1900), cât și în alte articole ulterioare a încercat să explice trădarea „generoșilor”, arătând că aceștia puteau aduce foloase țării prin încadrarea lor într-un partid burghez, gu-

vernamental, promotor al dezvoltării capitaliste a țării. Influențat de evenimente care se petreceau pe plan internațional în mișcarea muncitorească, Gherea a apreciat că trădarea „generoșilor” „nu e o noutate. Nu de mult grupările socialiste din unele țări occidentale au procedat astfel. Millerand a intrat într-un guvern burghez, unde conduce pentru moment cel mai important minister”³. Cîțiva ani mai târziu, mai ales după răscoala din 1907, Gherea a adoptat însă o atitudine mai fermă față de cei care părăsiseră mișcarea socialistă. „Fostii socialiști, spunea el în 1910, n-au priceput că numai **rămînînd socialiști** (subl. ns.), că numai păstrînd o atitudine propriu socialistă față de realitatea socială a țării și de evoluarea ei... ar fi ajutat și la dezvoltarea burghezo-democratică a țării”⁴.

„Nădejde nu lucra fără să nu fi fost aprobat de la Ploiești”

C. Dobrogeanu-Gherea a avut un rol important în conducerea partidului clasei muncitoare. El avea intense legături cu revoluționarii din alte țări, în special din Rusia, pe care le-a păstrat și dezvoltat și după ce a devenit cetățean român.

Dobrogeanu-Gherea n-a fost numai un mare teoretician, ci și un participant activ la evenimentele importante petrecute în mișcarea muncitorească din România, exercitîndu-și acest rol cu multă discreție. De altfel, pentru a-l înțelege mai bine, să încercăm să caracterizăm, sumar desigur, fiecare din cele patru decenii — care au și fost sărbătorite în 1915 — ale activității sale.

În primul deceniu (pînă la publicarea programului **Ce vor socialiștii români?**), Gherea s-a consacrat **organizării** de cercuri socialiste și **editării** unor publicații. Înfruntînd multe greutăți, a dat viață, împreună cu alți prieteni de-ai săi, primelor publicații socialiste din țara noastră, ca „România viitoare”, „Contemporanul” etc.

În deceniul următor (1885-1895), Gherea s-a afirmat nu numai ca un pasionat edi-

¹ C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia*, București, 1910, p. 478.

² *Idem*, p. 226.

³ „Adevărul” din 18 iulie 1900.

⁴ C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia*, București, 1910, p. 464.

tor și talentat publicist socialist, ci și ca un gânditor original. Putem considera, ținând seama de contribuțiile lui la elaborarea documentelor programatice ale primului partid al clasei muncitoare din țara noastră, că latura teoretică a devenit preponderentă în activitatea sa. Deși a fost unul dintre cei mai înflăcărați luptători pentru crearea Partidului Social-

tru Gherea, cit și pentru mișcare. Că el a fost însă numai aparent în umbră o mărturisește public chiar ziarul partidului, „Lumea nouă”, la 4 aprilie 1899: „Nădejde a fost pînă mai ieri în fruntea partidului pe care l-a condus cum s-a priceput. Însă e lucru de notorietate publică că teoreticianul nostru de la Ploiești n-a stat cu minile în sin, în tot timpul cît a fost Nădejde în fruntea mișcării, ci își are și el partea lui de activitate în conducerea partidului. Noi, aceștia, care am fost mai în apropiere de ceea ce se petrece în culisele partidului, știm că Nădejde nu lucra fără să nu fi fost aprobat de la Ploiești”.

C. Dobrogeanu-Gherea printre participanții la a doua Conferință socialistă interbalcanică (București, 6-8 iulie 1915)



Democrat al Muncitorilor din România, în 1893 (la congresul de constituire a figurat în fruntea listei de delegați din partea Clubului muncitorilor din București), el nu a făcut parte formal din conducerea efectivă a acestuia. Dar faptul în sine nu trebuie să ne inducă în eroare: Gherea a participat la conducerea partidului. A fost, poate, și acesta un stil de conducere, izvorit din necesitatea de a se păstra „teoreticianul partidului” mai în umbră, mai ferit de unele riscuri ale activității practice, care ar fi putut avea consecințe foarte neplăcute atît pen-

Al treilea deceniu de activitate a lui C. Dobrogeanu-Gherea (1895-1905) este caracterizat printr-o apropiere mai directă de viața partidului. Prezența sa ca delegat la Congresul al V-lea al P.S.D.M.R. din primăvara anului 1898 este o dovadă convingătoare în acest sens. El a luat parte cu competență și însuflețire la dezbaterile problemelor puse în discuția congresului. Care erau aceste probleme? Organizarea sindicală (pe bresle) a muncitorilor și intensificarea activității socialiștilor la sate. În timpul dezbaterilor, Gherea a formulat o idee care, din

păcate, n-a fost înțeleasă imediat de către unii fruntași ai partidului, dar care a devenit, după 1905, unul din principiile de bază ale mișcării muncitorești din țara noastră: necesitatea prioritară a organizării profesionale a muncitorilor. „Ca să-i atragi pe muncitori la socialism — spunea el în timpul dezbaterilor —, trebuie mai întâi să fie organizați în bresle puternice.... Înțeleg ca să se lucreze mai mult pentru organizarea economică a muncitorilor”⁵. Congresul a și adoptat o moțiune în sensul propunerii lui Gherea, dar rezultatele au apărut cu întârziere, din cauza crizei provocate de părăsirea partidului de către „generoși”.

În privința celeilalte probleme — legătura socialistilor cu țărănimea —, Gherea releva, cum, de altfel, a făcut-o în întreaga sa operă teoretică, gradul de înapoiere economică și politică a țaranului român. „Deocamdată — zicea el — ar fi multumitor dacă țărani ar fi de fapt egali politicește cu muncitorii de la orașe”⁶. Gherea a votat, de asemenea, moțiunea prin care congresul recomanda intensificarea propagandei socialiste la sate și care avea să aibă rezultate deosebite prin crearea cluburilor țărănești.

Desigur, faptul că în studiul său cu privire la soarta socialismului în România, publicat în 1900, n-a condamnat trădarea „generoșilor” nu era merit să încurajeze. Dar faptul că Gherea socotea „...posibilă, foarte utilă și necesară manifestarea socialismului (în România — N.C.) în sensul politic-social” a avut un rol totuși important pentru militanți ca Frimu sau Alecu Constantinescu, care continuau să acționeze în direcția refacerii organizațiilor clasei muncitoare. De aceea cînd, după 1905, acest proces a căpătat dimensiuni comparabile cu cele dinaintea de 1899, Dobrogeanu-Ghera s-a aflat alături de cercul socialist „România muncitoare”. Și în timp ce muncitorii organizau zeci de greve în 1905-1906, Gherea, la sediul cercului, vorbea despre principiile fundamentale ale socialismului științific, acțiune în urma căreia ziarul „Dimineața” scria că cercul socialist devenise o adevărată „universitate populară română”⁷.

În ultimul deceniu al activității sale, Gherea și-a încununat opera teoretică social-politică cu câteva lucrări fundamentale (*Neoîobăgia, Asupra socialismului în țările înapoiate* ș.a.). Dar el nu s-a desprins de sfera practicii politice. În 1908 a luat parte la o mare întrunire publică de la Ploiești, în cadrul unei campanii pentru introducerea votului universal. Este interesant de remarcat că în interviu pe care l-a acordat corespondentului „României muncitoare”, Gherea și-a dat seama de limitele acțiunii pentru drepturi electorale în cadrul luptei generale a proletariatului. „Votul universal, — spunea el — nu e leacul universal”. În cuprinsul aceluiași interviu afirma repetat că „muncitorimea organizată reprezintă singura forță socială de civilizație și progres”⁸.

Dobrogeanu-Ghera a făcut parte din comisiile însărcinate cu redactarea statutelor și programului Partidului social-democrat. Apariția sa în sala congresului de reconstituire a P.S.D.R., din 1910, a prilejuit o vie manifestație de simpatie din partea delegaților. Aceasta a însemnat recunoașterea marilor merite ale „bătrînului dascăl” în lupta de eliberare a clasei muncitoare din România.

„Sînt în stare să sprijin lupta noastră”

Pentru a-și câștiga existența și a putea sprijini și materialicește mișcarea, Gherea a exercitat o meserie dintre cele mai puțin „intellectuale”, meseria de patron de restaurant. Timp de aproape un sfert de veac, restaurantul gării din Ploiești a fost înobilat de figura lui de patriarh. Prin acest punct treceau nu numai socialiștii străini, ci și unii dintre marii intelectuali ai țării, în frunte cu I. L. Caragiale (ajuns și el, la un moment dat, patron de restaurant, dar cu mai puțin noroc decît Gherea). „De cite ori — își amintește un memorialist care a trăit în anturajul lui Gherea — n-a trebuit el să lase cuțitul jos, cînd tăia cu multă agilitate friptura de vițel, ca să dea mîna unui om de seamă”⁹.

⁵ „Lumea nouă” din 13 aprilie 1899.

⁶ „Lumea nouă” din 13 aprilie 1899.

⁷ „Dimineața” din 1 iulie 1906.

⁸ „România muncitoare” din 10 octombrie 1908.
⁹ C. Păcurariu, *Cîteva amintiri despre C. Dobrogeanu-Ghera*, București, 1936, p. 11.

Omul care a gindit atît de mult asupra realităților social-economice și politice din jurul său era „primul muncitor”¹⁰ în restaurant, exemplu de hărnicie și, totodată, de modestie. Dacă restaurantul gării din Ploiești a fost un punct de întîlniri și ... plecări pentru străinii revoluționari în trecere prin România (cîteva nume sînt edificatoare: Plehanov, Axelrod, Zasulici, Matusenko, Troțki etc.), el a fost, în același timp, și o întreprindere financiară ale cărei beneficii au mers aproape în întregime în folosul mișcării muncitorești. Sîntem uimiți astăzi cînd vedem bogata publicistică socialistă din țara noastră, faptul că P.S.D.M.R. a fost unul dintre puținele partide socialiste din lume care a **putut** avea un cotidian timp de aproape cinci ani de zile („Lumea nouă”, 1894-1898), că „România muncitoare” a reușit să apară cu regularitate 11 ani, dar se știe mai puțin că numai muncind „21 de ore din 24” Gherea a putut asigura fondurile necesare acestor publicații. O scrisoare din 1909, adresată de Dobrogeanu-Gherea soției lui Plehanov, care-i ceruse o sumă importantă de bani pentru soțul ei, ne dezvăluie contribuția financiară a lui Gherea la susținerea activității unor personalități marcante ale mișcării socialiste internaționale, cum au fost Plehanov, Vera Zasulici și alții. „Cît timp voi avea restaurantul de la căile ferate — scria militantul român —, cîștig destul de bine, în orice caz mai mult decît îmi este mie necesar; de aceea sînt în stare să sprijin lupta noastră... Trebuie să trimit (bani — N.C.) și în America. În ultima vreme suma anuală care trebuia vîrsată a crescut simțitor. Se înțelege de la sine, sînt foarte bucuros că pot să fac lucrul ăsta”¹¹.

„Și la aceste chinuitoare întrebări, răspunsul l-a dat marxismul”

Legăturile lui Gherea cu socialiștii din alte țări, autoritatea pe care și-a cîștigat-o, prin lucrările lui, pe plan interna-



„Nestorul” socialiștilor români

țional au contribuit, indiscutabil, la creșterea prestigiului partidului muncitorilor din România. Faptul că el s-a aflat printre cei cinci delegați la Congresul Internațional al II-a care și-a desfășurat lucrările în 1893 la Zürich, unde socialiștii români au subliniat în raportul lor însemnătatea problemei agrare pentru lupta revoluționară a proletariatului, arată că „teoreticianul” Gherea nu se limita numai la a scrie, ci era prezent oriunde și ori de cîte ori se simțea nevoie de persoana lui.

În 1896, Gherea n-a mai putut merge la Congresul Internațional care a avut loc la Londra. Dar o scrisoare adresată, în ajunul congresului, lui Plehanov, figură proeminentă a socialismului internațional la acea dată, ne dezvăluie „grijile” organizatorice ale lui Gherea: „Din cauza lipsei de mijloace, partidul românesc nu a putut trimite la congres mai mult de un delegat”. Intervenția lui pe

¹⁰ Ibidem, p. 6.

¹¹ Arhiva Casei Plehanov, Leningrad, B.151.3, scrisoarea din 30/12 august 1909.

Procesul de la

Derularea ședințelor procesului seamănă cu o reconstituire de laborator. Se pășea pe urmele agresorilor, se călca pe tiparele istoriei încă singerinde.

În procesul de la Nürnberg acuizarea a dispus, pe lângă alte multe dovezi acuzatoare împotriva căpeteniilor naziste, și de probe materiale furnizate de filmele în care, cu meticulozitate stranie, operatorii SS-ști au immortalizat barbariile.

Pelicula cinematografică venea să completeze mărturiile orale, răspunsurile la interogatorii, arsenalul instrumentelor de tortură și galeria obiectelor rezultate din asasinat: cranii omenesți drept scrumiere sau tamponane de birou, suple cuțite pentru a tăia filele cărților, mape din piele de om pentru birou, brichete din oase dure, tot de om...

Acuzații cunoșteau aceste dovezi, le văzuseră, ca și toți cei din sală, depuse pe masa Tribunalului, o parte din ei le folosiseră ca obiecte „personale” primite drept cadou de la subalternii care le executau dispozițiile asasine. Prezentarea acestor obiecte nu i-a tulburat.

Gestapoul nu a reușit să distrugă toate dovezile activității sale și ale altor organizații naziste și astfel s-a putut prezenta,

la 29 noiembrie 1945, filmul: „Lagărele de concentrare”.

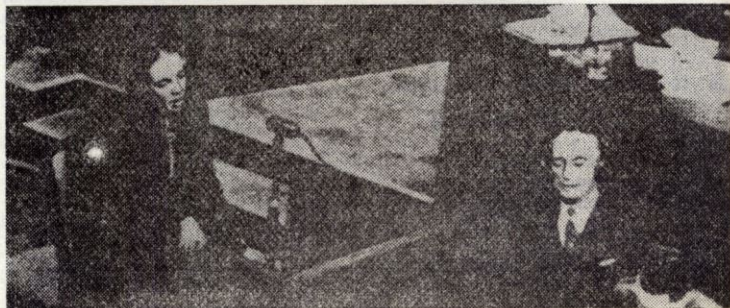
Tomul V al stenogramei procesului de la Nürnberg cuprinde o serie de documente elaborate de instituțiile civile și militare hitleriste, printre care și acelea referitoare la crimele și experiențele din lagăre.

O scrisoare a feldmareșalului Milch către Himmler, din august 1942: „Dragă domnule Himmler. Vă mulțumesc pentru scrisoarea dv. din 25 august. Am citit cu mult interes raportul doctorului Rascher și al doctorului Romberg. Mi s-a comunicat despre experiențele care au avut loc. Îi voi ruga pe acești doi domni să facă într-un viitor apropiat, în fața subordonaților mei, o expunere și să proiecteze diferite fotografii. Sper că vă voi putea vedea cu prilejul vizitei pe care o voi face, poate, la cartierul general”.

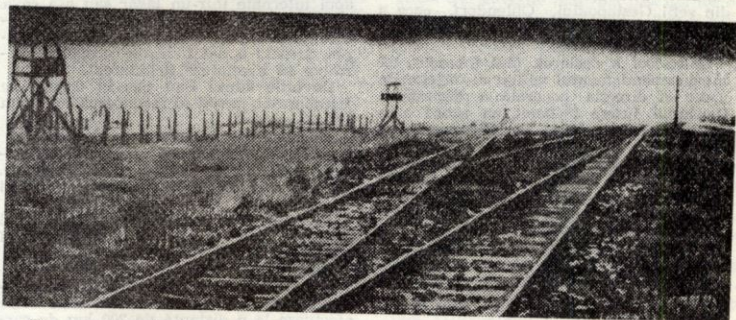
Au fost găsite rapoarte ale medicilor, rapoarte de genul celor la care se referea feldmareșalul Milch.

„Experiența a decurs în felul următor: persoane îmbrăcate în uniforme, de iarnă sau de vară, de aviatori și cu căști în cap, erau scufundate în apă; o jachetă specială de cauciuc îi împiedica să se inece. Experiențele au avut loc în apă la o temperatură pînă la 12 grade sub zero. În timpul unor experiențe, tot capul se afla deasupra apei, în altele creștetul și ceafa erau scufundate în apă. Instrumentele electrice măreau temperatura la 16 grade și 4 linii în dreptul stomacului și la 26 cu 5 linii în dreptul intestinului gros. Moartea

Marie Claude Vaillant-Couturier în timpul depoziției sale la procesul de la Nürnberg



NÜRNBERG (II)



Pe această cale ferată treceau, zi și noapte, „trenurile morții” în drum spre Auschwitz

survenea în cazurile cînd înghețau ceafă și creștetul. În toate cazurile se observau modificări însemnate în funcțiunile inimii. Făcîndu-se autopsia cadavrelor, s-a descoperit o mare cantitate de singe în cutia craniană — pînă la jumătate de litru. Cînd temperatura cobora la 28 de grade sub zero, persoanele supuse experiențelor au murit în ciuda încercărilor de a le menține în viață.

Au fost relatate în fața Tribunalului și alte experiențe asazine, cum a fost aceea cu gloanțe otrăvite pe care comandamentul armatei se pregătea să le folosească în război.

„Aceste gloanțe, al căror calibru era de 7,65 mm, au fost umplute cu otravă sub formă de cristale. Ca material experimental au fost folosite cinci persoane”. Fiecare a fost împușcat în partea superioară a coapsei stîngi. „Simptomele au fost surprinzător de asemănătoare. S-a observat simultan o senzație de vomă [...] Ulterior, centrii motori și-au intensificat activitatea în așa măsură, încît oamenii se zvîrcoleau pe podea, zvîcneau din mîini și din picioare, fără să se poată opri și-și dădeau ochii peste cap. Apoi s-au liniștit. Pupilele li s-au lărgit la maximum și în această stare de liniște, condamnații

au rămas un timp [...] Moartea a survenit la 121, 123 și 129 de minute după împușcare”. Cită meticulozitate spre a pune la punct aceste sisteme asazine.

O asemenea scrisoare, cum este cea a feldmaresalului Milch, și rapoartele adresate conducerii SS-ului dovedeau încă o dată falsitatea depunțiilor unor generali că Wehrmachtul nu știuse de fărâdelegile SS-ului, ale Gestapoului, nu cunoscuse ceea ce se petrecuse în lagăre.

Un moment se cere consemnat aici, și anume acela al prezenței în fața Tribunalului a șefului Gestapoului, Ernst Kaltenbrunner.

Kaltenbrunner a fost adus la proces cu întîrziere, deoarece încă înainte primei sedințe suferise o hemoragie cerebrală. Introdus în sală, alături de ceilalți exconducători ai Reichului nazist, cu care nu se mai văzuse din primăvară, a încercat să le strîngă mina sau să schimbe un cuvînt. Refuz pe toată linia. Keitel l-a respins brutal. Raeder și Doenitz i-au întors spatele. Care este explicația? Generalii hitleriști voiau să sublinieze diferența dintre ei și civilii nazisti, iar ostentația față de Kaltenbrunner trebuia să însemne că ei respingeau orice relații cu Gestapoul, SS-ul și cu Hitler. „Toate acestea le-au făcut porcii mîrșavi din SS”, declara Keitel la Nürnberg.

Cînd feldmaresalul Manstein a fost introdus în sala procesului, el servea ca martor pentru a convinge Tribunalul că Marele stat-major nu participase la elaborarea politicilor naziste de agresiune și

la monstruoasele crime săvârșite în lagăre.

— Afirmatia că noi, vechi soldați, am condus în acest război tineretul spre crime, depășește tot ceea ce-și poate imagina un om rău intenționat cu o fantezie bogată.

Fuse prins și adus la Nürnberg unul din șefii Gestapoului, Ohlendorf, care a transformat trufia lui Manstein într-o jalnică bilbilă.

Ohlendorf a declarat, fără înconjur, că între comandamentul militar al forțelor de uscat și direcția generală a Siguranței Reichului fusese încheiat un acord care prevedea ca, pe lângă fiecare armată, să se înființeze un grup operativ al Gestapoului care să traducă în fapte ordinele de exterminare în teritoriile cucerite. Existau patru grupe operative: „A”, „B”, „C” și „D”. Grupul „D”, spre pildă, condus chiar de Ohlendorf, „a fost însărcinat cu lichidarea evreilor și a comisarilor politici pe teritoriul rus”.

Amen (acuzator american):

— Cînd spuneți „a lichida” aveți în vedere a „ucide”?

Ohlendorf:

— Da. Asta înseamnă a ucide.

În continuare, din declarația sa la proces: „Din iunie 1941 pînă în iunie 1942 grupele operative au lichidat aproximativ 90 000 de oameni”.

Manstein:

— Noi credeam că aceste persoane vor fi la început interogate de organele SD, apoi internate într-un lagăr sau așa ceva.

Apelînd la declarațiile făcute mai înainte de Ohlendorf notăm: „La Simferopol, armata a dat indicație grupelor operative să accelereze lichidarea”.

Dovezile aduse l-au pus în derută pe feldmaresal, nevoit să recunoască existența lui Ohlendorf.

Manstein:

— Posibil ca Ohlendorf să mă fi vizitat [...] Și intrucît aceste vizite aveau loc, de obicei, în pauza de prînz, se poate să-l fi invitat la masă.

Rezulta clar că între comandantul Armatei a 11-a Manstein și Ohlendorf existaseră relații de perfectă colaborare.

Ohlendorf:

— La Nikolaev s-a primit din partea Armatei a 11-a un ordin ca lichidarea să se efectueze la o distanță de 200 km de cartierul general al comandamentului.

CĂLĂUL PREFERĂ CIANURA

— Din Norvegia pînă în Alpii Bavariei, aliații au întreprins cea mai mare vinătoare de oameni din istorie.

Așa a definit Anthony Eden, în Camera Comunelor, investigațiile întreprinse de reprezentanții coaliției antihitleriste pentru descoperirea, identificarea și arestarea criminalilor de război. În această formulare există un termen supăraător — cel de oameni, aplicat fiarelor fasciste...

...Dar nu toți vinovații se află în boxă. Iată, de pildă, cum s-au desfășurat evenimentele care au permis lui Himmler să-și facă dreptate singur.

Ferocele șef suprem al SS-ului — și implicit al Gestapoului — fusese văzut ultima oară în ziua de 21 mai la Flensburg, un oraș din apropierea portului Bremen. Acolo își avea reședința ultimul guvern al Reichului, instaurat, conform testamentului lui Hitler, sub președinția amiralului Doenitz.

Literalmente bolnav de spaimă, Himmler, care era autorul, instigatorul și organizatorul celor mai bestiale masacre în masă pe care le-a cunoscut vreo dată omenirea, a făcut o disperată tentativă pentru a-și salva pielea. Ca să nu fie recunoscut, și-a răsunat, și-a lipit un plastru negru pe ochiul stîng și și-a fabricat un ausweiss pe numele Heinrich Hitzinger. Erau măsuri puerile de deghizare, singurele pe care i le putea sugera fantezia lui săracă. Dar inteligența sa, care nu depășise niciodată limita inferioară a mediocrității, l-a abandonat cu totul atunci cînd a avut nefasta inspirație ca pe actul de identitate, la rubrica „Profesie”, să se dea drept membru al serviciului de securi-

tate al armatei. Or, la acea dată, aliații știau că în serviciile de securitate ale Reichului, fie ele civile sau militare, nu erau primiți decît naziști care făcuseră dovada unui fanatism fără limite, astfel încît Himmler se autostigmatiza în ochii autorităților de ocupație.

Dar nu a fost singura lui prostie. Megaloman pînă la capăt, el a ținut neapărat să fie însoțit de doi adjutanți în dimineața de 22 mai cînd a plecat din Flensburg. O serie de circumstanțe făcuseră ca, asupra acestui oraș, guvernul-fantomă a lui Doenitz să-și exercite „jurisdicția” vreme de încă două săptămîni după ce Keitel semnase capitularea necondiționată. Iată de ce, cei doi doritori să părăsească localitatea pentru a ajunge în oricare altă parte a Germaniei erau supuși unui control de către trupele britanice, care ocupau zona Bremen. La Meinstedt, punctul de „graniță”, Himmler a prezentat, cu un gest arrogant, actul de identitate. Englezii l-au examinat cu atenție și, așa cum era și inevitabil, au reținut pe posesorul lui.

La început nimeni nu s-a gîndit că banalul individ cu plastru negru era faimosăscăpetenie a SS-ului. Dar cînd serviciul de contraspionaj britanic a cercetat ausweiss-ul, figura de pe fotografie li s-a părut familiară. Numele Heinrich Hitzinger a dat naștere, de asemenea, la unele bănuieli, căci avea exact inițialele lui Heinrich Himmler. Trei ofițeri de la serviciul de contraspionaj au plecat imediat spre lagărul unde fusese internat suspectul personal.

Dar încă înainte de sosirea lor avusese loc o lovitură de teatru. În cursul după-amiezii, detinutul a cerut o întrevvedere între patru ochi cu comandantul lagărului. Acesta i-a

Acuzațiile pentru care erau judecați responsabili regimului nazist la capitolul crimelor împotriva umanității își aveau soriginea încă din anii 1934-1935, cînd, o dată instaurată dictatura hitleristă, începuse genocidul oficial, dirigit de oficialitățile celui de-al III-lea Reich. Nu era vorba de urmărire adversarilor politici prin persecuții sau privarea de libertate, ci de punerea la punct a unui sistem organizat cu premeditare, cu avizul și la ordinele organelor de stat, pentru asasinarea unor mari grupuri umane sub cele mai felurite pretexte politice, rasiste, ideologice ș.a.m.d.

Semnalați de alarmă a fost tras încă din acei ani. Opinia publică a fost avertizată că o mare crimă se pregătea împotriva omenirii, dezvăluindu-i-se asasinatelor care începuseră în Germania. Alerta a fost declanșată de comuniști. Ei au fost cei care, în modul cel mai hotărît și înfruntînd riscuri cu neputință de descris, au făcut să răzbată, dincolo de temnițe și de sîrma ghimpată a primelor lagăre ale morții, adevărul despre genocidul ce începuse și care părea de necrezut.

La 12 februarie, comunicatul Conferinței de la Ialta reafirma hotărîrea aliaților pentru „a aduce în fața justiției pe toți criminalii de război și a-i pedepsi fără amîinare”.

La 2 august 1945, comunicatul final al Conferinței de la Potsdam consemna: „Cele trei guverne reafirmă intenția lor de a supune pe acești criminali unei justiții prompte și ferme”. Între timp se desășurau la Londra dezbaterile reprezentanților justiției, delegați ai Națiunilor Unite, pentru a elabora Statutul Tribunalului Internațional, votat la 8 august.

Asasinatul, exterminarea, reducerea la starea de sclavaj, deportarea și toate actele inumane comise împotriva populației civile, înainte și în timpul războiului, ca și persecuțiile de natură politică, rasială sau religioasă... intrau, conform articolului 6 din Statut, în competența Tribunalului internațional spre a fi judecate drept *crime împotriva umanității*.

În acest număr, revista noastră publică fragmente din depoziția publicistei franceze Marie Claude Vaillant-Couturier în fața Tribunalului de la Nürnberg.

Titu GEORGESCU

acordat-o, și „Hitzinger” i-a declarat cu emfază :

— Mă prezint : Heinrich Himmler. Ofițerul britanic a rămas fără glas. Fostul șef al SS-ului a continuat pe același ton sigur de sine :

— Vreau să discut cu feldmaresalul Montgomery ! E foarte urgent...

Dar comandantul lagărului își venise în fire. Retezînd scurt protestele prizonierului, a dat ordin să fie condus din nou în celulă și să se dubleze numărul de sentințele care-l păzeau, anunțînd apoi cartierul general despre cele aflate.

De ce s-a decis Himmler să-si dea în vileag identitatea ? După părerea celor mai mulți autori, el continua să se considere drept urmașul legitim al lui Hitler, singurul „împuternicit” să trateze cu aliații. Se pare că acesteii manii a grandoarei i s-a adăugat speranța că, în calitate de șef al guvernului, va fi tratat cu blîndețe.

Luzile i s-au risipit însă repede. Luîndu-l în primire, cei trei ofițeri din serviciul de contraspionaj l-au dus la Lüneburg, unde a fost supus unei minuțioase percheziții, în ciuda tipetelor lui revoltate. Un medic militar, căpitanul Wells, a descoperit, în buzunarul interior al bluzei pe care o purta deținutului, o fiolă lungă de 12 mm și groasă cit o țigară. Continutul : cianură de potasiu.

Îmbărcat într-o uniformă ponosită, cedată de un soldat englez, Himmler a fost închis într-o încăpere de la mansarda clădirii unde fusese percheziționat. Seara tirziu a sosit la Lüneburg colonelul Murphy, de la serviciul de contraspionaj al cartierului general britanic, cărui i s-a prezentat raportul asupra măsurilor de securitate luate.

— Îmi închipui că l-ați cercetat bine, a

subliniat Murphy. Ați găsit otravă asupra lui ?

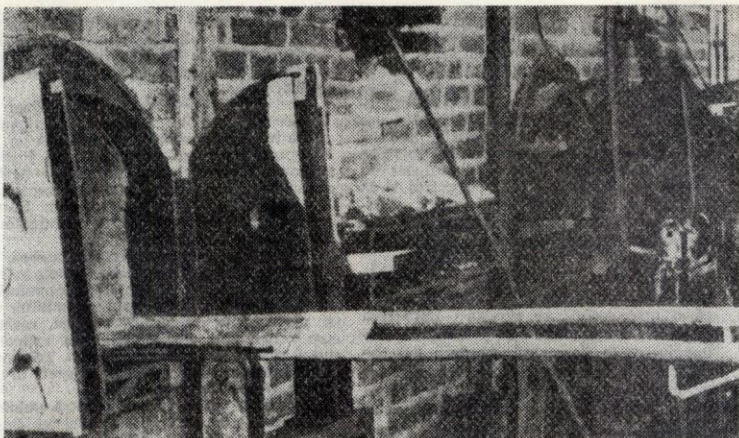
— Da, o fiolă în buzunarul hainei, a răspuns Wells. Altfelva, nimic. În orice caz, nu va avea cu ce să se sinucidă.

— Să sperăm. L-ați controlat cu atenție și în gură ? Nu ? Atunci vă rog să-l examinați imediat. Poate că fiola din buzunar era doar o diversivune.

După relatările martorilor oculari, cînd a fost invitat să deschidă gura, Himmler a rămas o clipă imobil, cu mușchii crispați și pleoapele strînse. Apoi făcile i s-au mișcat de două-trei ori, abia perceptibile. Pe neașteptate s-a prăbușit la pămînt, ca un sac. Toate eforturile medicului — administrarea de vomitive, spălătura gastrică etc. — au fost inutile. Peste 12 minute era mort.

Toată ziua următoare cadavrul lui a rămas pe locul unde survenise moartea, sub privirile pline de oroare ale soldaților englezi și ale fotoreporterilor veniți în grabă să realizeze o ultimă imagine a „monstrului cu ochelari”. La 26 mai, conform instrucțiunilor căpătate de la feldmaresalul Montgomery, trupul neînsuflețit a fost transportat într-o pădurice de lângă Lüneburg și înhumat fără nici o ceremonie. Cei trei sergenti-majori care l-au săpat groapa au nîvelat apoi pămîntul de deasupra, astfel înfîcît mormîntul să nu mai poată fi recunoscut ; conștient că nazismul avea încă adepți, Montgomery voia să evite riscul ca locul de veci al lui Himmler să devină obiectul unor pelerinaje ale fanatizilor zvasticii.

Pînă în ziua de azi, păduricea de lângă Lüneburg nu și-a trădat secretul. Dar, la amintirea sadicului călău al Europei, groaza și dezgustul vor mai înfiora inimile multor generații viitoare.



Unul dintre cele opt cuptoare-crematorii de la Auschwitz. Aici erau arse trupurile celor gazați. Uneori, cînd gazul „Cyclon B” era insuficient, bărbați, femei și copii erau aruncați direct în cuptoare și arși de vii. În acest loc al supliciului naziști au exterminat 4 000 000 de oameni

AUDIEREA DE DIMINEAȚĂ

DL. DUBOST — Cu aprobarea tribunalului, vom urmări această parte a expunerii cazului francez, prin audierea unui martor care a trăit mai bine de trei ani în lagărele de concentrare germane.

D-na VAILLANT-COUTURIER — Am fost arestată la 9 februarie 1942 de către poliția franceză a lui Pétain, care m-a predat, după șase săptămîni, autorităților germane.

Am ajuns, la 20 martie, la închisoarea „Santé”. La 9 iunie 1942 am fost interogată. La sfîrșitul interogatoriului, au vrut să mă determine să semnez o declarație care nu corespundea spuselor mele. Deoarece am refuzat să o semnez, ofițerul care m-a interogat m-a amenințat și întrucît i-am răspuns că nu mă tem de moarte — nici chiar prin împușcare — el mi-a spus: „Noi dispunem de mijloace mult mai atroce decît împușcarea, pentru a ucide oamenii”. Iar traducătorul mi-a spus: „Dumneavoastră nici nu știți ce-ați făcut. Veți fi trimisă într-un lagăr de concentrare; de acolo nu te întorci niciodată”.

DL. DUBOST — Ați fost apoi trimisă la închisoare?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Am fost dusă din nou la închisoarea „Santé”, și anume în carcără. Am putut totuși să comunic cu vecinii mei, utilizînd conductele de canalizare și ferestrele. Mă găseam în celula alăturată

celor ale filozofului Georges Politzer și fizicianului Jacques Solomon, ginerele profesorului Langevin, elevul Mariei Curie, unul dintre cei dinții care a studiat fisiunea atomică.

Georges Politzer mi-a transmis că, în timpul interogatoriului său, după ce l-au torturat, l-au întrebat dacă nu vrea să scrie broșuri teoretice, în slujba național-socialismului. Cum el a refuzat, i s-a spus că va face parte din primul lot de ostateci care vor fi împușcați.

În ce îl privește pe Jacques Solomon, el a fost tot atît de îngrozitor torturat, apoi azvîrlit în celulă, de unde nu a ieșit decît în ziua execuției sale, pentru a-și lua rămas-bun de la soția sa, detinută și ea tot la „Santé”.

De fiecare dată cînd deținuții se întorceau de la interogatoriu, răzbăteau gemete prin ferestre și ei spuneau că nu se mai pot mișca.

În timpul detențiunii de cinci luni de la „Santé”, au venit de mai multe ori să ia ostateci pentru împușcare. Părăsind închisoarea, la 20 august 1942, am fost dusă la fortul Romainville.

DL. DUBOST — Cînd ați fost trimisă dumneavoastră la Auschwitz?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Am fost trimisă la Auschwitz la 23 ianuarie și am ajuns la 27 ianuarie.

DL. DUBOST — Faceți parte dintr-un convoi?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Făceam parte dintr-un convoi alcătuit din 230 de femei franceze. Printre noi se găseau Danielle Casanova — care a murit la Auschwitz, Hélène Solomon. Erau și femei în vîrstă...

DL. DUBOST — Care era poziția lor socială?

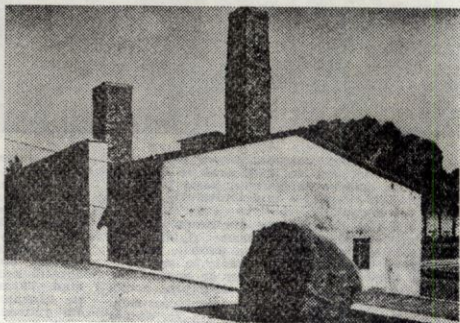
D-na VAILLANT-COUTURIER — Intelectuale, învățătoare, cam de toate categoriile sociale. Mai Politzer, soția filozofului Georges Politzer, era medic. Hélène Solomon era soția fizicianului Solomon și fiica profesorului Langevin; Danielle Casanova era chirurg-dentist și desfășura o intensă activitate printre femei; ea este aceea care a organizat o mișcare de rezistență printre soțiile prizonierilor.

DL. DUBOST — Din 230, cite v-ați întors?



Nume de sinistră și răscolitoare amintire: Buchenwald: 56 000 de oameni uciși...

Ravensbrück: 92 000 de morți...



D-na VAILLANT-COUTURIER — 49. În convoi erau femei în vîrstă; printre altele, îmi amintesc de o femeie de 67 de ani, arestată pentru că i se găsisse, în bucătărie, arma de vinătoare a soțului ei pe care o păstrase drept amintire și nu o declarase. A murit după 15 zile de la sosirea la Auschwitz.

PRESEDINTELE — Ați spus că numai 49 s-au întors. Vreți să spuneți că numai 49 au ajuns la Auschwitz?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Nu, doar 49 s-au întors în Franța.

Printre femei erau și infirme, spre pildă o cîntăreață care nu avea decît un picior; ea a fost „selecționată” și ucisă prin gazare, la Auschwitz. Mai era acolo o fată de 16 ani, elevă de liceu, Claudine Guérin. Și ea a murit la Auschwitz. Mai erau două femei care fuseseră achitate de Tribunalul militar german: Marie Alonzo și Marie Thérèse Fleuri; și ele au murit la Auschwitz.

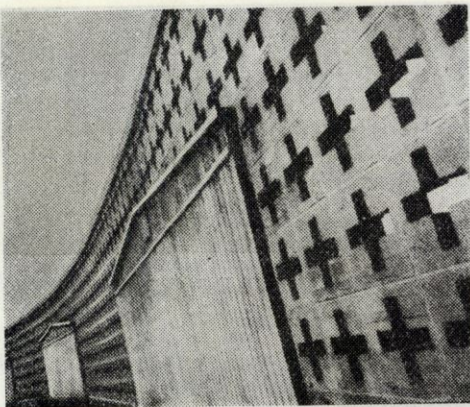
Călătoria a fost extrem de neplăcută, căci eram 69 de femei într-un vagon și nu ni s-a dat de mîncare și nici de băut în tot cursul drumului. Cînd ceream, la opri, soldașilor din Lorena înrolați în Wehrmacht, care ne păzeau, să ne spună dacă vom ajunge curînd, ei ne răspundeau: „Dacă ați ști unde vă duceți, n-ați mai fi atît de grăbite să sosiți acolo”.

Am ajuns la Auschwitz în zorii zilei. Au scos sigiliile vagoanelor și ne-au dat jos lovindu-ne cu patul puștii, pentru a ne duce în lagărul de la Birkenau — o anexă a lagărului de la

Auschwitz — situat într-o imensă cîmpie care în luna ianuarie era înghețată. Am făcut acest drum tirînd bagajele după noi. Ne dădeam atît de bine seama că existau prea puține șanse de a scăpa de aici — mai ales că înlînisem deja convoalele scheletice care se îndreptau spre muncă — încît, trecînd pragul, am cîntat Marseilleza pentru a prinde curaj.

Am fost îndrumate spre o baracă urlașă și de acolo la dezinfecție. Ne-au ras în cap și ne-au tatuat, pe antebrațul stîng, numărul matricol. În fine, ne-au dus într-o încăpere mare pentru a face o baie de aburi și un duș înghețat. Totul se petrecea în prezența SS-îștilor — bărbați și femei — în timp ce noi eram complet goale. După aceea ne-au dat veșminte murdare și rupte, o rochie și o jachetă de bumbac. Intrucît aceste operații duraseră mai multe ceasuri, am putut vedea de la ferestrele barăcii în care ne găseam lagărul de bărbați și, către seară, acolo s-a instalat o orcheastră. Ninge și noi ne întrebăm pentru ce se pregătea muzica. În acel moment, grupele de comando ale deținuturilor au revenit. În urma fiecărui comando veneau bărbați care aduceau morții. Cum abia puteau ei înșiși să se tîrască, erau ridicați cu lovituri ale patului de puscă și cu izbitori de cîzimă, de fiecare dată cînd se prăbușeau.

După aceea am fost duse în baraca-bloc, unde aveam să locuim. Nu erau paturi, ci niște platforme de doi metri pe doi metri, unde ne culcam cîte nouă femei, fără saltea și fără pătură în prima noapte. Am rămas în blocuri de acest fel timp de mai multe luni. Nu se



putea dormi toată noaptea, pentru că de fiecare dată când una din cele nouă se întorcea — și cum toate erau bolnave, acest lucru se întâmpla tot timpul — mai totdeauna, ea deranja tot grupul.

La ora trei și jumătate dimineața ne trezeau urletele supraveghetoarelor și, în lovituri de bită, eram smulse din baturile noastre de mizerie, pentru a ne prezenta la apel. Nimic în lume nu te putea scuti de apel. Chiar și muribunzii trebuiau să fie tirii până acolo. Rămăneam la apel, până când se făcea ziua, adică până la orele 7-8 dimineața în timpul iernii și, dacă era ceață, câteodată până la prînz. Apoi comando-urile se puneau în mișcare, pentru a porni la lucru.

DI. DUBOST — Vă rog să mă lertați, dar puteți să ne descrieți scenele ce se petreceau la apel?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Eram așezate pentru apel, în rînduri, cîte cinci, apoi așteptam, pînă cînd se făcea ziua, pe „Aufseherinnen”, adică supraveghetorele în uniformă care veneau să ne numere. Acestea aveau bastoane și împărțeau lovituri la-n-timplare. Uneia dintre tovarășele noastre, Germaine Renaud, învățătoare la Azay-le-Rideau, i-au spart capul, în fața ochilor mei, în cursul apelului, cu o lovitură puternică.

La Auschwitz, munca consta în demolarea de case, construcția de drumuri și, mai ales, asanarea mlaștinilor. Aceasta din urmă era munca cea mai anevoioasă, pentru că stăteam toată ziua cu picioarele în apă și exista pericolul scufundării în nămol. Adesea eram nevoite să scoatem o tovarășă care se înfundase pînă la briu în mlaștină. În timpul muncii, SS-istii care ne supravegheau, bărbați și femei, ne izbeau cu bilele și asmureau cîinii asupra noastră. Multora dintre noi cîinii le-au sfîșiat picioarele. Mi-a fost dat să văd o femeie sfîșiată și omorîtă sub ochii mei: SS-istul Tauber își întăria cîinele împotriva ei, amuzîndu-se de spectacol.

Cauzele mortalității erau foarte numeroase. Mai întîi, lipsa totală de igienă. Cînd am ajuns la Auschwitz, pentru 12 000 de deținuți exista un singur robinet cu apă nepotabilă care curgea cu intermitențe și la care nu puteai să ai

Sachsenhausen : 100 167 de victime...

Și nu sînt singurele. Lor li s-au adăugat : Dachau : 31 951 de morți, Bergen-Belsen : 48 000, Maidanek : 1 380 000, Sobibor : 250 000, Treblinka : 800 000, Theresienstadt : 58 000, Belzec : 600 000 de victime...

Himmler se convinge personal de modul în care sînt executate ordinele...

acces decît trecînd printr-o gardă de deținuți de drept comun, care ne băteau în-fiorător. Era deci aproape imposibil să te speli sau să-ți speli lenjeria. Timp de peste trei luni nu ne-am schimbat niciodată rufăria; cînd era zapadă, o topeam pentru a ne spăla. Mai tîrziu, primăvara, cînd mergeam la lucru, beam și ne spălam cămașa sau chiloții în aceeași mociară de la marginea șoselei. În această apă poluată, ne spălam mîinile pe rînd. Tovarășele mele mureau de sete fiindcă ne dădeau doar de două ori pe zi cam cîte 120 grame de tizana.

DI. DUBOST — Vreți să ne spuneți în ce a constat unul din apelurile de la începutul lunii februarie?

D-na VAILLANT-COUTURIER — La 5 februarie a avut loc ceea ce se numea un apel general.

DI. DUBOST — La 5 februarie, în ce an?

D-na VAILLANT-COUTURIER — 1943. La ora trei și jumătate, tot lagărul...

DI. DUBOST — Dimineața?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Dimineața. La trei și jumătate, tot lagărul a fost trezit și trimis în cîmpie, deși, de obicei, apelul se făcea la trei și jumătate, dar în interiorul lagărului. Am rămas în această cîmpie, în fața lagărului, pînă la ora cinci seara, sub ninsoare, fără a primi de mîncare. Apoi, cînd semnalul a fost dat, a trebuit să trecem prin poartă, una cîte una. Aici, fiecare primea cîte o lovitură de baston în spate, care trebuia s-o facă să alege. Deținuta care nu putea să fugă pentru că era prea bătrînă sau prea bolnavă, era înhățată și condusă la blocul 25 — de unde era dusă la gazare. În acea zi, zece femei franceze din convoiul nostru au fost astfel smulse de lingă noi și duse la blocul 25. Cînd toate deținutele s-au întors în lagăr, a fost alcătuită o coloană, din care făceam parte, care să ridice morții de pe cîmpie, semănăți acolo ca pe un teren de bătălie. Am transportat astfel în curtea barăcii 25 de femei moarte sau muribunde, fără a le distinge; au rămas acolo îngheșuite unele peste altele. Noi cunoșteam bine acest bloc 25, care constituia anticamera salii de gazare, dacă-l putem spune astfel; la acea dată, fusesem transferate



în blocul 26 și ferestrele noastre dădeau în curtea blocului 25. Se vedeau grămezile de cadavre risipite în curte. Din timp în timp, o mână sau un cap mișca printre aceste cadavre, încercînd să se desprindă: o muribundă voia să iasă de acolo, pentru a trăi.

În acest bloc, mortalitatea era și mai îngrozitoare decît în alte locuri. Oamenii fiind condamnați la moarte, nu li se dădea să mănînce și să bea decît ceea ce rămînea în cazanele bucătăriei; adesea nu căpătau mai multe zile nici o picătură de apă.

Într-o zi, una din tovarășele noastre, Annette Epoux, o femeie de 30 de ani, tînră și frumoasă, trecu prin fața blocului 25. I se făcu nădușă de femeile care strigau de dimineața pînă seara, în toate limbile; „Ne e sete, ne e sete, ne e sete, apă!” Ea s-a întors în baraca noastră pentru a căuta puțină tiză. Dar în momentul cînd a trecut prin grîlajul ferestrei, supraveghetorea a văzut-o, a apucat-o de gît și a azvîrlit-o în blocul 25.

Toată viața îmi voi reamîni de Annette Epoux. Două zile mai tîrziu, urcată într-un camion care se îndrepta spre camera de gaze, ea sprijinea o altă femeie franceză, bătrîna Line Porcher, și în momentul în care camionul a pornit, ea ne-a strigat: „Dacă vă întoarceți în Franța, gîndiți-vă la băiețelul meu”. Apoi femeile au început să cînte Marseilleza.

În curtea blocului 25 se vedeau șobolani, mari cît pisicile, alergînd și rozînd cadavre și atîcînd chiar muribundele care nu mai aveau forța să se desotorosească de ei.

O altă cauză a mortalității și a epidemiilor era faptul că ni se dădea să mîncăm din gămele mari, roșii, care apoi, după fiecare masă, erau doar clătite în apă rece. Cum toate femeile erau bolnave și, în timpul nopții, nu aveau puterea să se ducă pînă la șanțurile care serveau necesităților (loc cu un aspect de nedescris), ele foloseau aceste vase pentru un scop cărula nu le erau destinate. A doua zi, aceste vase se strîngeau, erau așezate pe o grămadă de gunoale și, mai tîrziu, o altă echipă venea să le preia, le trecea prin apă rece și le repunea în circulație.

O altă cauză a deceselor era încălțămîntele. În zăpada și noroiul Poloniei, pantofii de piele se distrugneau complet după opt — pînă la cincisprezece zile. Aveam deci picioarele înghețate, cu plăgi. Trebuia să ne culcăm peste pantofi, de teamă să nu ne fie furați; aproape

în fiecare noapte, cînd ne sculam pentru apel, se auzeau strigăte de groază: „Mi-au furat pantofii”. Trebuia atunci să aștepi să se golească toate blocurile pentru a căuta vechiturile lăsate de făptași. Erau uneori doi pantofi pentru același picior sau un pantof și un sabot de lemn. O asemenea situație îți îngăduia să te prezînti la apel, dar la muncă reprezenta o tortură în plus, deoarece provoca răni, care, datorită lipsei de îngrijire, se infectau repede. Numeroase tovarășe s-au dus la „tratament” pentru plăgi la picior și n-au mai ieșit niciodată de acolo.

DI. DUBOST — Ce se întîmpla cu internatele care se prezentau la apel fără pantofi?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Internatele evreice care se prezentau la apel fără pantofi erau trimise imediat în blocul 25.

DI. DUBOST — Erau deci gazate?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Le gazau pentru orice motiv se iveau. Situația lor era absolut înfrîntoare. În timp ce noi eram înghesuie pe sute în blocul-baracă și abia puteam să ne mișcăm, ele se aflau pînă la 1.500 într-un bloc de dimensiuni asemănătoare, ceea ce însemna că un mare număr nu putea să doarmă noaptea și nici măcar să se așeze.

DI. DUBOST — Puteți să ne vorbiți despre „Revier”?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Pentru ca cineva să ajungă la „Revier” trebuia să se prezinte mai întîi la apel. În orice stare se afla...

DI. DUBOST — Vreți să precizați ce era „Revierul” în lagăr?

D-na VAILLANT-COUTURIER — „Revierul” era alcătuit din blocurile unde erau duși bolnavii și nu corespundea cu nimic noțiunii de spital. Pentru a ajunge acolo, trebuia să obții mai întîi aprobarea șefului de baracă, care o dădea foarte rar. Cînd, în sfîrșit, o obțineai, erai dusă, în coloană, în fața infirmeriei. Acolo, pe orice vreme, fie că ninge, fie că plouă, chiar și cu 40 de grade temperatură, trebuia să aștepi mai multe ceasuri pentru a fi primită. Se întîmpla frecvent ca bolnavele să moară afară, în fața ușii infirmeriei, înainte de a fi putut să pătrundă înăuntru. Pe lingă asta, chiar faptul de a te așeza în coadă, în fața infirmeriei, era periculos, căci, dacă coada era prea mare, SS-ul trecea pe acolo, strîngea toate femeile care așteptau și le ducea direct la blocul 25.

DI. DUBOST — Adică la camera de gaze ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Intocmai, la camera de gaze. De aceea, adesea femeile preferau să nu se prezinte la „Revier“; murau în timpul muncii sau al apelului. În cursul iernii, după apelul de seară, morții erau zilnic ridicați și rostogoliți în șanțuri. Singurul avantaj al „Revier“-ului era că, fiind culcat, erau scutit de apel, dar erau culcați în condiții înspăimântătoare — cite patru bolnave cu un maldru diferit, în paturi mai înguste de un metru. Femeile care se internaseră pentru plăgi la picioare contractau dizenterie sau tifos de la vecinele lor. Saltelele erau murdare și nu se schimbau decât atunci când putrezeau complet. Paturile erau pline de păduchi care mîșunau ca furnicile.

Una din tovarășele mele, Marguerite Corringer, mi-a povestit că în timp ce era bolnavă de tifos nu putea să doarmă din cauza păduchilor. Ea își petrecea toată noaptea scuturîndu-și pătura peste o hirtie, golind-o de insecte într-un vas de lingă pat și așa în continuare, ore întregi. Medicamentele lipseau cu totul: bolnavii erau deci lăsați să zăcă fără îngrijire, fără vreo măsură de igienă, fără a fi spălați. Morții erau abandonăți timp de mai multe ore lingă bolnavi, apoi, cînd prezența lor era în sfîrșit remarcată, cadavrele erau pur și simplu aruncate din pat și duse în fața blocului. Acolo, coloana femeilor care transporta cadavrele le așeza pe mici brancarde, din care capetele și picioarele le atîrnau afară. De dimineață și pînă seara, purtătoarele de morți parcurgeau fără încetare traseul între „Revier“ și morgă.

În timpul marilor epidemii de tifos din iernile anilor 1943 și 1944, brancardele erau înlocuite cu un fel de căruțe, din cauza numărului prea mare de morți. Au fost în aceste perioade — după caz — de la 200 pînă la 350 de morți pe zi.

DI. DUBOST — „Revier“-ul era accesibil tuturor internaților ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Nu. Cînd am sosit noi, evreile nu aveau dreptul să se ducă acolo. Ele erau duse direct la camerele de gaze.

DI. DUBOST — Sînteți bună să ne vorbiți despre dezinfectarea barăcilor ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Din cînd în cînd, dat fiind grămizile de murdărie care favorizau înmulțirea insectelor și, în consecință, a epidemiilor, barăcile se dezinfectau cu gaze. Dar aceste dezinfecții provocau și ele un foarte mare număr de decese. În timp ce barăcile erau gazeate, prizonierile erau duse la dușuri, unde li se luau veșmintele, care treceau la etuvă. Apoi erau lăsate complet dezbrăcate, afară, unde trebuiau să aștepte întoarcerea de la etuvă a hainelor care li se înapoiau ude.



Înăuntrul blocurilor-barăci, deținuții erau supuși celor mai sălbatice metode de suferință și umilire, după care erau trimiși la crematoriu

La dușuri erau trimise chiar și bolnavele, dacă puteau să se țină pe picioare. Desigur că multe mureau pe drum. Bolnavele care nu puteau să se miște erau spălate toate, în timpul dezinfecției, în aceeași cadă.

DI. DUBOST — Cum erați hrăniți ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Primeam 200 grame de pine, trei sferturi sau o jumătate de litru de supă dintr-un fel de varză — după caz — și citeva grame de margarină sau o feluță de salam, seara. Aceasta pe toată ziua.

DI. DUBOST — Indiferent de munca cerută internaților ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Indiferent de munca cerută internaților. Femeile care lucrau la uzina „Union“ — o fabrică de muniții, unde se făceau grenade și obuze — primeau ceea ce se numește o „Zulage“, adică un supliment, dacă norma era îndeplinită. Aceste deținute se prezentau, ca și noi, la apelul de dimineață și de seară. Ele munceau în uzină timp de 12 ore. După lucru, reveneau în lagăr. Drumul dus și întors îl făceau pe jos. Există, de asemenea, o mare uzină la Buna, dar cum eu nu am lucrat

Deseori, în atmosfera sumbră a lagărelor, răsunau strigătele sfișietoare ale copilor despărțiți de mamele lor și uciși în mod bestial





Momentul eliberării. Deținuți din lagărul de la Mauthausen doboară simbolul puterii naziste

acolo nu știu ce producea. Deținutele luate pentru Buna nu mai reveneau în lagărul nostru.

DI. DUBOST — Vreți să ne vorbiți despre experiențe, în caz că dumneavoastră ați fost martoră la ele?

D-na VAILLANT-COUTURIER — În legătură cu experiențele, am asistat la unele, pentru că am lucrat în „Revier”. Știu, de asemenea, că se făceau operații de castrare în lagărul bărbatilor. În privința experiențelor asupra femeilor sînt la curent, deoarece prietena mea, doctorița Hadé Hautval, din Montbelliard, care s-a întors în Franța, a lucrat timp de mai multe luni în acest bloc. Ea îngrijea bolnavele, refuzînd însă întotdeauna să ia parte la experiențe. Femeile erau sterilizate fie prin injecții, fie prin operații, fie cu ajutorul razelor. Am văzut și am cunoscut mai multe femei care fuseseră sterilizate. Printre cele operate, mortalitatea era foarte mare. Un număr de 14 evreice din Franța care au refuzat să se lase sterilizate au fost trimise într-un comandou de „Strafarbeit”, adică de pedeapsă prin muncă.

DI. DUBOST — Mai reveneau din aceste comanda-uri?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Rar, în cazuri cu totul excepționale.

DI. DUBOST — Care era scopul urmărit de SS-ști?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Sterilizările nu erau ținute secret; ei spuneau că încearcă să găsească cea mai bună metodă de sterilizare, pentru a putea înlocui, în țările ocupate, după o generație, populația autohtonă cu arienii.

DI. DUBOST — La „Revier” ați văzut femei însărcinate?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Da. Cînd evreicele soseau însărcinate în citeva luni, le făceau să avorteze. Dacă sarcina era avansată, nășteau și le înecau copiii într-un vas cu apă. Știu aceasta pentru că lucram la „Revier”. Desemnată pentru această treabă era o moasă germană, deținută de drept comun, condamnată pentru practica avorturilor. După un timp a sosit un alt medic și vreme de două luni n-au mai fost omorîți noli-născuți evrei, dar într-o bună zi a venit un ordin de la Berlin care stipula că uciderea copiilor trebuia reluată. Atunci, mamele și copiii lor au fost aduși la infirmerie, urcați în camioane și trimiși la gazare.

DI. DUBOST — De ce spuneți că ordinul a sosit de la Berlin?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Cunosteam deținutele care lucrau la secretariatul SS-istilor. Mai ales o slovacă, pe nume Herta Roth, care lucra în acest moment la PUNRA * la Bratislava.

DI. DUBOST — Ea v-a făcut dezvăluirea?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Da, pe de altă parte, cunosteam, de asemenea, oameni care lucrau în comanda-ul gazării.

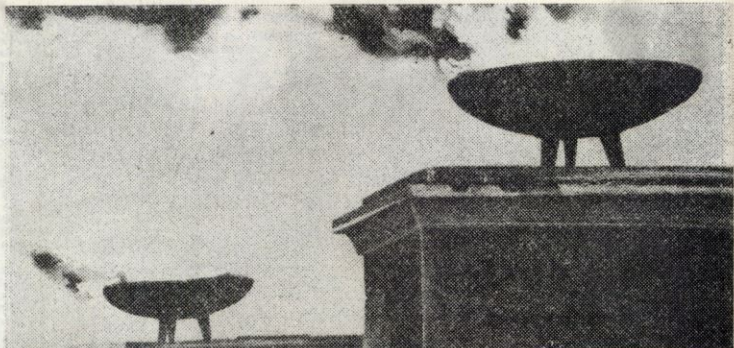
DI. DUBOST — Dumneavoastră ne-ați vorbit despre mamele evreice. Erau și altele în lagăr?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Da, în principiu, femeile neevreice nășteau și nu li se luau copiii, dar, dat fiind condițiile îngrozitoare din lagăr, copiii treceau rareori de 4-5 săptămîni. Există un bloc unde se aflau mamele poloneze și ruse. Într-o zi, acestora din urmă, fiind acuzate că-au făcut prea mult zgomot, li s-a organizat un apel. Au fost ținute toată ziua în fața barăcii, complet dezbrăcate, cu copiii în brațe.

DI. DUBOST — Care era regimul disciplinar în lagăr? Cine asigura paza și disciplina? Ce sancțiuni se aplicau?

D-na VAILLANT-COUTURIER — În general, SS-istii economiseau mult personal propriu,

* Organizația O.N.U. pentru refugiați (n.t.).



In memoria milioanei de victime

folosind deținute pentru supravegherea lagărului. Ei nu făceau decât să le completeze. Aceste deținute erau recrutate dintre fetele condamnate pentru delict de drept comun și prostituție.

Se ajungea, prin corupție și denunțuri și prin teroare, ca acestea să fie transformate în bestii; deținutele aveau să se plîngă de ele ca și de SS-istii înșiși. Ele loveau tot atât ca și SS-istii. În privința SS-istilor, bărbații se purtau ca și femeile, iar femeile erau la fel de salbatice ca și bărbații. Nu exista nici o diferență.

Sistemul folosit de către SS-isti ducea la înjosirea făpturilor umane, terorizându-le și făcându-le să comită acte care să le aducă în situația de a se rușina de ele însele, de a se dezumaniza. Asta și urmăreau. Era nevoie de un curaj formidabil pentru a rezista acestui ambianță de teroare și de corupție.

DL DUBOST — Cine hotăra pedepsele ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Șefii SS-isti, bărbați și femei.

DL DUBOST — În ce constau pedepsele ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — În tratamente corporale; o pedepasă dintre cele mai obișnuite era aplicarea a 30 de lovituri de baston peste sale. Aceste lovituri de baston erau date de o mașină pe care am văzut-o; un sistem de balansare manipulată de un SS-ist. Se utilizau și interminabile aneluri, zi și noapte, la care se adăuga gimnastica; trebuia să te culci cu fața în jos, să te ridici, timp de ore întregi, și odată căzut, erai zdrobit de lovituri și transportat la blocul 25.

DL DUBOST — Cum se purtau SS-istii cu femeile ? Dar SS-istele ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — La Auschwitz era o casă de toleranță pentru SS-isti și pentru deținuții cu funcții denumiți „Kapo”.

Pe de altă parte, cînd SS-istii aveau nevoie de servitori, ei veneau, însoțiți de „Oberaufseherin”, adică de comandanta lagărului, pentru a face alegerea în timpul dezinfecției. Ei indicau o tinăra pe care „Oberaufseherin” o chema să iasă din rînd. O măsurau din ochi, făceau glume despre fizicul ei; dacă era frumoasă și le plăcea, o angajau ca femeie de serviciu, cu consimțămîntul „Oberaufseherin”-ei care le spunea că fata este obligată la o supuneră oarbă, indiferent ce i se va cere.

DL DUBOST — De ce veneau în timpul dezinfecției ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Fiindcă atunci femeile erau dezbrăcate.

DL DUBOST — Acest sistem de demoralizare și de corupție reprezenta ceva excepțional ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Nu. În toate lagărele pe unde am trecut, sistemul era același; am stat de vorbă și cu deținute venite din lagăre în care eu n-am fost și am aflat că prețutindeni se petrecea același lucru. Sistemul era similar în orice lagăr, cu diferite variante. Auschwitz era, cred eu, unul din locurile cele mai dure, dar am fost și la Ravensbrück. Era și acolo o casă de toleranță și procedul era același în privința recrutării dintre deținute.

DL DUBOST — După dumneavoastră, s-a făcut totul pentru ca internatele să decadă în proprii lor ochi ?

D-na VAILLANT-COUTURIER — Da.

În continuarea depoziției, doamna VAILLANT-COUTURIER a relatat împrejurările tragice și înjositoare din lagărul de la Ravensbrück unde principalul scop al naziștilor era de a storce un randament supraomnesc de muncă de la deținuți înainte de a-i extermina; martora a vorbit de asemenea despre responsabilitatea liderilor naziști pentru genocidul din lagăre și despre solidaritatea celor ce s-au aflat închiși, terminînd cu cuvintele:

— Este foarte dificil să dai o imagine exactă despre lagărele de concentrare atîta timp cît nu ai fost tu însuși acolo, deoarece nu poți decât să dai exemple de fapte odioase, dar nu poți reda atmosfera apăsătoare, iar cînd ești întrebare ce era cel mai rău, îți este imposibil să răspunzi pentru că totul era groaznic: să mori de foame, să mori de sete, să fii bolnav, să vezi murind în jurul tău pe toți tovarășii tăi fără a putea face nimic pentru ei, să te gîndești la copiii tăi, la țara ta pe care nu o vei mai revedea. Uneori ne întrebam dacă acesta nu era un coșmar, într-altă viață ne apărea ireală în orărea ei.

Nu am avut decît o dorință, timp de luni și ani de zile, aceea ca cel puțin cîteva dintre noi să ieșim vii, pentru a putea spune lumii ce sînt temnițele naziste: prețutindeni, la Auschwitz, ca și la Ravensbrück; tovarășii mei care au fost în alte lagăre relatează același lucru — această hotărîre sistematică și implacabilă de a folosi oamenii ca sclavi, iar cînd nu mai pot munci, de a-i ucide.

Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre (III)

EUGEN STĂNESCU

S-a arătat în seria acestor cercetări * că o a treia componentă a conștiinței medievale deneam a poporului român poate fi considerată conștiința originii comune. Și în acest caz, pe baza metodei pe care am denumit-o a analizei terminologice, constatăm că originea comună se exteriorizează în limbajul scris sau vorbit prin echivalarea lui „român” cu „romanus”, între cei doi termeni punându-se semn de egalitate. Să vedem, în consecință, ce se poate desprinde dacă luăm în cercetare textele în care se poate întâlni această echivalare.

Cei descălecați de Traian

Grigore Ureche a fost considerat, în-deobște, cel care a deschis în cultura românească seria cercetărilor privitoare la originea romană a românilor. Se poate afirma însă că un asemenea început trebuie căutat mai degrabă în tipărituri și

documente românești de la mijlocul veacului al XVI-lea. În acest sens, se întâlnesc două forme.

Prima este constatarea existenței în circulație a termenului de „român”, alături de cel mult mai uzitat de „rumân”, cu care tot mai frecvent coexistă. Texte clare în această privință sînt *Palia de la Orăștie* din 1582, în care întâlnim expresii ca „frați români”, „limbă românească” sau „episcopul românilor din Ardeal”, ca și o scrisoare de afaceri din 1568, între ai cărei semnatori, toți străini, se găsește și un „Nicolae Românu”. Element foarte important: numele e redat cu litere grecești, sunetul „ă” însă, ca să nu existe nici o confuzie, e transcris cu litera chirilică corespunzătoare. Ținînd seama și de faptul că la sfîrșitul veacului al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea, pe lîngă „rumân” se observă existența și a altor forme fonetice, ca „rămân”, „rumen” etc., putem considera că „român” este, nu așa cum se spune în chip curent, o formă inventată, construită *ad-hoc* pentru a evidenția originea romană a poporului, ci mai degrabă o formă, preexistentă ca atare, cu o circulație mai puțin intensă în vorbirea zilnică. În acest din urmă caz, sublinierea intenționată a originii romane s-a făcut prin preferirea acestei forme fonetice față de altele, sensul istoric rămînînd deci același.

A doua formă este cea prin care termenul latinesc de „romanus” (întîlnit în textele grecești ca „romaïos” și în cele slave prin „rămleanin”) nu se traduce întotdeauna în românește prin „romeu” sau „rămlean”, ci prin „rumân” sau „roman”. Așa face Coreși în *Apostolul* din 1563 cînd traduce expresia „cei ce sînt romani” prin „cei ce sîntem rumâni”. Se vede de aici că o dată cu echivalarea dintre „român” și „romanus” întreaga expresie a fost reinterpretată. Acest procedeu literar devine sistematic în veacul următor. În cronică sa, redactată în jurul anului 1620, Moxa, în loc să traducă „puterea romanilor”, pune „puterea rumânilor”. Cîteva decenii mai tîrziu, Miron Costin, în *De neamul Moldovenilor*, din ce în ce mai ieșit strămoșii lor, spune într-o variantă „rămleii” cei descălecați de Traian, dar în altă variantă „rămleii” sînt înlocuiți pur și simplu cu „români”. O asemenea tendință se întîlnește la mitropolitul Dosoftei și e deosebit de clară în precuvîntarea la *Biblia* din 1688, în care se spune, înlocuindu-se în chip evident „romani” cu „români”: „Stravon scriitorul de pămînt vîdniciia și mărirea Rumânilor scriînd, numai pre ostașii vremii aceea care era asupra vrășmașilor țării îi număra”.

* Vezi „Magazin istoric” nr. 10 și 12/1969.



Pentru Dimitrie Cantemir continuitatea românească înseamnă: „...Și pentru romanii cari de atunci într-însa așezându-să, într-aceeași și până acum neconținut lăcuiesc...” (După un portret anonim păstrat în muzeul din Rouen)

Dimitrie Cantemir, în *Hronicul* vechimei romano-moldo-vlahilor, înlocuiește frecvent pe „romani” cu „români”, folosind adesea pentru Imperiul roman și poporul roman expresiile de „Împărăția românească” și „Popor românesc”. E deosebit de grăitor pasajul în care se spune că limba latină din care-și trage obârșia limba română este de fapt „...limba cea părințască carea din românească, sau lătinăscă iaste...” la colonizarea romană a Daciei e privită în felul următor: „...Și în toată Dacia cetății făcînd, și ceale slabe întărînd cu slujitori să le întărească, și cu orașeni români să le sălășluiaască...” Este evident că Dimitrie Cantemir nu confunda pe „Romani” cu „Români”, dar voia, cu vădită intenție, să sublinieze, prin echivalarea terminologică, originea și continuitatea poporului român. Din această cauză, Cantemir folosește uneori și procedeul invers, punînd „romani” în loc de „români”. Într-un subtitlu al *Hronicului*, scrie cu privire la locuitorii teritoriului românesc: „...Și pentru romanii (subl. ns. — E.S.) carii de atunceă într-însa așezîndu-să, într-aceeași și până acmu neconținut lăcuiesc...”

Se dovedește astfel, în ce privește echivalarea dintre „roman” și „român”, continuitatea neîntreruptă a textelor românești, din a doua jumătate a veacului al XVI-lea pînă la începutul veacului al XVIII-lea. Existența unei astfel de continuități poate să însemne, comparînd sfîrșitul cu începutul perioadei, o intensitate crescîndă a sublinierii originii comune, prin frecvența sporită a unei asemenea echivalări terminologice, evoluția, timp de un veac și jumătate, de la unele prime tendințe umaniste la deplina cristalizare a umanismului?

Ce fel de mediu intelectual și social a putut să genereze începutul unui astfel de proces? Din cîte cunoaștem pînă acum, a putut fi în primul rînd cel din jurul bisericii sf. Nicolae din Scheii Brașovului. Din tipăriturile românești din această perioadă aflăm numeroase nume de cîntăreți care s-au așezat în munca de traducere și tipărire. Este evident că cel care a desfășurat cea mai intensă activitate în această direcție a fost Coresi, dar nu a fost singurul și nici măcar cel dintîi. Multe mărturii pun în lumină faptul că mișcarea de răspîndire a culturii, avînd aici poate centrul principal, explică tocmai mișcarea de traducere și tipărire în limba română.

Asupra ei și-a exercitat influența Brașovul umanist, care nu putea să excludă, ci, dimpotrivă, se completa cu Brașovul protestant. Cîntăreții din Scheii Brașovului au căutat, între altele, să creeze o bibliotecă cit mai bogată, în care era firesc ca la loc de frunte să se afle cărțile românești. O realizare prețioasă a acestei mișcări de răspîndire a culturii a fost și școala românească din Scheii Brașovului, existentă în



În Scheii Brașovului, cîntăreții au căutat să creeze o bibliotecă cit mai bogată...

a doua jumătate a veacului al XVI-lea și reclădită de Aron Vodă în ultimii ani ai aceluiași veac. Se poate presupune deci că în acest mediu și datorită lui și-au putut desfășura activitatea cîntăreți de caracter incipient umanist, ca acel diac Oprea, care era pe la 1570 „...mășteriu școalei românești de lingă biserica Schiailor și dascăl mai mare uncenilor cine învăță dascălie...”. El este cel care spune că un om cu adevărat cîntăreț nu trebuie să știe numai slavonește. Și tot el este cel care face elogiul marii culturi cînd spune: „Că cine învățuriei sălășiu rădică, sieși rădică sălășiu în cerure prea luminat și întru oameni pomeană mai delungată și mai tare de fierul și de aramea, care furul nu va fura, nice vîntul va strica, nice apa va nece, ce oamenilor putiare dăruiaște, derepce că învățătura putiare iaste nemincinoasă și despunitoare spată...” Asemenea cîntăreți erau, fără îndoială, legați de pătura orășenească românească deosebit de densă din sudul Transilvaniei, fiind înăuntrul societății feudale o pătură socială neprivilegiată.

De aceea se poate afirma că scrisul românesc din a doua jumătate a secolului al XVI-lea are un caracter începător umanist, care dă sensul și măsura întregului conținut de idei, deci și ideilor cu privire la originea și continuitatea poporului român, exprimate implicit prin echivalarea termenilor de „roman” și „român”.

„Ei se numesc în limba lor romani”

Astfel un italian de la mijlocul secolului al XVI-lea, Francesco della Valle, referindu-se la numele poporului român, spune următoarele: „Limba lor e puțin diferită de a noastră italiană, ei se numesc în limba lor romani, pentru că spun că au venit din vechime de la Roma ca să fie locuitori în acea țară și dacă cineva înțelege dacă știu să vorbească în limba valahă, o spune în acest fel: Știi românește? ceea ce vrea să însemne, știi romana?...”

Informația e deosebit de prețioasă nu numai pentru că, înainte cu patru sute de ani, un călător echivalează terminologic pe „român” cu „roman”, ci și prin sursa de informare: călugării ortodocși, între care în primul rând trebuie să fi fost călugării români, de la Mănăstirea Dealului. Aceștia i-au povestit despre cucerirea Daciei de către romanii împăratului Traian și colonizarea ei cu populație romană din care se trag românii de astăzi. Trebuie să fim seama în ce privește această mărturie de tripla ei condiționare: timpul, spațiul și grupul social. Timpul: ea este contemporană cu începutul activității de traducere și tipărire a cărților bisericești în limba română. Spațiul: Mănăstirea Dealul, de la ai cărei călugări călătorul italian și-a cules informațiile, se afla în regiunea Brașov-Tirgoviște, unde Coreși și-a desfășurat cea mai importantă parte a activității sale. Grupul social: la originea acestor informații se găsesc anumiți clerici care, cum era și firesc pentru acea vreme, ocupau un loc important în intelectualitatea românească. Între a doua jumătate a secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVIII-lea, diferența în timp fiind numai cantitativă, de intensitate, și nu calitativă; ne aflăm în fața unui proces unitar al cărui sens, timp de 150 de ani și mai bine, e același și neschimbat, trecându-se de la forma implicită la explicitarea din ce în ce mai larg argumentată a echivalării terminologice dintre „roman” și „român”.

Dar e oare acest moment pe care l-am precizat, și anume mijlocul secolului al XVI-lea, cel mai îndepărtat la care ne pu-

tem referi? Nu există oare mărturii care să ne permită, cu ajutorul aceleiași metode, să constatăm învederarea conștiinței de neam la români, mai înainte, tocmai printr-o asemenea echivalare?

Roman și Vlahata

Pot fi luate în considerare în această privință textele celor ce s-au apropiat de realitatea românească într-un fel sau altul și s-au oprit asupra modului în care românii erau numiți și se numeau. Pentru aceasta se folosea, în cele mai dese cazuri, fie expresia „Valahii care-și spun romani”, fie expresia „Valahii care-și spun români”. Rezultă de aici că străinii utilizau doi termeni pentru numele propriu al poporului român: cel de „roman” și cel de „român”, ceea ce nu poate să surprindă, fiind știut faptul că occidentalii (și mai toate mărturiile de acest fel sînt de origine occidentală) aveau dificultăți în redarea sunetului de „ă” din termenul de „român”.

Cu o anumită aproximație deosebim în întrebuințarea celor doi termeni trei perioade. 1) În prima perioadă, de la 1400 (episcopul Ioan de Sultanieh) pînă la mijlocul secolului al XVI-lea, cunoașterea realităților românești fiind încă superficială și spiritul livresc prevăluind asupra cărturarilor, străinii foloseau exclusiv denumirea de „roman”. 2) De la mijlocul secolului al XVI-lea, cele două expresii sînt folosite de unii sau de alți autori, vorbindu-se de limba poporului român ca de „limba românească” și nu numai „română”, și de „români” nu numai de „romani”; în această perioadă termenii sînt întrebuințați în scrierile străinilor în chip paralel. 3) O dată cu începutul secolului al XVII-lea se află în circulație, din ce în ce mai mult, termenul de „român”, cel de „roman” rîndindu-se în chip vădit.

În concluzie, cei doi termeni desemnav aceeași realitate etnică, anume poporul român. Deci echivalarea terminologică a lui „roman” cu „român” e posibilă mai devreme de mijlocul secolului al XVI-lea și o putem situa ca atare pînă la începutul secolului al XV-lea. La mijlocul celui următor ea devine conturată, capătă o anumită claritate, se îmbracă în haine cărturărești.

Folosind aceeași metodă, putem merge însă și mai adînc în timp înainte de 1400, echivalarea lui „roman” cu „român” putîndu-se întîlni în diverse forme pe care le îmbracă mitul eponim (narațiune istorică avînd în centrul acțiunii unul sau mai multe personaje al căror nume a determinat denumirea diferitelor grupuri umane). Există narațiuni istorice-literare ale căror personaje intruchipează simbolic modul în



care poporul român era denumit de străini și de el însuși.

Ne mulțumim să dăm în cele ce urmează trei ipostaze ale acestui mit eponim: 1) o legendă se referă la doi frați, Roman și Vlahata, care au clădit vechea Romă și au dus lupta împotriva Romei noi. Urmașii acestora s-au divizat, la un moment dat, în romanii vechi și noi, cei noi fiind, desigur, românii. Această legendă este conținută în cronică moldo-rusă, redactată în a doua jumătate a veacului al XV-lea, dar bazată pe informații mai vechi; 2) Veacului al XIII-lea sau începutului celui de-al XIV-lea îi aparține legenda redată de un călugăr catolic despre ducii Roman și Olaha, care aveau anumite legături cu tătarii în împrejurările atât de dificile de după pustiitoarea invazie din 1241. Și aici, deși contextul este mult mai vag și mai obscur, prezența unor eroi eponimi nu poate fi întâmplătoare, cu atât mai mult cu cât, în ce privește timpul și spațiul, acestea nu sînt departe de momentul și locul realităților românești atît de clar descrise de Diploma Ioanșilor din 1247; 3) În același sens trebuie interpretat și un pasaj din epopeea germană *Cintecul Nibelungilor* (ultima formă de redactare putînd să nu treacă dincolo de veacul al XIII-lea), în

„în care, la loc de cinste era, desigur, Evanghelia cu învățătură, tipărită aici în 1580-1581

care, vorbindu-se de însoțitorii lui Attila, la nunta acestuia cu Krimhilda, se menționează ruși, greci, poloni, pecenegi și vlahi și se precizează că între persoanele de seamă care seoseau era și un anume Ramung, duce al Vlahilor*. Și în acest caz avem de-a face cu un erau eponim, prin care se subliniază faptul că vlahii se numeau în limba lor altfel.

Aceste personaje eponime care exteriorizează prin numele lor denumirea internă și externă a poporului român sugerează într-un fel echivalarea lui „român” cu „romanus” și pentru timpuri mai vechi; este cert că un asemenea mit eponim a avut o circulație internă, străinii culegîndu-l și prelucrîndu-l pentru diferite nevoi istorice-literare. (Astfel, cercetările folclorice din țara noastră au învederat de multă vreme existența în societate, începînd cu un trecut îndepărtat, a unor balade vitejești al căror erou principal este un eponim cu numele de Roman-ul sau Român-ul, copil sau adolescent vestit pentru eroismul său

* Vezi articolul *Valah = roman* în „Măgazin istoric” nr. 12/1963.

în lupta contra cotoririi străine. În acest fel se poate lua în considerare ipoteza după care străinii sau chiar românii veniți în contact cu străinii au transformat mitul eponim cu un personaj într-un mit eponim cu două personaje.)

Într-un cuvânt, urmărind diferitele forme ale acestei echivalențe terminologice se poate conchide că și această componentă a conștiinței de neam medievale românești are continuitate ca și celelalte două despre care s-a vorbit în articolele anterioare.

*
* *
*

La capătul acestor încercări se poate arăta că analiza terminologică a numelui poporului și țării noastre pune în lumină o realitate deosebit de importantă: existența unei conștiințe de neam medievale care merge până către anul 1700, când începe să se transforme în ceea ce va fi mai târziu conștiința națională a poporului român. Putem desprinde din aceasta următoarele concluzii în ce privește caracterul, spațiul și timpul istoric a ceea ce am denumit conștiința de neam: 1) Aceasta îmbracă la poporul român o formă specifică și originală, prin cele trei componente legate între ele și care sînt datorate realităților istoriei românești și, în primul rînd, faptului că poporul român a fost obligat, timp de veacuri, să trăiască împărțit. De aici, dezvoltarea puternică pe care au luat-o, în cadrul conștiinței de neam, conștiința unității etnice și de limbă, conștiința unității teritoriale, conștiința originii comune; 2) Dacă ținem seama de principalele mărturii și mai ales de cele interne — documente, tipărituri, scrieri istorice românești — în care numele „poporului” și țării au o pondere semnificativă din punctul de vedere al frecvenței și contextului, precum și de topografia acestor mărturii, atunci se pot stabili linii de forță teritoriale, între care semnalăm mai ales: Bistrița-Suceava-Iași și Brașov-Tîrgoviște-București, ceea ce pune încă o dată în lumină, și din acest punct de vedere, legăturile dintre cele trei țări românești. Ele au existat și au fost puternice și în ce privește circulația ideilor și stărilor de spirit; 3) Dacă ținem seama de evoluția celor trei componente în parte, ca și de raportul evolutiv dintre ele, atunci, în linii mari, se pot desprinde următoarele perioade în ce privește creșterea în intensitate a conștiinței de neam în evul mediu românesc: efectivă dar difuză pînă către 1400, se conturează și se limpezeste de la 1400 pînă către 1550, se cristalizează și se afirmă de la 1550 pînă către 1700.

(Urmare din pag. 41)

îngă vechiul său prieten privea o problemă importantă pentru poziția pe plan internațional a tînarului partid socialist din România. Era vorba de faptul că, în timp ce partidul trimitea un singur delegat, minusculele grup al anarhiștilor români, care fusese exclus din P.S.D.M.R., avea nu mai puțin de trei „delegați” la Londra, pretinzînd dreptul de a vorbi în numele partidului. Gherea îl ruga pe Plehanov să intervină pe lângă prezidiul congresului pentru ca acesta să nu-i recunoască pe cei trei anarhiști ca delegați la congres din partea P.S.D.M.R.¹² Istoricul congres de la Basel din 1912 al Internaționalei a înregistrat, de asemenea, prezența delegatului român C. Dobrogeanu-Gherea, preocupat în cel mai înalt grad de apărarea păcii între popoare, după cum se va vădi și prin cele două volume de studii pe care le va publica în 1913 și 1914.

Foarte grăitoare ne apare prezența lui Gherea la Conferința socialistă interbalcanică, care s-a desfășurat, în luna iulie 1915, la București. După cum se știe, documentele adoptate la această conferință au condamnat războiul izbucnit în 1914 ca război imperialist, situînd pe semnatarii lor în rîndurile celor mai înaintate forțe ale mișcării muncitorești internaționale.

Prestigiul lui Gherea, care s-a răsfrînt în chip firesc și asupra partidului pe care îl reprezenta, a fost atestat prin sărbătorirea care i s-a făcut cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani, dintre care 40 fuseseră închinată cauzei socialismului. La această aniversare au luat parte și delegați ai Partidului Socialist din Bulgaria, în frunte cu D. Blagoev, un vechi și statornic prieten al lui Gherea. Acesta a relevat în discursul său că „socialismul român a avut o mare influență asupra socialismului din Balcani și pentru aceasta socialistii bulgari poartă tovarășilor din România o caldă recunoștință”¹³.

Nu putem să evocăm figura lui Dobrogeanu-Gherea fără să ne gîndim la cele câteva pagini tulburătoare scrise de el în 1908 despre „Judecata posterității și judecata contemporanilor”. Gherea își făcea o adevărată profesiune de credință: „Și la aceste chinuitoare întrebări, răspunsul l-a dat marxismul. Aceia care au citit ceva din Marx sau, mai bine, asupra lui Marx nici nu bănuiesc că marxismul nu e numai un complex de geniale analize economice, o doctrină economică-socială, dar el conține o filozofie a istoriei, o etică, o întreagă concepție a vieții”¹⁴.

¹² Arhiva Casei Plehanov, fondul I, inv. nr. 2011, dosarul nr. B.151.1.

¹³ „Lupta zilnică” din 13 mai 1915.

¹⁴ C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice*, Editura politică, București, 1968, p. 203.

Prof. dr. Mathias Bernath și
dr. Otto Böss
(München)



Vedere din centrul istoric al orașului München

Pentru cei pe care istoria îi pasionează, capitala Bavariei — cel mai întins dintre landurile Republicii Federale a Germaniei — oferă nenumărate prilejuri de reflecție asupra unui trecut mai îndepărtat sau mai apropiat. Căci München — pe care Henric Leul l-a întemeiat acum mai bine de opt secole, în mijlocul unor mlaștini, unde se stabiliseră câțiva călugări, oferind un popas neguțătorilor de sare — a fost martorul, participantul sau teatrul multor evenimente care au influențat, într-un sens sau în celălalt, istoria Germaniei și uneori chiar a relațiilor dintre statele de pe continentul european.

Vom evoca cu alt prilej, poate, cronica zbuciumată a orașului unde dinastia von Wittelbach a dominat fără întrerupere din 1180 pînă în 1919, cu o

„NICĂIERI ÎN LUME NU SE SCRIE MAI BINE ISTORIA ROMÂNIEI DECÎT ÎN ROMÂNIA”

discutabilă competență politică, dar cu un excelent simț comercial și cu o incontestabilă (deși nu totdeauna bine inspirată) pasiune pentru artă. Ne vom opri atunci și asupra unor pagini mult mai recente din istoria Münchenului, cum este cea datată 9 noiembrie 1923 — cînd un politician obscur, demagog și incoerent, dar nu mai puțin brutal și agresiv, a încercat să înlăture guvernul bavarez printr-o lovitură de stat, dar a eșuat lamentabil — sau cum este cea datată 30 septembrie 1938 — cînd, alături de primii miniștri ai Angliei și Franței și de dictatorul Italiei, același politician obscur, devenind Führer al Reichului, își punea iscălitura pe un pact infam, care nu numai că sfîrșea Cehoslovacia, dar pregătea Europei cel mai sîngeros război cunoscut vreodată.

Astăzi, însă, nu ne vom ocupa de trecut, ci de prezent — e drept, de prezentul care se ocupă de trecut. Centru științific de reputație mondială, Münchenul, pe lîngă că este sediul unei universități unde predau unii dintre cei mai prestigioși savanți ai Germaniei Federale, dispune și de numeroase institut de studii și cercetări, al căror renume a depășit, pe bună dreptate, granițele țării. Două dintre ele au ca obiect istoria Europei răsăritene.

Osteuropa Institut, de sub conducerea prof. dr. Hans Raupach, a fost înființat în 1952, din inițiativa Ministerului Învățămîntului și Culturii din landul Bavariei, cu scopul — așa cum prevede articolul 1 al statutului — „de a studia estul Europei cu mijloace științifice”.

Din lunga discuție pe care am avut-o cu dl. Otto Böss, doctor în filozofie și directorul bibliotecii institutului, am aflat că activitatea acestuia se desfășoară în două direcții principale: istoria și științele economice-sociale. Cercetările în domeniul istoriei, conduse de prof. dr. Georg Stadtmüller, titularul catedrei de istorie a Europei orientale de la Universitatea din München, se ocupă cu precădere de istoria Uniunii Sovietice și a Poloniei, lăsînd sud-estul continentului, așa cum vom vedea, în sfera celui alt institut. *Osteuropa Institut* editează o publicație trimestrială, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, care apare cu regularitate din 1953, preluînd și ducînd mai departe valoroasa tradiție a cunoscutelor reviste *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, publicată cu începere din 1925. Articolele poartă, în covîrsitoare majoritate, semnăturile cercetătorilor vest-germani, dar numeroasele trimiteri bibliografice arată că istoriografia contemporană din U.R.S.S. și Polonia este amplu și frecvent folosită. În același sens pledează și ampla rubrică de recenzii, în cadrul căreia sînt prezentate pe larg cele mai recente lucrări ale istoricilor sovietici și polonezi.

De o arie geografică mai largă se ocupă o colecție specială editată tot de institut. Sub titulatură generală de *Veröffentlichungen des Osteuropa-Institutes München* au apărut, cu începere din 1953, peste treizeci de lucrări consacrate problemelor istorice și social-economice ale estului european, în ansamblul său. Iar, într-o altă serie, *Gegenwärtigen der Ost-Wirtschaft* — publicată sub egida comună a Institutului și a Universității din München și consacrată economiei est-europene contemporane —, volumul 5, semnat de Werner Gumpel și Heinrich Vogel, închină cîteva zeci de pagini economiei României socialiste, scoțînd în relief impetuosul său ritm de dezvoltare și profundele transformări pe care le-a adus în viața întregului popor.

Prezența istoriei țării noastre se face simțită și în biblioteca institutului. Printre cele peste 64 000 de volume pe care le posedă, am găsit multe editate la București, Cluj, Iași și în alte centre universitare. Principalele noastre reviste istorice și social-economice sînt primite cu regularitate și, judecînd după fișele de lectură pe care mi le-a arătat dr. Otto Böss, cititorii le solicită cu atîtă insistență, încît biblioteca a trebuit să sporească numărul abonamentelor, aprovizionîndu-se în același timp cu un rînd suplimentar de dicționare româno-germane.

Răcoroasă pînă și în iulie, sub protecția coroanelor de castani, *Güllstrasse* este mai curînd alee decît stradă, o alee discretă și elegantă, în vecinătatea unei imense pașii — *Theresienwiese* —, unde locuitorii Münchenului ies la iarbă verde și își petrec, obligatoriu, cîteva ceasuri din faimosul lor carnaval. La numărul 8, o clădire veche a reușit ca prin minune să supraviețuiască bombardamentelor care au pustiit cartierul în anii celui de-al doilea război mondial. Pereții ei cenușii adăpostesc *Südost-Institut* — unicul centru de studii istorice din R.F.G., avînd ca obiect Europa de sud-est.

Fundație de utilitate publică, *Südost-Institut* este subvenționat în parte de guvernul federal, în parte de guvernul landului Bavaria, conducerea aparținînd unui consiliu format din oameni de știință numiți de ambele foruri tutelare. Pentru a sublinia că instituția nu are un caracter local — orășenesc sau bavarez —, membrii consiliului sînt recrutați din rîndul cadrelor didactice superioare ale universităților din întreaga țară.

La crearea sa, institutul se ocupa numai de ceea ce se numea „vecinătatea sud-estică”, adică de țările din imediata apropiere a Germaniei — Ungaria și, într-o măsură mult mai mică, Iugoslavia. Ulterior, sfera preocupărilor s-a lărgit, cuprînzînd în interiorul ei populația de naționalitate germană din întregul sud-est, pentru ca în cele din urmă să se ajungă la stabilirea unui contur mult mai cuprinzător pentru obiectul activității: studiul istoriei, culturii, geografiei, sociologiei popoarelor din Europa de sud-est, precum și cercetarea evoluției lor contemporane (chestiunile legate de cetățenii de origine germană ai acestor țări au trecut în atribuțiile altor centre științifice).

Este momentul să deschidem o mică paranteză. În Republica Federală a Germaniei, mai mult decît în alte țări occidentale, se pune accentul pe studiile complexe, cu caracter zonal. În afara celor două institute de la München, menționate pînă acum, funcționează în diverse alte orașe colective științifice grupînd istorici, geografi, etnologi, filologi, sociologi etc., care se ocupă de Scandinavia sau de America de Nord, de America Latină sau de Orientul Îndepărtat. Ca regulă generală și indiferent de specialitatea lor, membrii colecțiilor trebuie să cunoască limba țării pe care o studiază.

Am avut plăcutul prilej de a verifica cu cită seriozitate este respectată această condiție în clipa cînd prof. dr. Mathias Bernath, directorul *Institutului sud-est european*, ne-a întîmpinat cu o bunăvoință la care am fost cu atît mai sensibili cu cît se exprima într-o românească ireproșabilă. Cu o vădită plăcere, directorul a purtat întreaga convorbire în limba noastră, folosîndu-i vocabularul cu un fin simț al nuanțelor.

Privatdozent la Universitatea din Berlinul occidental, cunoscând toate limbile sud-estului european — minus turca și albaneza, plus rusa —, prof. dr. Mathias Bernath își împarte timpul între catedră și *Südost-Institut*, acordând acestuia ponderea principală. Specialist în istoria modernă (cu precădere secolele XVII—XIX), el a publicat citeva lucrări apreciate, printre care două volume consacrate slavilor de sud, precum și numeroase articole, aflat în revista institutului, *Südost-Forschungen*, pe care o conduce, cit și în alte periodice științifice din R. F. a Germaniei și din străinătate.

Dar perioada asupra căreia prof. dr. Mathias Bernath și-a îndreptat în mod special atenția este cea în care românii din Transilvania s-au aflat sub dominația Imperiului habsburgic. Nr. 19 al revistei *Südost-Forschungen* a publicat studiul său „Stabilirea granițelor militare ale Transilvaniei și politica Vienei față de români în anii de început ai domniei lui Iosif al II-lea”. Spre sfârșitul acestui an va vedea lumina tiparului o amplă monografie, „Habsburgii și începuturile formării națiunii române”.

— În afară de o serie de documente inedite, pe care le-am găsit în arhivele din capitala Austriei, bibliografia mea se bazează în principal pe lucrările marilor istorici pe care îi are România astăzi, ne-a declarat prof. dr. Bernath. O deosebit de mare datorie în acest sens am contractat față de colegii mei de la Cluj — academicianul C. Daicoviciu și profesorii Ștefan Pascu, David Prodan și alții. În general, trebuie să spun că sînt impresionat de nivelul foarte înalt atins de istoriografia contemporană din România, ca și din alte țări din sud-estul european. Vorbesc nu numai în numele meu, ci și în cel al multor specialiști germani, care găsesc o bază de discuție din ce în ce mai largă și mai fructuoasă cu oamenii dumneavoastră de știință. Respectul nostru față de ei se îmbină cu recunoștința. (Și interlocutorul meu a ținut să repete.) Da, cu recunoștința, insist asupra acestui termen, pentru foloasele pe care le tragem de pe urma lucrărilor lor.

— Chiar dacă punctele de vedere nu coincid pe de-a-tregul?

— Da, chiar dacă punctele de vedere ale istoricilor dumneavoastră nu sînt întru totul identice cu ale noastre. Ba sînt tentat să spun: mai ales pentru că se întîmplă așa. De pe urma pluralității de unghiuri, știința nu are decît de cîștigat. Esențial este că ducem o discuție științifică, că ne preocupăm aceleași probleme, că tindem la reconstituirea realităților trecute în multiplele și adesea contradictoriile lor aspecte.

Convorbirea a revenit apoi, aproape pe nesimțite, la subiectul preferat al gazdei noastre — institutul pe care-l conduce. Mișunea ce-i revine acestuia este în primul rînd de a difuza cunoștințe științifice des-

pre ceea ce directorul său a numit „sub-continental” sud-est european și, în subsidiar, de a stabili contactele necesare cu institutele similare din țările respective. În acest context, prof. dr. Mathias Bernath ne-a vorbit cu multă stîmă de activitatea Institutului de studii sud-est europene din București și de marile merite pe care și le-a cîștigat directorul său, prof. Mihail Berza.

— Noi, cei de aici, sîntem perfect conștienți de faptul că, năcieri în lume nu se scrie mai bine istoria României decît în România, ne-a spus în continuare dl. Bernath. Atunci cînd ne ocupăm de ea, nici prin gînd nu ne trece să „dăm lecții” colegilor români, să-i „învățăm” cum se scrie despre propria lor istorie. Dimpotrivă, folosindu-le din plin creația, noi sîntem interpuși lor pe lîngă un public german științific și laic foarte larg, pe care-l interesează aceste probleme. Iar ori de cîte ori se ivește prilejul, dăm cuvîntul direct autorilor români. În viitorul apropiat, *Südost-Forschungen* va publica materiale aparținînd istoricilor David Prodan și Dan Berindei. Nu de mult a vorbit sub auspiciile noastre, aici, la München, istoricul bucureștean Eugen Stănescu. Sîntem convinși că asemenea întîlniri vor deveni din ce în ce mai numeroase.

Directorul institutului ne-a prezentat apoi celelalte activități editoriale ale acestuia: ciclul *Südosteuropäische Arbeiten*, în cadrul căruia au apărut, din 1953 și pînă acum, aproape treizeci de volume; publicația lunară *Wissenschaftlicher Dienst Südosteuropa* („Serviciul științific pentru Europa de sud-est”), avînd un caracter documentar și inserînd traducerea principalelor texte care apar acum în țările respective (rapoarte, cuvîntări, materiale de sinteză etc.) cu privire la stat, administrație, drept, demografie, economie, știință ș.a.m.d.; seria *Untersuchungen zur Gegenwartskunde Südosteuropas*, în care apar volume cu studii asupra sud-estului european de astăzi; seria *Südosteuropa-Bibliographie*, cuprinzînd lucrările din diferite domenii ale științelor sociale apărute în țările Europei de sud-est și acoperînd, în cele șase volume publicate pînă acum, perioada 1945—1960.

Spre sfîrșitul convorbirii, care fusese pre văzută pentru o oră și a durat trei, am aflat, cu legitimă satisfacție, că prof. dr. Mathias Bernath cunoaște și urmărește „Magazin istoric” încă de la apariția sa, apreciînd-l ca pe o publicație valoroasă, la care colaboratorii institutului au recurs în repetate rînduri.

La despărțire, gazda noastră ne-a anunțat că va vizita în 1971 pe colegii săi români, rugîndu-ne ca, pînă atunci, să le transmitem, prin intermediul revistei, prietenosul său salut.

Nicolae MINEI

Așa vă place istoria

În seara de 13 iulie 1870 Bismarck lua parte la dîneul de la Ministerul de Externe. Împreună cu el se aflau Roon, ministrul de război al Prusiei, și von Moltke, șeful Statului Major. Telegrama adusă de un curier avu darul, după cum notează Bismarck în memoriile sale, să-i facă pe cei doi invitați să lase cuțitul și furculița. Motivul? Simțeau că afacerea le scăpa din mînă, că proiectul la care visau atît — războiul cu Franța — se năruia ca un castel de nisip. Bismarck îl întrebă pe Moltke:

— Este armata noastră cu adevărat atît de bine pregătită încît putem începe războiul avînd șanse sigure de victorie? Răspunsul nu întîrzie.

— N-am avut niciodată un instrument de luptă mai bun. — Ei bine, continuați-vă cîna în liniște, îi îndeamnă Cancelarul de Fier și, luînd un creion, se apucă să rezume telegrama primită cîteva minute mai devreme, și care fusese pe punctul de a le strica dispoziția, periclitînd izbucnirea unui război.

Așa a fost săvîrșit unul din cele mai faimoase falsuri politice intrat în analele diplomației sub numele de

DEPEȘA DE LA EMS

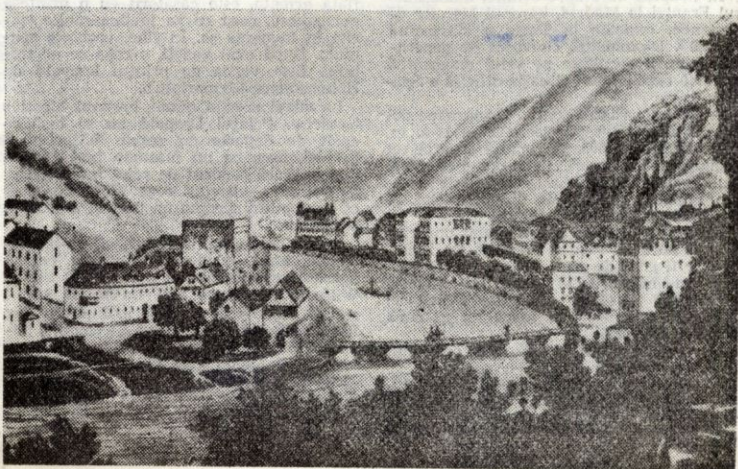
Acum un secol, Europa urmărea ravagiile războiului franco-prusac. Militarismul prusac, care căuta de cîteva ani un prilej pentru „cauza germană”, îl găsisse. Armatele lui Napoleon al III-lea, complet nepregătite, erau decimate una după alta. Contradicțiile economice, politice, militare care generaseră războiul se pro-

iectau la dimensiuni agravate. Între altele, întărirea puternică a Prusiei după victoria de la Sadowa (1866) — care a însemnat înfringerea armatei habsburgice și totodată sfîrșitul dominației austriece asupra Confederației germanice atunci dizolvată — stîrnea temeri tot mai mari la Paris. Napoleon al III-lea vedea cu panică crescîndă cum von Moltke reușise să organizeze în mod exemplar armata

prusacă, cum Bismarck își asigurase supremația în cadrul Federației statelor din nordul Germaniei, le-gînd Prusia prin tratate de alianță ce-i puneau la dispoziție, în caz de război, și statele din centru sau sud, ca Bavaria, Württemberg, Baden și Hessa, cum regele Wilhelm al Prusiei se pregătea să devină kaiserul întregii Germanii.

„Pentru a realiza unitatea politică a Germaniei, vechiul vis al lui Bismarck

Stațiunea balneară Ems



— scrie Louis Saurel într-un dosar al istoriei alcătuit dintr-o reînviere de texte celebre! — nu-i mai

¹ Arthur Chuquet : *La guerre de 1870—1871*, tome I (Léon Chailley, Paris, 1895) ;

Emile Ollivier : *L'Empire libéral*, 16 volumes (Garnier, Paris, 1895—1910) ;

Bismarck : *Pensées et souvenirs*, traduction Jaeglé (Le Soudier, Paris, 1899) ;

E. Denis : *La fondation de l'Unité allemande, 1852—1871* (Armand Colin, Paris, 1906) ;

Henri Welschinger de l'Institut : *La guerre de 1870, Causes et responsabilités*, 2 volumes (Plon, Paris, 1910) ;

Maurice Paléologue : *Les entretiens de l'Impératrice Eugénie* (Plon, Paris, 1928) ;

Adrien Dansette : *Deuxième République et Second Empire* (Fayard, Paris, 1924) ;

Maxime du Camp : *Souvenirs d'un demi-siècle* (Paris, 1949) ;

Henry Vallotton : *Bismarck* (Fayard, Paris, 1951).

Paroles de Napoléon III, de l'Impératrice Eugénie, d'Emile Ollivier, du duc de Gramont, de Benedetti, ambassadeur de France à Berlin, du roi de Prusse Guillaume Ier, de Bismarck, d'Adolph Thiers, du maréchal Le Boeuf, de l'amiral Topete, de Delescluze, du maréchal von Moltke et de Cassagnac.

răminea Cancelarului de Fier decit să alăture aceste state (din sud — n. p.) Confederației Germaniei de nord. Dar prin ce mijloace? Napoleon al III-lea ceruse pentru statele din sud dreptul de a forma o uniune independentă. În plus, locuitorii acestor ținuturi nutreau o vie antipatie față de Prusia. Bismarck găsise o soluție : să stingă ideile particulariste (autonomiste — n.n.) ale bavarezilor și ale celorlalți, printr-un sentiment mai puternic — ura împotriva Franței — printr-un război împotriva acestei țări. Dar Franța trebuia în mod necesar să apară drept agresorul Prusiei.

Printr-o neînchipuită suită de acte necugetate, și de hotărâri nechibzuite, Napoleon al III-lea, împărăteasa Eugenia, mai mulți miniștri francezi, au făcut jocul cancelarului prusian, căzind, cu capetele adormite, în capcana pe care acesta

le-a întindea". Celebrele analize pe care Karl Marx le aplică războiului de la 1870 — declanșat de puternice rivalități și conflicte de interese — și filipicele lui Jean Jaurès la adresa celor răspunzători de acel singeros carnagiu, scot mai limpede la lumină cauzele sale decit cei care au fost interpreții destinului istoric.

Centenarul războiului franco-prusac a determinat în diferite țări europene apariția unor numeroase evocări ale evenimentelor. Într-o serie de texte aparținând istoricilor francezi* se enumeră atit mobilurile militarismului prusac, cit și înconștiența și irresponsabilitatea cercurilor guvernante ale celui de-al II-lea imperiu. O viziune care se depărtează intrinsec de cea a istoriografiei „classice” franceze o aduce ~~André Castel~~ ^{Castel} în studiul pe care „Magazin istoric” îl prezintă cititorilor săi.

* J. B. Duroselle ; Albert Vuillez și alții.

UN HOHENZOLLERN LA MADRID?

În noaptea de 2 spre 3 iulie, ambasadorul Franței la Madrid, baronul Mercier de Lostende, expedie la Paris o alarmantă depeșă¹. Diplomatul, convocat de generalul Prim, îl ascultase pe șeful guvernului spaniol explicându-i situația dificilă a Spaniei.

— Ne cunoașteți situația. De aproape doi ani, de la înlăturarea Isabellei a II-a, în 26 septembrie 1808, în Spania se află un regim provizoriu care nu se poate eterniza. Cu atit mai mult cu cit, de curind, la 25 iunie, regina a abdicat, în sfîrșit, oficial. A sunat ora găsirii unei soluții.

Nu doresc republică. Am căutat un prinț de pus pe tron. Pentru moment, un Bourbon ar fi greu de găsit. Ni s-a vorbit despre un membru al casei de Savoia, despre un altul al casei de Bragance. După un examen mai atent nu ni s-au părut acceptabili.

O oarecare pauză. După care generalul Prim continuase :

— Așadar, ne trebuie un rege. Nu-l putem găsi. Și iată, tocmai cind căutările

noastre par zadarnice, ni se propune unul care întrunește toate condițiile. Este de singe regal, catolic, are 34 de ani, se prezintă foarte bine. Este militar, ceea ce va fiata armata, este căsătorit cu o prințesă portugheză, ceea ce va înclina multe spirite în favoarea sa. În fine, vorbește spaniola. După cum vedeți, e ceea ce ne trebuie. Este vorba de prințul Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen.

La auzul acestui nume, baronul Mercier tresărise, Prințul Leopold nu se înrudea decît de departe cu regele Wilhelm al Prusiei, ceea ce nu însemna însă că era mai puțin dependent de șeful familiei Hohenzollern — același rege Wilhelm —, și că ar fi putut accepta un tron fără acordul acestuia.

De altfel, Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, tatăl prințului Leopold, ceruse acordul regelui Prusiei pentru fiul său și Wilhelm n-avusese nici un motiv să i-l refuze. Bismarck, cu atit mai puțin. Dar fiind vorba de o chestiune de familie, guvernul prusac nu fusese consultat.

În felul acesta s-ar fi putut ca Franța să se trezească cu o a doua frontieră comună cu Prusia. Baronul Mercier se mulțumise la început să exclame :

— Oh ! Un german !

¹ Georges Roux, *La guerre de 1870*, Fayard, Paris, 1956.



Suveranul Prusiei, Wilhelm I, scria lui Bismarck în ajunul războiului cu Franța: „Majestatea sa lasă în seama Excelenței voastre grija de a hotărî...”

— Da, recunoscuse generalul Prim. Dar de ce vă temeți? O alianță dinastică nu mai înseamnă astăzi mare lucru. La noi acțiunile unui prinț străin nu pot fi decât extreme de limitate. Va sosi într-o țară pe care n-o va cunoaște bine, va fi nevoit să jure pe o constituție foarte liberală, va trebui să colaboreze cu un popor atît de mîndru și de dificil, cu un spirit atît de independent, cum este poporul nostru. Spania este un pămînt dur, care nu poate fi cu ușurință modelat. Știți că pe timpul monarhiilor trecute, Ludovic al XIV-lea și nepotul său, Filip al V-lea al nostru, erau odată cît p-aci să se războiască.

— Poate, ripostase ambasadorul. Totuși, adevărul este că în Franța această alegere va produce o impresie defavorabilă.

— Mi-ar părea rău și totodată mi-ar fi greu de înțeles. Prințul Leopold este nepotul unei Beauharnais. Datorită unui joc de alianțe familiale, el este rudă mai apropiată cu familia Bonaparte decît cu regii actuali ai Prusiei. Și apoi, știți foarte bine că l-am fi preferat pe ducele de Montpensier, fiul lui Ludovic Filip, și că dumneavoastră, adică Napoleon al III-lea, a fost cel care n-a acceptat nici un membru al casei d'Orléans. N-ar fi înțeles din partea dumneavoastră să vă opuneți din nou. Cu atît mai mult cu cît de data aceasta nu avem de ales, neputînd lăsa să ne scape singura șansă ce ne-a rămas.

În clipa în care ministrul afacerilor străine citea depeșa baronului Mercier, agențiile pariziene de presă difuzau următorul text:

„Madrid, 3 iulie. O delegație a generalului Prim a oferit coroana Spaniei prințului de Hohenzollern, care a acceptat-o”.

FURIE LA PARIS

Trebuie citite jurnalele timpului pentru a realiza amploarea și violența reacțiilor franceze. Din anumite editoriale reieșea că imperiul lui Carol Quintul era gata să se reconstituie sub ochii Franței. Se vorbea de Pirinei și de Spania prusacă, de hegemonia Hohenzollernilor, de provocare, de umilintă națională.

La 5 iulie „Le Siècle” relatează că „Franța, sufocată la toate frontierele de Prusia ori de națiuni supuse influenței sale, s-ar trezi redusă la o izolare asemănătoare cu aceea care, odinioară, motivase luptele interminabile ale vechii noastre monarhii împotriva casei de Austria”.

„La Gaulois” se simțea obligat față de sine însuși să scrie în modul cel mai serios din lume: „Dacă vom fi nevoiți să suportăm acest ultim afront, nu se va mai găsi nici o femeie pe pămînt care să consimtă să dea brațul unui francez”.

Prin violența limbajului, presa opoziției depășea tonul folilor guvernamentale. Guvernul era somat să ia poziție și să dezvăluie țării intențiile sale.

Mai dăinuia și certitudinea că armata imperială era invincibilă. Nu fusese oare așa în Italia, în Crimeea, în Mexic? Fără a mai pomeni de ajutorul eficient care-l adusese Romei, Libanului, Chinei și Poloniei.

D-l de Gramont, duce de Bidache, ministrul afacerilor externe, „unul din oamenii cei mai stupizi din Europa... un vițel”, după Bismarck — care poate nu greșea —, urcă la tribuna corpului legislativ. Ceru mai întîi să se amîne dezbaterile, deoarece poporul spaniol nu se pronunțase încă. Deci guvernul imperial nu cunoștea detaliile „negocierii care ne-a fost ascunsă”. Începutul explicațiilor ministrului era întelept; urmarea însă infinit mai puțin.

— Totuși, declară ducele de Gramont, nu trebuie să credem că respectarea drepturilor unei națiuni vecine ne-ar putea obliga să îngăduim ca o putere străină, instalînd pe unul din prinții săi pe tronul lui Carol Quintul, să poată deplasa, în detrimentul nostru, echilibrul de forțe din Europa...

Așteptînd reacțiile Germaniei, toată lumea se felicita. André Guérin, autorul excelentei lucrări *Bătălia demenței de la 1870*, ne oferă acest fragment dintr-un articol apărut în „La Presse”: „Oh! Franța! Națiune generoasă, fiică a civiltății și a spadei, ridică-te acum! Adună-ți cioturile armelor sfărîmate la Waterloo!”

La Saint-Cloud, caraghiosul mareșal Vaillant declară împăratului:

— Niciodată n-o să mai găsiți o ocazie atât de grozavă, trebuie să o profitați! V-ați expus condițiile: acum, în gardă!

Dar Napoleon al III-lea nu ținea cîtuși de puțin să ia poziție de atac; totuși și de astă dată avea să se lase antrenat de miniștrii, de generali, chiar și de soția lui...

Europa era uluită. La Madrid nimeni nu pricepea explozia franceză. Cortes-ul² nici nu se pronunțase încă și lumea era neliniștită.

În Germania, declarația ministerială a d-lui de Gramont fusese calificată drept insolentă. Totuși, numeroși erau aceia care refuzau „să întrezărească posibilitatea unui conflict armat pentru o afacere dinastică”.

Bismarck, în schimb, vedea născîndu-se ocazia de mult așteptată: un război cu Franța i-ar fi permis desigur să realizeze unitatea Germaniei: „Găsesc discursul ducelui de Gramont mai rigid și mai important decît m-aș fi așteptat. Nu știu dacă se poate pune asta pe seama stupidității sale, ori pe seama unei hotărîri anterioare. Această ultimă supoziție pare confirmată de gălăgioasele demonstrații care i-au întîmpinat discursul și care vor îngreuna orice încercare de revenire”.

Bismarck — trebuie să repetăm — nu dorea de loc această revenire.

— Ce-ar face germanii, îl întrebă un ministru al Confederației Sudului, dac-ar izbucni războiul?

— I-aș îndrepta spre Paris și acolo i-aș uni.

Wilhelm nu înțelegea nimic. Își făcea cura la Ems de unde, în 7 iulie, îi scrisese soției sale:

„Dacă miniștrii francezi ar invoca onoarea Franței, nimeni nu s-ar gîndi să protesteze. Dar nu sînt în stare să înțeleg cu ce este lezată onoarea Franței pînă într-atît încît să pornească un război, numai pentru că Spania alege un alt rege decît cel la care se așteaptă Franța”.

El nu ținea ca Leopold să-și mențină candidatura:

„Fie vorba între noi, aș prefera ca Leopold să nu fie ales”.

LEOPOLD SE RÉTRAGE

Veni rîndul ambasadorilor să intre în joc și să încerce să împiedice izbucnirea unui conflict. Dar la Paris toți se vedeau surzi chiar și la glasul diplomaților.

Baronul Mercier fu din nou primit de generalul Prim; șeful guvernului spaniol își dădea seama de gravitatea situației:

— Prințul Leopold să-mi spună că întîmpină greutăți și-i voi facilita retragerea.

Urmă apoi rîndul contelui Benedetti — ambasadorul Franței în Prusia — să ac-

ționeze. Pe data de 9 iulie, regele îl primi la Ems și îi declară că intervenea în această afacere nu ca rege, ci ca șef al familiei. Desigur, regele aprobase candidatura vărului său, dar dacă a doua zi prințul Leopold ar fi refuzat, el, Wilhelm, ar fi aprobat acest refuz. Se arătă mirat de gălăgia stîrnită la Paris, aprecînd-o ca nefondată, și considerînd totodată declarația făcută la 6 iulie de către ministrul afacerilor externe în fața corpului legislativ ca o provocare. Apoi, foarte amabil, îl invită pe ambasador la cină.

După cum explică Georges Roux, Wilhelm îi ascundea ceva lui Benedetti. Preocupat să-și păstreze rangul și să-și afirme independența, regele nu voise să dezlăuiască reprezentantului unei puteri străine că în realitate i-o luase înainte, nemaiașteptînd un demers care ar fi putut semăna cu o somație. De fapt, oricît li s-a împuiat capul școlarilor francezi de-a lungul atîtor ani, regele Wilhelm nu dorea războiul, după cum reiese din scrisoarea lui din 8 iulie, o zi înainte de întrevvedere cu Benedetti, adresată prințului Anton de Hohenzollern-Sigmaringen:

„În Franța sînt în curs preparative de război... După cum nu i-am ordonat fiului tău să accepte coroana, tot astfel nu-i ordon acum să revină asupra deciziei.

Totuși, dacă va hotărî astfel, o dată în plus îl asigur de asentimentul meu. Guvernul francez (nu știu dacă este cazul să spun și împăratul), mai ales Gramont, vrea război. El declară că Spania fiind scoasă din cauză, nu trebuie luptat decît împotriva Prusiei. Să-ți vie nebulina, nu altceva!”

Totuși Parisul continua să fiarbă. Ducele de Gramont îi trimise lui Benedetti o nouă depeșă presantă: „Dacă regele nu-l sfătuiește pe prinț să renunțe, ei bine! asta va însemna de îndată război”.

La 12 iulie, prințul Anton telegrafiază la Madrid anunțînd că fiul său Leopold „își retrage acceptarea în virtutea complicațiilor pe care această candidatură s-ar părea că le suscită și a situației penibile în care poporul spaniol a fost împins de ultimele evenimente”.

REÎNCRIMINĂRI

În aceeași zi, ambasadorul Spaniei la Paris făcu cunoscută ducelui de Gramont hotărîrea Hohenzollern-Sigmaringen și Wilhelm îi anunță știrea lui Benedetti. Mai mult, îi adresă ambasadorului următoarea scrisoare:

„Maiestatea sa a primit o comunicare de la prințul Hohenzollern-Sigmaringen. Ea conține confirmarea expresă a informației transmise în ajun. Regele și-a dat asentimentul în calitate de șef al familiei și de suveran. Prin aceasta Maiestatea sa consideră problema închisă”.

² Adunarea legislativă în Spania — n.n.



Napoleon al III-lea (în fîlt) înconjurat de miniștrii săi, exaltînd un Casus belli dinastic, a căzut în capcana întinsă de Bismarck

Inchisă, dar nu pentru matadorii de la Paris. Miniștrii lui Napoleon al III-lea erau mindri de marele succes diplomatic obținut. Thiers îl felicită pe Emile Ollivier, șeful guvernului, de altfel el însuși triumfător.

— Acum trebuie să vă potoliți.

— Nici o grijă, îi răspunse primul ministru. Am obținut pacea, n-o lăsăm să ne scape.

Nu-ți poți înabuși un sentiment de jenă citind în „La Presse”: „Dacă Prusia refuză să se bată, o vom constrînge”.

În timpul acesta, la Cameră, Emile Ollivier reușea, nu fără greutate, să respingă interpellările.

— Faceți jocul Prusiei, îi strigă un deputat. În calitate mea de francez, protestez cu energie.

De asemenea, cîțiva deputați îl întreba-seră pe ducele de Gramont „ce garanții a stipulat sau ce garanții socotea să ceară”.

Cuvîntul *garanții* fusese azvîrlit „ca o grenadă”, după expresia atît de justă a lui Georges Roux. În aceeași seară, ducele de Gramont îi ceru lui Benedetti să pretindă regelui Prusiei „angajamentul ca, pe viitor, candidatura Hohenzollernilor să nu mai fie nici reînnoită, nici autorizată”.

În timp ce ambasadorul Franței în Prusia se pregătea să ceară o nouă audiență, la Saint-Cloud, în 13 iulie, Consiliul de Miniștri apărură dezbinat.

Este probabil ca ducele de Gramont să fi dat noi instrucțiuni ambasadorului, fără ca, în prealabil, să-l fi avisat pe șeful guvernului. Ollivier va pretinde mai tirziu că s-ar fi gîndit chiar să demisioneze, dar că nu avusese curaj.

„Prin aceasta — va recunoaște el — apăream oficial ca solidar cu un act pe care-l deplîngem. În aparență, mă asociam, dar cam în felul în care paratrăsnetul se asociază cu trăsnetul ca să-l îmbuneze”.

În cursul aceluiași consiliu, Napoleon al III-lea păru ezitant și foarte incurcat. Era îmbătrînit, obosit, „hărțuit de propriile sale inspirații”. Va sfîrși, sincer dezolat, să se alăture părerii generale.

REGELE PRUSIEI TRIMITE O TELEGRAMĂ

Benedetti primi noi instrucțiuni în seara de 12.

În dimineața de 13 îndrăzni să-l abordeze pe regele Wilhelm la promenada Izvoarelor. Aflind de noua pretenție a Parisului, Wilhelm se miră:

— Cum? Mi se cer garanții?

Și regele se mulțumi să-i spună ambasadorului că socotea afacerea încheiată.

Benedetti raportă la Paris. Și Gramont îi ceru diplomatului să insiste pentru a obține o nouă întrevvedere. De data aceasta Wilhelm se supără:

„Unde s-a mai văzut o asemenea obrăznicie! îi scrisese el soției sale. Trebuie deci să apar în fața întregii lumi ca un păcătos pocăit. Este o provocare!”

Wilhelm prinse de veste că Bismarck și miniștrii săi aveau de gînd să demisioneze în chip de protest împotriva slăbiciunii manifestate de suveran. Îi trimise asadar pe aghiotantul său, prințul Radziwill, la ambasadorul Franței să-l întrebe pentru ce motive cerea Benedetti o nouă audiență.

Nefericitul diplomat se scuza zicînd că era vorba de „problema garanțiilor pentru viitor, despre care a vorbit chiar în dimineața aceea Maiestății sale”.

Prințul îi aduse la cunoștință lui Wilhelm, care îl trimise din nou pe Radziwill la Benedetti spre a-i preciza că „nu are nimic de adăugat la cele declarate și că restul este o afacere care se tratează între guverne”.

De rîndul acesta însă Wilhelm îl puse și pe Bismarck la curent. Trebuie redat integral textul telegramii regelui către cancelar — primită de acesta în timpul dînelui din 13 iulie — pentru că, pornind de la ea, Bismarck va întocmi celebra „depeșă de la Ems”.

„Contele Benedetti m-a oprit în trecere la promenadă pentru a-mi cere în cele din urmă, în mod cu totul indiscret, să-l ascult: să-i telegrafiez de îndată împăratului: că mă angajez ca pe viitor să nu mai acord niciodată consimțămîntul în cazul în care Hohenzollernii ar reveni asupra candidaturii.

Am sfîrșit prin a refuza cu destulă sinceritate, socotind că asemenea angajamente nu trebuie și nu pot fi luate o dată pentru totdeauna. I-am spus, bineînțeles, că n-am primit încă nimic și că, după cum știa prea bine, primind prin Paris și Madrid informațiile înaintea mea, guvernul meu este iarăși în afară de cauză.

Maiestatea sa a primit între timp o scrisoare de la prinț. Intrucît Maiestatea sa i-a spus contelui Benedetti că așteaptă știri de la prinț, a hotărît, la propunerea contelui Eulenburg și a mea, să nu-l mai primească pe contele Benedetti din cauza pretențiilor sale și să-i comunice, printr-un aghiotant, că Maiestatea sa a primit confirmarea știrii pe care Benedetti o aflate de la Paris și că nu mai are a-i spune nimic în plus ambasadorului.

Maiestatea sa lasă în seama Excelenței voastre grija de a hotărî dacă noua pretenție a lui Benedetti și refuzul ce i-a fost opus trebuie ori nu să fie de îndată comunicate atît ambasadorilor noștri cit și jurnalelor”.

— Dacă trebuie să facem război nu cîștigăm nimic aminîndu-l. Chiar dacă ar exista riscul unui atac francez pe Rin, Prusia ar intra repede în campanie cu forțe superioare celor inamice. După aceea, acest avantaj s-ar micșora.

Sunase ora fatală. Bismarck se sculă, se duse la pupitru, luă un creion mare și, simțind că aceasta îi era datoria, „condensă”, cu mult calm, depeșă de la Ems.

Iată cum:

„După ce știrea renunțării prințului de Hohenzollern a fost comunicată oficial de guvernul spaniol guvernului imperial francez, ambasadorul Franței i-a mai cerut, la Ems, Maiestății sale regelui permisiunea să se telegrafizeze la Paris că Maiestatea sa se angajează pentru totdeauna să nu mai dea consimțămîntul în cazul cînd Hohenzollernii și-ar mai pune candidatura.

Maiestatea sa a refuzat să-l primească pe ambasador și i-a transmis prin aghiotantul de serviciu că nu mai are nimic să-i comunice”.

Era o capodoperă de provocare.

— Iată, declară Bismarck, ceva care va avea asupra taurului galic efectul unei cape roșii. Este esențial ca noi să fim cei atacați; înfatuarea și susceptibilitatea galică ne vor atribui acest rol.

Generalul von Moltke se izbi cu pumnul în piept, zicînd:

— Ducă-se la dracu' această bătrînă carcasă, dacă nu mi-e dat să trăiesc suficient pentru a conduce armatele noastre într-o asemenea bătălie!

Cancelarul de Fier a exclamat după ce a trucat telegrama: „Va avea asupra taurului galic efectul unei cape roșii”



BISMARCK FALSIFICĂ TEXTUL

După ce citi acest text, Bismarck îl întrebă pe șeful de stat major Moltke și pe ministrul de război Albert de Roon:

— Avem vreun interes să întîrziem conflictul?

Amindoi răspunseră categoric: „Nu!”



Pe promenada Izvoarelor de la Băile din Ems, ambasadorul francez Benedetti încearcă să se adreseze regelui Prusiei, furnizând subiectul depeșei din 13 iulie 1870

PE DEPLIN GATA

La Paris, ministrul nu avea în mână decât o copie a depeșei de la Ems, publicată în „Norddeutsche Allgemeine Zeitung”, ceea ce însă nu-l făcu pe Gramont să se considere mai puțin ultragiat.

Presa se dezlănțui. „Dacă declarația de război nu sosește — se spunea în „Le Soir” — va fi mai mult decât o nedumire, mai mult decât o decepție”. Iar ziarul „Constitutionnel” declară: „La insolenta Prusiei, nu există decât un răspuns: războiul!”

Fără îndoială, războiul nu mai putea fi evitat. În fața comisiei corpului legislativ, dl. de Keratry îl întreabă pe mareșalul Leboeuf, ministrul de război:

— Mareșale, sintem gata?

Și Leboeuf răspunse:

— Pe deplin gata!

— Ne puteți da cuvîntul dumneavoastră de onoare? reluă Keratry. Gîndiți-vă că ar fi o crimă să angajăm Franța în luptă fără a fi prevăzut totul, fără a ne fi gîndit la toate.

— Vă dau cuvîntul de onoare, reluă mareșalul, că sintem gata.

De Cassagnac interveni la rîndul său:
— Încă un cuvînt. Ce înțelegeți prin „a fi gata“?

Și ministrul răspunse cu autoritate:

— Înțeleg că dacă războiul ar dura un an, n-am avea nevoie să cumpărăm nici măcar un buton de ghetre!

Același mareșal Leboeuf declarase consiliului că:

— De la Paris la Berlin nu va fi decît o plimbare cu bastonul în mînă.

Ca un ecou la „butonul de ghetre” și la această „plimbare” răsună în Cameră declarația lui Emile Ollivier:

— Știm bine că din această zi asupra miniștrilor, colegii mei, și asupra mea apasă o mare responsabilitate. O acceptăm cu inima ușoară. Cu „inima încrezătoare”, va rectifica el mai tîrziu.

La 19 iulie Bismarck primii declarația de război. La sosirea sa la marele cartier general, la Metz, Napoleon al III-lea îi scrisese soției sale: „Aici lucrurile nu sînt atît de înaintate pe cît credeam”.

Era firesc. În ajun, ministrul de război primise această telegramă de pe front: „Continuă să sosească detașamente fără cartușe și fără echipament”.

Cîteva zile mai tîrziu, comandantul din Langres telegrafic: „N-avem decât patru sute de puști model 1842, care se încarcă prin culasă”. „Pretutindeni — ne spune André Guérin — mase de soldați în căutarea regimentelor rătăcesc pe drumuri, se înghesuie prin gări, hrănindu-se la întîmplare, din mila publică sau din ce-și iau singuri, sfărîmînd vagoanele și depozitele. Pentru a scăpa de ei, anumiți șefi superiori consideră că e mai lesne să-i expedieze spre Toulon, iar ostașii se pomenesc în Algeria”.

Lipsea totul. Chiar și hărțile. Magazinele erau goale. Multe piese de artilerie n-aveau muniții decât pentru treizeci de împușcături, altele numai pentru șase, iar majoritatea n-aveau nici măcar pămînt de curățat.

„Nimeni n-ar fi bănuat niciodată atita neglijență și nepăsare — va spune un martor. Nici puști, nici muniții, nici contabilitate, nici ordine, nimic! nimic! Ollivier și Le Boeuf ar merita să fie împușcați”.

Iată o altă depeșă din *La guerre de 1870*: „21 iulie: General Michel, la Război. Sosit Belfort. Negăsit brigada, negăsit general de divizie. Ce trebuie să fac? Nu știu unde ne sînt regimentele”.

Georges Bourgin povestește:

„De mai multe zile în gara Metz este un haos indescriptibil. Se descarcă măruri pentru a fi apoi reincărcate și reexpediate alturea. În timp ce de la gară se trîmite fin depozitelor din oraș, aceleași depozite trîmit fin la gară”.

...Dar faptul cel mai uluitor este că întregii Franțe vestea catastrofei de la Sedan îi păru incredibilă.

Radu Șerban

PORTRET

— demnul

C. REZACHEVICI

Adevăratul succesori al lui Mihai

Veacul al XVI-lea trecuse de jumătate, cind pe malurile însoțite ale Argeșului, în conacul boieresc din satul Mironestii de azi, acolo unde Constantin postelnicul Cantacuzino va ridica mai tirziu un mare palat după modelul celor din Constantinopol, se naștea unicul fiu al lui Radu postelnic și al jupinesei Maria. Primi numele de Șerban, poate în amintirea străbunicului său Șerban banul din Izvorani, cel care se ridicase împotriva lui Radu Paisie, pretinzind domnia Țării Românești. După mamă cobora din vestita familie a Craioveștilor, care dăduse mari bani ținutului de dincolo de Olt. Împrejurările au făcut să ajungă în scaunul Țării Românești, atunci cind asupra acestuia mai plutea amintirea înșingată a lui Mihai Viteazul. Și-a luat numele voievodului de Radu, dar poporul l-a numit în balade Șerban vodă, iar unii contemporani, și mai tirziu literatura istorică, Radu Șerban.

Conducător militar priceput, oștean viteaz și diplomat iscusit, personalitatea lui Radu Șerban, deși umbrită prin apropiere în timp de eroul de la Călugăreni,

ne apare remarcabilă, amintind în multe privințe de cea a marelui său înaintaș. Domnia sa reia pe alt plan, și în alte condiții, istoria lui Mihai Viteazul, acolo unde împrejurările potrivnice au curmat viața viteazului voievod.

Ideea de continuitate între cele două domnii apare și la cronicarul Matei al Mirelor, care, trecind peste efemera domnie munteană a lui Simion Movilă, reia *Istoria celor petrecute în Țara Românească* din vremea lui Radu Șerban, continuind astfel cronică visterului Stavrinov *Despre Mihai voievod*. Înțelegind și învățind multe din izbinzile și scăderile înaintașului său, Radu Șerban a făcut din domnia sa o perioadă de echilibru intern, de refacere a țării atit de încercate în timpul lui Mihai Viteazul. Și dacă n-a avut, în acele vremuri de oști și războaie, strălucirea pe care realizările culturale au conferit-o lui Matei Basarab sau Constantin Brincoveanu, domnia războinică a lui Radu Șerban a contribuit, prin apărarea independenței țării, prin slăbirea jugului otoman, la dezvoltarea economică și culturală a Țării Românești în decursul veacului al XVII-lea.

Acțiunile eroice ale lui Mihai Viteazul au atras atenția contemporanilor într-o atare măsură, încit putem spune că pentru nici o altă perioadă, în cursul frământărilor istoriei medievale românești, nu s-au



e împlinesc anul acesta 350 de ani de la moartea lui Radu Șerban, una din figurile reprezentative din șirul lung al domnilor români care și-au închinat forțele și energia luptei împotriva cotropitorilor străini.

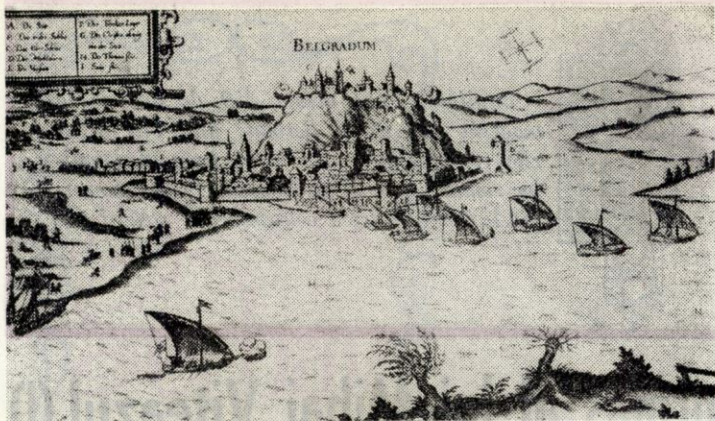
urmaș al lui Mihai Viteazul (I)

Vremuri de cumpănă

strîns atîtea mărturii istorice. Dar interesul celor care au urmărit domnia lui Mihai s-a îndreptat și asupra lui Radu Șerban, continuatorul politicii sale antiotomane. La Praga și Varșovia, la Viena și Madrid, la Constantinopol, Veneția, Paris și Londra s-au adunat astfel mii de rapoarte, scrisori sau „avisi” — acele ziare ale epocii — vestind victorii sau înfrîngerii, tratate sau campanii. Pe lângă ele, peste 50 de cronici din cele trei țări române închid în paginile lor imagini vii din frîmîntata istorie a domniei lui Radu Șerban. Matei al Mirelor, călugărul cronicar de la mănăstirea Dealu, judele brașovean Michael Weiss, care l-a vizitat în mai multe rînduri la Tîrgoviște, avînd cuvinte de laudă pentru domnul muntean, „bogat, șiret și foarte priceput în treburile militare”, care „deși bun ostaș îi place pacea”, Ștefan Szamosközy, arhivarul și cronicarul oficial al Transilvaniei, căpitanul Francisc Mikó, brașoveanul M. Seybriger, italienii Ciro Spon-toni și Giovanni Beduccino și cîți alții, a căror pană ar fi rămas altfel pentru noi mai puțin cunoscută, ne-au lăsat relatări interesante despre Radu Șerban. Asupra lor s-au aplecat peste vremi, cu rivnă și înțelegere, Damaschin Bojincă, Victor Motogna, Traian Mutașcu și Nicolae Iorga, care considera domnia lui Radu Șerban drept „una din cele mai însemnate de la Mihai Vodă încoace”, iar pe voievod „ade-văratul succes al lui Mihai”, marele istoric anunțîndu-și chiar, în 1899, intenția de a scrie o „monografie” asupra „ca-rierii lui Radu Șerban”.

În toamna anului 1600, grele încercări se abătura asupra Țării Românești. Așezate la hotarele a trei mari puteri: Imperiul otoman, cel habsburgic și Polonia, țările române constituiau obiectivul central al rivalității turco-polono-austriece. „Oricine lesne poate înțelege — scria regele polon Sigismund al III-lea — cit de importante sînt pentru noi și pentru Po-lonia ambele aceste țări (Moldova și Țara Românească — n.a.) care ne serveau de piedică și de scut împotriva păgînilor... Sfirșind rău vecinătatea acestor țări cu regatul nostru ne-ar putea arunca în mari greutăți”.

Unificarea politică a țărilor române întreprinsă de Mihai Viteazul a provocat o rupere a echilibrului nord-dunărean, determinînd riposta colectivă a celor trei puteri împotriva domnului român. Astfel, în vreme ce Mihai era înfrînt de generalul Basta la Mirăslău și turcii se adunau la Dunăre, marele hatman Jan Zamoyski cu oaste polonă se îndrepta spre Țara Românească. Luptele de la Năieni, Ceptura, Bucov, Curtea de Argeș și din Oltenia se înscriseră ca tot atîtea încercări ale lui Mihai de a rezista presiunii polono-turcești. Dar sorții îi erau potriv-nici. Viteazul domn luă drumul curții împăratului și astfel începu în Țara Ro-mânească domnia lui Simion Movilă, fra-tele domnului moldovean Ieremia.



Marii boieri nu l-au urmat pe Mihai (vezi și „Magazin istoric”, nr. 6/1969). Rămași în țară, legați de stăpînirea marilor lor domenii, reprezentanții Buzestilor, Rudenilor și Bălenilor, conducătorii grupării antiotomane au trecut de partea lui Simion Movilă. Dar domnul moldovean era un om slab și crud. Capetele unor boieri, ca Udrea banul Băleanu și Negrea clucerul, care încercaseră să intre în legătură directă cu regele polon, căzură sub sabia călăului, „uciși fără nici o judecată și cercetare legală”, cum scria indignat însuși Sigismund* al III-lea. Radu Buzescu fusese înlăturat din dregătoria de mare clucer, și frații săi nu dobîndiră nici o funcție în statul domnesc. Se răscurară atunci, în iunie 1601, și țara întreagă „prădată și jehuită” de lefegii poloni și moldoveni trecu de partea lor. Mihai Viteazul, care obținuse, în sfîrșit, ajutorul imperialilor, intrase în Transilvania cu „oaste mare și tare” și restabilî legătura cu ei la sfîrșitul lunii. Trupele lui Simion Movilă fură înfrînte în mai multe rînduri. În fruntea oastei boierilor se afla Șerban, marele paharnic al lui Mihai (viitorul Radu vodă Șerban). Aflăm acest amănunt, pînă acum necunoscut, al carierei sale, dintr-un document inedit dat de Matei Basarab, în care pomeneste de „vremea cînd a fost Șerban voievod mare paharnic, de s-a bătut cu Simion vodă la Gura Nișcovului”. Lupta s-a dat la începutul lunii august 1601, și Simion Movilă a fugit în Moldova, unde se afla la 12 ale lunii stil vechi. Așadar, cel care a fost socotit mai tîrziu un „soldat viteaz” și „prîncipe războinic” (C. Spontoni), și pe care principele ardelean Șt. Boesckay îl numea în 1605 „ucenicul lui Mihai”, și-a

Cetatea Belgradului; în august 1602 ea a fost atacată de trupele lui Radu Șerban. Prizonierii turci, căzuți mai tîrziu în mina imperialilor, povesteau că ostașii munteni au cucerit o parte a cetății, încît pașa a fost nevoit să ceară ajutorul marelui vizir (din Cronica turcească și ungară, Nürnberg, 1663)

început cariera în calitate de comandant militar.

Cînd mișleasca ucidere a lui Mihai puse capăt speranțelor Buzestilor de a-l vedea din nou în scaun pe eroul de la Călugăreni, cînd sultanul numi un nou domn al țării, în persoana lui Radu Mihnea, fiul lui Mihnea Turcitul, și Simion Movilă cu oștile sale de pradă porni din nou spre Țara Românească, gîndul boierilor răsulați se îndreptă spre Șerban paharnicul, comandantul oastei lor. Vremurile de restriște cereau o sabie vitează. Respinseră, așadar, propunerile lui Basta de a alege domn pe Ștefan, fiul lui Petru Șchiopul, în vîrstă de 17 ani, ca și pe Marcu, fiul lui Petru Cercel, cam de aceeași vîrstă. Arătară generalului imperial că dorese „mai degrabă un domn războinic decît un tînăr nedeprins încă cu armele” (C. Spontoni). Il aleseră singuri, la 20 octombrie 1601, după ce Stroe Buzescu și Stoica vîstierul din Bălteni refuzară domnia. „Iar intru aceștea — povesteste cu mîndrie Radu Șerban, în brisovul din 29 iunie 1604 — s-au ridicat toți boierii și toată țara, mari și mici din țara domniei mele și au făcut cu toți sfat și cu voia tuturor și cu voia cîinstului împărat creștin al

romanilor, de au ridicat pe domnia mea să le fie tuturor domn al Țării Românești”.

Statul țării a avut loc în satul Cirstie-nești, pe Argeș, sau Topolog, „din sus de mânăstirea den Argeș” (Letopisețul Cantacuzinesc). Au participat boierii și oștile lui Mihai, care după moartea acestuia se întorseseră acasă, și Buzestii cu ceilalți boieri care rămăseseră în Țara Românească. Toți „aläseră pre unul den boiari, carele era den semenția bășărbească, neamul domnesc, anume Șerban, nepot răposatului Basarab Vodă”.

Urmașul „Basarabilor“

Era oare Radu Șerban din neamul domnesc al Basarabilor? În titulatura hrisoavelor sale se intitula el însuși „nepot răposatului Io Basarab Voevod”. Dar acest „Basarab” nu e altul decît Neagoe, fiul lui Pirvu Craiovescu, care venind la domnie își schimbase numele, pretinzînd că se trage din vechea familie domnească. Ideea dinastică era încă destul de puternică și la începutul secolului al XVII-lea, pentru ca Radu Șerban să recurgă la același procedeu, deși nu era nepot, în sensul de azi, al lui Neagoe Basarab, făcînd doar parte din aceeași familie a Craioveștilor. Tot astfel va proceda Matei aga, un alt urmaș al Craioveștilor, care-și va adăuga numele de Basarab, de data aceasta ca nume de familie. Cît despre Radu Șerban, G. Beduccino afirmă că era „de familie foarte nobilă, care prin bogățiile și rudele ce avea în acea provincie, între celelalte mai principale și mai puternice ținea primul loc”, arătînd, totodată, că era, „om cu multă experiență... de o inteligență vie, floare a generației sale”. Spontoni adaugă că la data alegerii de la Cirstienești era încă tânăr și avea o fire blindă și înțeleghătoare. I se atribuiau și legături de rudenie cu Buzestii, pe care, de altfel, îi socotea „din casa domniei mele”; se pare că în trecutul celor două familii existaseră astfel de legături. Despre tatăl său Radu postelnic se cunosc puține date. Se știe numai că se căsătorise, în vremea lui Mircea Ciobanul, cu Maria, strănepoata lui Radu postelnic Craiovescu (de la sfîrșitul veacului al XV-lea) și că a murit înainte de 1586, cînd Maria se recăsătorește cu Nica mare armaș. Pe atunci, Radu Șerban era deja paharnic al doilea, și moștenitorul satelor care aparținuseră lui Radu Craiovescu. Adăugînd la acestea satele din zestrea soției sale, Elina, din vechea și bogata familie a Mărginenilor, fiica lui Udrishte banul și strănepoata lui Radu de la Afu-

mați, la data alegerii sale ca domn, Radu Șerban stăpînea cel mai mare domeniu boieresc din Țara Românească, totalizînd 71 de sate, răspîndite din Mehedinți pînă în Buzău și din Bucegi pînă la Dunăre (vezi „Studii”, nr. 3/1970). Era al doilea reprezentant al Craioveștilor — după Neagoe Basarab — care dobîndea scaunul Țării Românești.

A urcat pe rînd treptele dregărilor. A fost paharnic al doilea în 1589, în timpul lui Mihnea Turcitul — cînd reconstruiește ca pe o adevărată cetate mânăstirea Comana, ctitoria lui Vlad Tepeș, din vecinătatea curții sale boierești — și postelnic, în 1592, în timpul lui Alexandru cel Rău. S-a apropiat apoi de Mihai Viteazul, care l-a înălțat la rangul de mare paharnic, în locul grecului Manta. Intra astfel în divanul domnesc în decembrie 1594, alături de Teodosie Rudeanu, Danciu Brincoveanu — tatăl lui Matei Basarab —, Stroe Buzescu și alți boieri de țară; în acel divan cu care Mihai, înlocuind boierii grupării turcofile, a pregătit marea răscoală antiotomană. Cînd Mihai a plecat în Transilvania, Radu Șerban a rămas în aceeași dregătorie pe lângă Nicolae Pătrașcu, iar mai tîrziu n-a trecut de partea lui Simion Movilă, căci nici un document din vremea acestuia nu-l pomeneste.

Vlăstar boieresc, a primit în tinerețe o educație îngrijită. Îscăltura lui fină trădează o mină deprinsă cu caligrafia (N. Iorga), iar un act din 1597 pe care-l scrie în slavonește dovedește un grad superior de pregătire.

Nu i-a fost dat un început liniștit de domnie. Aleșul boierimii războinice și-a cucerit tronul cu sabia. Un an deplin s-a scurs din octombrie 1601, pînă cînd, în sfîrșit, și-a ocupat scaunul de la Tirgoviște. Ultima încercare a înfruntat-o la Ogretin, unde, la 13-14 septembrie 1602, oastea sa și ajutorul imperial au pus pe fugă tătarii conduși de însuși hanul crimlean. „Astfel au venit multă multime de oști de-ale lor asupra noastră a tuturoră și au năvălit peste noi și au aruncat ei atît de multe din săgețile lor asupra noastră, încît nu se mai vedea fața soarelui... și de atîta bătălie răsunau codrii și munții”, povestește hrisovul din 29 iunie 1604, iar o variantă a cronicii țării arată că „însuși Șărban vodă cu vitejia lui alerga în toate părțile de-și îndemna voînicii lui și le zicea: stați cu vitejie și nu vă dați mijlocul că d-zău iaste cu noi într-ajutoriu. Și așa să bătă vitejești”.

(Continuare în numărul viitor)



Sub această lozincă, partidul a mobilizat întregul popor pentru sprijinirea războiului antihitlerist — fotografie luată la o uzină din Capitală

C. NICOLAE

PENTRU RĂSTURNAREA DICTATURII ANTONESCIENE • SPRE O COTITURĂ HOTĂRITOARE • CONTACTE CU CADRE SUPERIOARE ALE ARMATEI • PARTIDUL COMUNIST ÎN FRUNTEA UNEI PUTERNICE COALIȚII DE FORȚE ANTIFASCISTE • DIVERSI-UNEA „VARIANTEI GIGURTU” DEJUCATĂ • FIECARE ROMÂN — UN SOLDAT AL ROMÂNIEI LIBERE • GENERALI ȘI OFITERI SUPERIORI SE DESOLIDARIZEAZĂ DE RĂDESCU

Încă din primii ani ai existenței sale, Partidul Comunist Român a considerat atragerea armatei, — sau a unor detașamente ale ei, în raport cu condițiile existente — de partea forțelor revoluționare, ca o cerință imperioasă.

În timpul dictaturii militare-fasciste, ei și-a fixat ca tactică stringerea într-un front unit de luptă a tuturor forțelor antihitleriste ale țării, care trebuiau să îndeplinească obiectivele rezistenței antifasciste românești, cele mai importante fiind: răsturnarea dictaturii militare, formarea unui guvern din reprezentanți ai forțelor politice democratice, întoarcerea armelor contra Germaniei hitleriste, trecerea țării de partea Națiunilor Unite, eliberarea patriei de sub jugul fascist. În aceste obiective elaborate de partid, care aveau un caracter național, general-democratic, mulți militari, unii cu funcții înalte în ierarhia ostășească, au început să vadă, treptat, un îndreptar sigur pentru soluționarea crizei catastrofale în care se afla țara, îndeosebi în anii criminalului război hitlerist*.

Înflăcărată chemare la luptă

Urmărind ca, în aceste condiții, să atragă armata la înfăptuirea dezideratelor naționale antifasciste, partidul comunist și-a desfășurat

* Vezi și articolele *Luptă pentru nimicirea completă a hitleriștilor!*, „Magazin istoric” nr. 4/1969; *Împotriva marelui și a agresorilor fasciști*, „Magazin istoric” nr. 7/1970.

activitatea în rândurile ei îndeosebi pe două căi: de clarificare a maselor de ostași și ofițeri pentru a fi pregătiți să execute cotitura hotăritoare; de legătură directă, sau prin intermediul unor alianțe politice, cu cadre de conducere ale armatei, dispuse să acționeze în spiritul realizării dezideratelor naționale vitale ale poporului și țării.

Munca de clarificare politică în armată era dusă de comuniștii și simpatizanții lor aflați în unități, prin contactul celor din afară cu militarii și mai ales prin difuzarea clandestină în cazărmi și în cantonamente a presei și publicațiilor de partid. Este de reținut faptul că, în timpul dictaturii fasciste, partidul comunist a fost singura forță politică de opoziție care, în cluda terorii îndreptate împotriva sa, a dispus în mod organizat de o presă ilegală cu o viziune clară, combativă și mobilizatoare, pusă în slujba luptei antifasciste și a eliberării țării. Între 1941 și 1944, P.C.R. a editat circa 20 de ziare, unele din ele avind o existență aproape neîntreruptă. Pentru același interval de timp, o statistică incompletă ne arată că au fost difuzate, într-un mare număr de exemplare, peste 50 de titluri diferite de manifeste și broșuri, în circa 120 de unități sau garnizoane militare.

Comuniștii au demascat și condamnat cu tărie, sub toate aspectele, politica și acțiunile Germaniei naziste și ale dictaturii militare-fasciste, crimele, jafurile, nelegiuirile și ororile săvârșite de legionari, de naziști și de alte elemente fasciste. Încă de la începutul înscăunării

rii guvernului legionaro-militar, partidul comunist spunea, prin ziarul său ilegal „Scintila”: „A venit biruința cămășilor verzi și în România. Nu prin lupta poporului, cum se laudă ei, ci printr-o lovitură de teatru a unei clici în slujba imperialismului german. A venit biruința agenților Germaniei naziste și Italiei fasciste împotriva poporului român. Imperialiștii germani și italieni vor să-și asigure în România un regim politic care să se supună la toate cererile lor. Grâul, petrolul, fructele, laptele și toate produsele de hrană trebuie să fie preluate fără cârtire.”

În munca de lămurire a militarilor, comunistii români urmăreau cultivarea și dezvoltarea urii împotriva hideriștilor, popularizarea victoriilor Uniunii Sovietice care ducea greul războiului antihitlerist, propaganda în favoarea coaliției antifasciste și a mișcării de rezistență a popoarelor din țările ocupate. Ei militau cu consecvență pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, eliberarea părții de nord a Transilvaniei, care se afla sub ocupația horthistă, trecerea României de partea Națiunilor Unite. Aproximativ că nu există document, ziar, broșură sau manifest prin care partidul să nu fi îndemnat armata la înfăptuirea acestor deziderate.

În acei ani grei, partidul comunist propaga, ca forme ale luptei de rezistență a militarilor, constituirea lor în grupe de partizani, trecerea de partea unităților și partizanilor sovietici, în rîndul cărora să acționeze contra naziștilor, formarea de grupe de patrioți, echipe de sabotaj și altele.

Ca urmare a complexelor condiții de ordin obiectiv și subiectiv ale activității comuniste, rezistența în armată s-a manifestat prin refuzul de prezentare la mobilizare, sustragerea de la plecarea pe front, sabotarea ordinelor germane, ciocniri violente între militarii români și germani, soldate nu o dată cu victime omenești, treceri în rîndurile partizanilor sovietici etc., etc.

Orientându-se spre insurecția armată, ca mijloc de răsturnare a regimului dictatorial fasciste, P.C.R. reușește să finalizeze, în al doilea trimestru al anului 1944, procesul de unire a forțelor antihitleriste, proces ce s-a concretizat în făurirea Frontului patriotic antihitlerist (1943), în legăturile create cu cercurile politice și militare ale palatului, în crearea Frontului Unic Muncitoresc (aprilie 1944), a unei înțelegeri cu gruparea liberală a lui Gheorghe Tătărașcu (mai 1944), în constituirea Blocului Național Democrat (iunie 1944).

Coalizarea acestor forțe a avut o mare importanță în atragerea armatei de partea insurecției; fiecare dintre componentele ei avea, la diferite nivele, influențe diferite asupra militarilor și îndeosebi la cadrele de comandă. Astfel, partidul comunist avea legături cu cadre de comandă din diferite garnizoane, dispunea de un număr de membri în unități, uniți dintre ei ofițeri. În jurul acestora erau create grupe de ostași antifasciști, care îndeplineau diferite misiuni. Asemenea grupe au activat în Regimentul de transmisiuni-aero din București, în cel de la Vistea (lingă Făgăraș), la Flotila 3 bombardament din Craiova, Regimentul 3 pionieri, Divizia 9 infanterie, în garnizoanele militare Turnu Severin, Brăila, Timișoara, Turnu Măgurele. Militarii din aceste grupe desfășurau activitate de propagandă și agitație în rîndurile unităților respective, efectuau sabotaje, răspundeau manifeste, procurau armament și muniție pentru formațiunile patriotice ale partidului în vederea insurecției și, tot în acest cadru, aveau unele misiuni de luptă.

Pentru pregătirea și înfăptuirea insurecției, partidului comunist a conlucrat cu oamenii politici potriviți regimului antonescian, cu regele, cu un grup de generali și ofițeri superiori. Încă din lunile aprilie și mai 1944, la indicațiile conducerii P.C.R., reprezentanții săi propuneau și stabileau în câteva sedințe conspirative, ținute cu principalii împuterniciți militari și civili ai palatului, un plan de acțiune pentru răsturnarea prin forță a dictaturii fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste. Spre sfîrșitul lunii mai însă, cercurile palatului revin asupra celor convenite și sugerează trecerea la acțiune printr-o variantă intermediară — aceea a creării, cu „consimțămîntul” Germaniei, a unui guvern prezidat de I. Gîgurtu, în care să intre și cîteva miniștri apropiați palatului, guvern care, după părerea inițiatorilor acestei variante, ar fi putut să faciliteze ieșirea României din război și trecerea ei de partea Națiunilor Unite.

Partidul comunist s-a opus ferm acestei formule diversioniste. Într-o sedință conspirativă ce a avut loc în noaptea de 13 spre 14 iunie 1944, la care au participat reprezentanți ai P.C.R. (Emil Bodnăraș și Lucrăciu Pătrășcanu) și împuterniciți din partea palatului (generali C. Sănătescu și Gheorghe Mihail, colonelul D. Dămăceanu, Mocioni-Stircea, Grigore Niculescu-Buzești și Mircea Ioanid) *, a fost combătută cu tărie varianta „Gîgurtu”, încît, după o serie de dezbateri, toți cei de față și-au însușit punctul de vedere al P.C.R. În lumina lui s-au făcut intensile pregătiri ce au urmat pentru înfăptuirea insurecției din august 1944.

Au avut loc apoi multe alte sedințe, în diferite componente (cu reprezentanți ai B.N.D., al palatului, și cu militari) la care s-au stabilit și analizat numeroase sarcini, ori s-au făcut informări asupra stadiului îndeplinirii lor.

Acordînd o mare atenție participării forțelor armate la insurecție, partidul comunist s-a ocupat cu multă grijă de pregătirea militară a acestora, a întîmplat munca de lămurire în rîndurile unităților, s-a preocupat de elaborarea principalelor documente care urmau să fie transmise prin radio imediat după răsturnarea dictaturii și care trebuiau să aibă un rol mobilizator și de directivă de o importanță deosebită **. Între acestea, proclamația regală — care a fost elaborată de reprezentantul P.C.R., discutată cu doi șefi de palatului și definitivată în două sedințe conspirative ale participanților la pregătirea insurecției — a definit noua poziție a României, constituind în același timp un ordin către armată pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, pentru zdrobirea tuturor celor care ar fi încercat să se opună hotărîrilor luate.

„Poporul nostru — se spunea în proclamație — înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărîrii noastre libere luate și care nu atinge drepturile nimănui este un dușman al neamului nostru. Ordin armatei și chiar poporului să lupte prin orice mijloace și cu orice sacrificii împotriva lui (a dușmanului — n.r.) [...] Cel care nu va da ascultare guvernului — se opune voinței poporului și este un trădător de țară [...] Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate for-

* Într-o scrisoare trimisă redacției, scriitorul Haralamb Zîncă, autorul evocării „Și a fost ora H”, din care citeva extrase au apărut în numărul 8/1970 al revistei noastre, ne comunică scuzele datorate cititorilor pentru că o eroare regretabilă l-a făcut să confunde componenta acestei sedințe, care a avut loc în noaptea de 13/14 iunie 1944, cu cea a altor întruniri conspirative.

** Un element deosebit de important în constituirea hotărîrei regelui de a chema pe cel doi Antoneschi la palat și a-l aresta, în vederea executării întregului plan insurecțional elaborat pe baza inițiativelor P.C.R.

tele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru a elibera pământul Transilvaniei de sub ocupația străină.

Totul pentru victoria antifascistă

La 23 august 1944, strădania îndelungată a P.C.R., ca forțele militare să sprijine năzuințele cele mai stringente ale poporului, s-a soldat cu un succes deplin. Întreaga armată română a susținut cu fermitate insurecția și mulți din rândurile ei și-au dat viața pentru interesele majore ale poporului și țării.

În noile condiții, cînd P.C.R. a ieșit din ilegalitate și a participat la guvernarea țării, activitatea sa printru militari a devenit și mai eficientă. În cadrul guvernului, ca și prin contactele sale directe cu diferite comandamente, P.C.R. s-a interesat continuu de mersul operațiilor militare, urmărind ca acestea să fie înununuate de succes. Partidul a fost însuflețitorul cel mai fervent al maselor și al armatei pentru zdrobirea ocupațiilor naziste. Prin radio, prin presa de partid, prin comunistii și antifasciștii care activau în unități, în fabrici, uzine și în cartierele orașelor, prin sprijinul dat de formațiunile patriotice, armata a simțit tot timpul indemnul mobilizator al partidului.

Iată ce scria „România liberă” a doua zi după 23 august 1944: „Popor român! Armată română! La luptă hotărâtă pentru salvarea și eliberarea patriei!” „Lupta cu arma în mînă împotriva cotorpitorilor nemți a început. Din această clipă, fiecare român e un soldat al României libere [...] Eroica armată română face zid în jurul guvernului țării...” „Cetățeni patrioți! Colaborați cu armata și cu unitățile patriotice la zdrobirea rezistențelor nemților. Înrolați-vă în detașamente rezistentice”. „Sprijiniți armata română care luptă eroic, alături de Armata Roșie eliberatoare, împotriva cotorpitorilor germani, pentru apărarea libertății naționale!”

După insurecție, și îndeosebi după ce Blocul Național Democratice a încetat să mai ființeze, P.C.R. a căutat să-și lărgescă considerabil legăturile cu armata și să-și sporească influența în rândurile ei. El urmărea, pe de o parte, ca armata să lupte cu deplin succes alături de eroicele forțe armate sovietice, care au adus contribuția principală la zdrobirea hitlerismului, pentru desăvîrșirea eliberării teritoriului național de sub ocupația fascistă și în continuare pentru victoria finală, — contribuind astfel la îndeplinirea obiectivelor antifasciste și antimeritariste ale revoluției populare, — iar pe de altă parte, să fie alături de masele populare, în lupta lor pentru cucerirea puterii politice. La rîndul lor, forțele politice reacționare burgheze făceau eforturi disperate să-și păstreze, pe cît posibil, autoritatea asupra armatei și să o folosească în scopul susținerii dominației lor de clasă.

Situiindu-se în fruntea ofensivei maselor pentru înlăturarea idealurilor de progres, partidul comunist a organizat și mobilizat întregul popor pentru sprijinirea materială și morală a frontului, sub dinamizatoarea lozincă „Totul pentru front, totul pentru victorie!”. Acționînd pentru realizarea acestei deșize, atît prin guvern, cît și prin concentrarea tuturor forțelor poporului, s-a ajuns ca frontul să fie de la început aprovizionat cu tot ce era necesar operațiilor de luptă, ostașii avînd un moral bun și dobîndind victorii importante. Partidul sti-

mula avîntul de luptă al ostașilor din tranșee, și-i ținea la curent cu lupta revoluționară a maselor și cu cerințele acestora, prin comunistii și teciștii aflați pe front, prin presa de partid și democratică, prin corespondenții de război, prin miile de scrisori trimise din țară, prin echipe artistice etc. Concomitent, comunistii au desfășurat o intensă muncă de clarificare politică în rândurile militarilor din unitățile și formațiunile aflate în țară. Aproape nu exista unitate în zona interioară unde partidul, prin membrii și simpatizanții săi, să nu fi cunoscut starea de spirit a ostașilor, condițiile lor de trai.

Militarii au putut astfel să fie la curent cu programul Frontului Național Democratice (care a luat ființă în toamna anului 1944), înțelegînd necesitatea de a sprijini acțiunile sale politice și de a nu folosi armele împotriva oamenilor muncii.

Pentru activitatea de susținere a frontului și de educare politică a militarilor, partidul comunist a folosit, în afară de membrii săi, organizațiile de masă conduse sau aflate sub influența sa: U.T.C., sindicatele, Apărarea patriotică, Uniunea patrioților, Frontul plugarilor și altele. Ele au întreprins numeroase acțiuni pe această linie: au contribuit la sporierea producției de război, au organizat caravane cu daruri pentru ostași, cămine pentru invalizi și orfani, au luat în grija lor numeroase spitale de răniți, au strîns însemnate sume de bani pentru înzestrarea armatei. Numai sindicatele au colectat, pentru susținerea frontului, 400 000 000 de lei.

Alături de popor

Trebuie amintit un moment din perioada respectivă care a dovedit cu pregnanță că această amplă activitate a comunistilor și celorlalte forțe democratice în sprijinul armatei a avut rezultate de importanță istorică. Este vorba de eșecul suferit de reacțiunea burgheză la sfîrșitul lunii februarie 1945, cînd ea a încercat să se cramponeze de putere, pe baza sprijinului pe care presupunea că-l are în unitățile militare din țară. Deși în rîndurile acestora se aflau și elemente care erau împotriva cursului revoluționar, în fața spiritului crescînd de luptă al maselor, în condițiile interne și internaționale existente și ținînd seama de ambianța generală din armată, generalul N. Rădescu, prim-ministru și exponent al cercurilor retrograde, nu a izbutit să folosească forțele armate pentru atingerea scopurilor sale represive. De acțiunile lui s-au desolidarizat, la 26 februarie, în scris și în mod public, un grup de generali și ofițeri superiori cu funcții de răspundere în ierarhia ostașescă. De asemenea, la mîngîirile de protest ce au avut loc la București, la Iași și în alte localități, comandanții de unități și atîți militari au înfierat, alături de reprezentanții Frontului Național Democratice, atitudinea generalului Rădescu și s-au angajat să sprijine forțe democratice.

După 6 martie 1945, armata română a intrat nemîflijcit sub autoritatea guvernului democratice, în care rolul preponderent îl avea clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist. Continuînd cu și mai multă energie să sprijine frontul antihitlerist, partidul comunist s-a ocupat multilateral de toate aspectele activității militare. Pe temelul cuceririlor obținute pînă atunci în procesul de fărîmire a unui nou aparat de stat, P.C.R. a luat măsuri de transformare treptată a armatei într-o armată de tip nou, populară, profund devotată intereselor maselor, moștenitoare a celor mai înalinate tradiții patriotice și militare românești.

* La 25 octombrie 1944 întregul teritoriu românesc a fost eliberat; de la această dată armata română și-a adus, în continuare, o importantă contribuție, alături de eroica armată sovietică, la luptele pentru alungarea hitleristilor din Ungaria și Cehoslovacia.

SHQIPRIA PARTIZANĂ

File
din cronica
rezistenței
antifasciste

GELCU MAKSUTOVICI

La o populație de numai un milion de locuitori, Albania a plătit un greu tribut de sînge în cel de-al doilea război mondial: 28 000 de morți, 12 600 de răniți, 10 000 de internați politici în Italia și Germania, 35 000 trimiși la muncă forțată, tribut la care s-au adăugat 850 de sate și orașe distruse de către inamic, averile economiei naționale jefuite.

*
* *

În timpul numeroaselor înclăștări cu fasciștii, partizanii au provocat ocupanților pierderi care s-au ridicat la 70 000 de morți și prizonieri; peste 100 de tancuri și autoblindate, 1 331 de tunuri și mortiere, 1 934 de camioane încărcate cu muniții au fost distruse și capturate.

7 aprilie 1939. 170 de nave, purtînd 50 000 de ostași, însoțite de peste 600 de avioane, s-au revărsat în valuri spre orașele și satele Albaniei, pentru a instaura acolo dominația Italiei fasciste. Forțele

agresoare au fost întimpinate cu foc la Durrës, Shëngjin, Vlorë, Burreli, Berat; dar cu toată dăruirea ostașilor și a populației, rezistența armată albaneză nu a durat mai mult de cîteva zile. Conducătorii țării, care speraseră pînă-n ultima clipă într-o înțelegere cu fascismul italian, și-au făcut în grabă bagajele. Printre cei dinții fugari se afla chiar șeful statului,

7 aprilie 1939. Debarcarea trupelor fasciste la Durrës





regele Ahmed Zogu. În timp ce aceștia lăsau țara pradă cotoșitorilor, mulți patrioți luau drumul munților pentru a continua și organiza lupta.

În planurile sale expansioniste, fascismul italian considera Albania doar o simplă etapă. Mussolini precizase că această campanie va fi, pentru trupele sale, un mic divertisment tactic, o verificare necesară a capacității lor înainte de a se angaja în marile încercări care le așteptau în conflagrația mondială care a început la numai 146 de zile de la agresiunea contra Albaniei. Planurile erau schițate cu grandoarea tipică dictatorului fascist. Și este bine știut că Mussolini se și vedea în postura de urmaș al vechilor împărați romani.

MUNȚII—FORTĂREȚELE LIBERTĂȚII

În această situație, ca o reacție a popoului amenințat în ființa sa națională, a apărut eroica rezistență antifascistă a maselor populare albaneze. Inițial, ea a luat forma demonstrațiilor politice, a grevelor, sabotajelor etc. Și încă din această perioadă s-a bucurat de largă aderență a maselor, caracterizându-se în permanență printr-un puternic spirit ofensiv.

După ocuparea țării de către trupele lui Mussolini s-a format un guvern marionetă. Fostul ambasador al Italiei în Albania, Francesco Jacomoni, a fost declarat regent. În dorința de a suprima orice urmă de independență, guvernul

Pagini de eroism au fost înscrise în toate luptele purtate împotriva cotoșitorilor fasciști. Numele Margaritei Tutulani, ale lui Ulqinaku, Perlat Regepi, Qumal Stafa etc. au devenit simbolice în lupta dusă de poporul albanez pentru apărarea libertății și independenței (Detășamentul de partizani comandat de Myslim Peza)

marionetă l-a proclamat pe Victor Emmanuel al III-lea rege al Albaniei.

Cînd, la 28 octombrie 1940, armatele Italiei fasciste au început agresiunea împotriva Greciei, poporul albanez s-a declarat deschis împotriva acestui război. Toate încercările guvernului marionetă de a rallia țara acțiunii lui Mussolini au fost zadarnice. Ostașii albanezi din batalioanele „Tomorri” și „Taraboshi”, duși cu forța pe frontul grec, au dezertat în masă. Într-o scrisoare adresată lui Hitler, Mussolini se plîngea de „trădarea albanezilor”, iar într-o convorbire avută la Roma cu Ion Antonescu nu-și ascundea dezamăgirea față de eșecurile suferite în această campanie, socotind că începerea războiului a fost o greșală.

Rezistența albaneză, manifestată prin sabotarea mașinilor de război fasciste, s-a întărit și mai mult după începerea agresiunii Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice.

Data de 8 noiembrie 1941 — cînd, prin crearea Partidului Comunist din Albania,



Katina Starja, una dintre cele peste 6 000 de femei partizane

forțele patriotice au găsit noi forme și metode de organizare, au stabilit cu precizie obiectivele finale ale luptei — reprezintă un moment hotărâtor în dezvoltarea mișcării de rezistență. La sfârșitul anului 1941 și începutul anului 1942, în toate regiunile Albaniei acționau numeroase unități de patrioți. Prima ceată de partizani, condusă de Myslim Peza, a atacat de mai multe ori unitățile fasciste, distrugând în zona Tiranei liniile de comunicație ale inamicului. În ziua de 24 iulie 1942 a fost declanșată pe scară națională o acțiune a unităților de rezistență, care a paralizat complet comunicațiile din toată țara.

În orașe, unitățile de patrioți incendiau depozitele, atacau transporturile, trecând uneori la suprimarea fizică a unor spioni și ofițeri fasciști. La sate, ele atacau posturile de carabinieri și ale miliției fasciste, luau produsele strânse de ocupanți și le înapoiau țăranilor. Cete de partizani acționau la Kurveleshi, Gora, Skrapari, Mati, Devolli, Dibra, Kolonja etc.

DE LA CÎTEVA GRUPURI, LA O ARMATĂ DE ELIBERARE NAȚIONALĂ

Larga simpatie de care se bucura rezistența în rindul maselor a favorizat dezvoltarea ei. Numai pînă la sfârșitul anu-

lui 1942, în Albania activau 22 grupuri de partizani.

Conferința de la Peza, din septembrie 1942, a pus problema coordonării pe plan național a rezistenței armate și a ales Consiliul General de Eliberare Națională. Consiliile locale de eliberare națională urmau să devină nuclee ale puterii revoluționare în regiunile eliberate. Pe baza platformei propuse de partidul comunist s-a înființat Frontul Antifascist de Eliberare Națională — axul unirii tuturor forțelor patriotice și democratice și al creării armatei populare. În decembrie același an, marile puteri ale coaliției antifasciste, U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie, au recunoscut în mod oficial lupta de eliberare desfășurată de poporul albanez.

Notațiile consulului român la Tirana și ale altor diplomați români, care deși erau reprezentanții unui regim politic docil intereselor Axei, sînt semnificative pentru recunoașterea amploarei mișcării de rezistență din Albania. „Mișcările revoluționare au mers progresînd — se spune într-un raport trimis din Tirana —, ajungînd ca ideile subversive să se înrădăcineze din ce în ce mai mult în mijlocul populației și să ajungă la situația de azi, care periclitează tot mai mult situația Italiei [...] Din ultimele informații parvenite din interiorul Albaniei, reiese că situația a devenit foarte critică, în special în regiunile Valona, Arghirocastra, Berat și Korçë. Din aceste regiuni, Beratul a fost, la începutul lunii curente, centrul dezordinelor, împreună cu localitățile Skrapari, Përmeti, Kurveleshi, Dukat etc. Multe din aceste localități se găsesc situate în munți aproape inaccesibili, care prezintă adăposturi sigure pentru răsculați. În acele locuri ei posedă importante cantități de armament modern și, după cum se spune, chiar mitraliere și tunuri antiaeriene. În contra rebelilor din aceste regiuni s-a trimis o expedițiune militară compusă din vreo 1 500 de milițieni albanezi, sub comanda colonelului Selim Coloshi, din care mai multe sute ar fi căzut prizonieri la rebeli. (Adevărul ar fi că toți acești prizonieri au trecut în mod voluntar de partea răsculaților). [...]”

Armamentul pe care-l posedă actualmente [...] provine parte din cel strîns de pe cîmpul de luptă, după războiul italo-grec, iar parte din atacurile ce s-au dat asupra camioanelor italiene care transportau muniții și armament [...] Numărul celor care se refugiază în munți și care formează categoria celor mai nemulțumiți contra regimului actual este în continuă creștere. Printre ei figurează un număr de elevi de liceu și tineri apți de a purta armele. De asemenea, printre refugiați mai figurează: profesori, învățători, funcționari, doctori etc. Familiile celor plecați,



simpatizanții și organizațiile lor se ocupă cu stringerea de alimente, bani, obiecte etc. pentru întreținerea refugiaților”.

Aceleași aprecieri asupra situației din Albania se întind și în nota trimisă din Sofia la 8 martie 1943: „După cum am comunicat prin telegrama nr. 274 din 6 martie a.c., situațiunea din Albania a început să ia aspecte din ce în ce mai supărătoare pentru italieni. În ultimele luni au avut loc incidente singeroase între trupele italiene staționate în Albania și populația locală, de pe urma cărora au căzut victime cîteva zeci de ofițeri și soldați italieni. Ultimele evenimente petrecute acolo (impușcarea în plină zi a cîtorva ofițeri italieni la Scutari, precum și manifestațiile de antipatie făcute armatei italiene la Tirana) au dovedit că așteptările Romei s-au găsit înșelate [...]”

Situația descrisă mai sus a îngrijorat, se pare, în largă măsură cercurile diriguitoare din Berlin, care văd în Albania, unul din punctele slabe, unde s-ar putea face, fără prea multe greutăți pentru inamic, o eventuală debarcare anglo-americană. Spre a evita orice surpriză, cercurile militare ale Reichului au cerut ocuparea integrală a Albaniei de către trupele germane. Guvernul italian s-a opus categoric acestei cereri germane, motivînd că în afara unei chestiuni de prestigiu este vorba de atingerea directă a moralului poporului italian, care ar vedea în această acțiune înlăturarea stăpînirii italiene din ultima parte a imperiului, fapt ce nu poate fi dorit nici de Germania, care este cel puțin tot atît de interesată în ducerea la bun sfîrșit a războiului”.

Stăpînirea Italiei fasciste asupra Albaniei devenea din ce în ce mai nesigură. În tot cursul verii anului 1943 au avut loc

În timpul luptelor pentru eliberarea Tiranei

numeroase acțiuni de luptă ale partizanilor. Operațiunile întreprinse de trupele italiene n-au putut înfrînge mișcarea de rezistență; dimpotrivă, ea a luat caracterul unei revoluții general-populare. La 10 iulie 1943 a fost creat Statul Major al Armatei de Eliberare Națională. Comisar politic al Statului Major a fost numit secretarul general al Partidului Comunist din Albania Enver Hodja.

La 25 iunie 1943, peste 8 000 de soldați italieni au atacat zona Mallakastra-Tepele. După lupte crîncene, inamicul a fost obligat să se retragă cu grele pierderi, lăsînd în urma lui numeroși morți și răniți. La 14 iulie, cîmpitorii fasciști au reluat operațiunile, aruncînd în luptă 4 divizii de infanterie, sprijinite de artilerie, tancuri și aviație. Partizanii dispuneau de cîre 2 000 de luptători. După mai multe zile de apărare activă, combinată cu atacuri și contraatacuri, partizanii au fost nevoiți să se replieze pe aliniamentul Mallakastra-Sipërme. Superioritatea numerică și tehnică a inamicului a făcut imposibilă o rezistență frontală mai îndelungată. Fasciștii au invadat regiunile Mallakastra și Tepele, incendiînd 78 de sate, masacrînd numeroși locuitori.

În încheșările din această zonă, dușmanul a lăsat pe cîmpul de luptă 1 000 de morți, fără a mai socoti numărul mare al răniților.

Rezistența eroică a unităților de partizani, acțiunile lor îndrăznețe au determinat trupele și autoritățile de ocupație să

se retragă spre orașe, unde se puteau apăra mai bine. La 26 iulie, Victor Emmanuel al III-lea a declarat întreg teritoriul albanez zonă de operații. Comandantul șef al armatei italiene a cerut mărirea forțelor de ocupație pentru a face față situației. Concomitent, ocupanții au folosit împotriva partizanilor organizația „Balli Kombattar”, creată de reacțiunea albaneză ca răspuns la constituirea Frontului Antifascist de Eliberare Națională. La 15 martie 1943, conducerea „Balli Kombattar” a semnat o înțelegere de colaborare cu generalul italian Dalmazzo, iar după capitularea Italiei și ocuparea Albaniei de către trupele hitleriste a continuat colaborarea cu autoritățile naziste.

Într-un raport întocmit la 30 iunie 1943 se spunea: „...Situația Italiei devine tot mai grea în Albania... Măsurile care s-ar mai lua azi n-ar fi decît de a apăra capitala și cîteva alte localități, ca Elbasan, Durrës, Scutari etc., adică partea de nord și nord-est a Albaniei. Multe părți din centru, sud și sud-estul țării se află la discreția revoluționarilor și sînt chiar și unele regiuni, ca aceea din Leskovik, de la frontiera Greciei, în care s-a instaurat

— după cum se spune — administrațiune comunistă”.

Referitor la luptele purtate în luna iunie, autorul raportului nota: „Atacul contra [...] lui Peza a început în ziua de 12 iunie [...] Cu toate că la un moment dat se credea că [partizanii] sînt înconjurați de cavalerie, totuși ei au putut să-și croiască un drum spre localitatea Cavața, ca apoi să ajungă și să se piardă în regiunea muntoasă... După cite s-au mai spus, numărul soldaților căzuți ar fi destul de însemnat, pe cînd al rebelilor ar fi fost numai de cîteva rîniți și un mori, găsit pe tîrîm. Ca represieune, autoritățile militare au bombardat și distrus vreo 17 sate din acea regiune, unde Peza își avea [detășamentul] ascuns sau unde locuitorii pactizau cu [partizanii]. După cite se spun, numărul satelor incendiate de armată în sudul țării, tot ca represalii, s-ar ridica la aproape 400”.

Din raport se desprinde activitatea Partidului Comunist din Albania, fapt recunoscut chiar de inamic. „Propaganda comunistă prinde rădăcini din ce în ce mai adînci, atît printre tineretul școlar, cit și printre funcționarii diferitelor autorități și instituții publice. Manifestele comuniste sînt distribuite clandestin cu aceeași regularitate ca și mai înainte, cu toate măsurile severe ce s-au luat pentru urmărirea infractorilor, cit și pentru vînzarea hîrtiei de multiplicat”.

Populația Capitalei salută guvernul democratic

BĂTĂLIILE HOTĂRÎTOARE

La începutul lunii septembrie 1943 a avut loc capitularea Italiei fasciste. Statul major al Armatei de Eliberare Națională Albaneză a cerut trupelor italiene, aflate pe teritoriul țării, să întoarcă armele împotriva Germaniei hitleriste sau să se predea detașamentelor de partizani. Comandantul șef al trupelor fasciste, generalul Dalmazzo, a ordonat însă unităților sale să se predea trupelor hitleriste care intraseră în Albania. Astfel, majoritatea soldaților italieni au fost dezarmați de hitleriști și trimiși la muncă forțată în Germania. O mică parte, aproximativ 15 000 de ostași și ofițeri italieni, în mare parte provenind din Divizia „Fierenze”, au refuzat să devină prizonieri ai hitleriștilor. Dintre aceștia, 1 500 au intrat în rîndurile Armatei de Eliberare Națională Albaneză, formînd batalionul „Antonio Gramsci”, comandat de antifascistul Tercilio Kardinali.

În condițiile nou create, hitleriștii au trecut la „soluționarea” chestiunii albaneze. Încă la 6 iulie 1943 avusese loc o ciocnire între partizanii albanezi și trupele hitle-

riste care treceau pe șoseaua Korçë-Ianina. La 14 septembrie, detașamente ale Armatei de Eliberare Națională au dezlansat un atac surpriză contra trupelor hitleriste, la Drashovica, în apropierea orașului Vlorë; cu această ocazie au fost eliberați 7 000 de italieni.

Dar greul războiului împotriva ocupanților hitleriști a fost dus în iarna anilor 1943-1944. La 5 noiembrie, inamicul a inițiat operații militare de mare amploare în zonele Peza, Dibra, Mallakstra, Shëngjin etc., urmate, la 7 ianuarie 1944, de o puternică ofensivă simultană în zonele: Korçë, Elbasan și Berat, cu scopul de a nimici Armata de Eliberare și a lichida partidul comunist și consiliile de eliberare națională. Comandamentul hitlerist, bazându-se pe superioritatea forțelor atacatoare (o divizie și trei regimente la care se adăugă detașamentele speciale naziste și unitățile colaboraționiștilor — în total 40 000 de oameni), spera să obțină o victorie comodă și rapidă. Ofensiva a fost însoțită de o vastă acțiune teroristă împotriva populației pașnice.

Deși erau lipsiți de muniții și alimente, iar mulți s-au îmbolnăvit din cauza gerului, partizanii, prin manevre îndrăznețe, s-au apărut eroic, reușind să-și regrupeze forțele, pentru ca în primăvara anului 1944 să înceapă ofensiva generală. Mult trimbitata operație nazistă din iarna 1943-1944 a fost sortită eșecului. În timpul acestor puternice bătălii, dușmanul a lăsat pe cîmpurile de luptă peste 3 000 de morți și circa 2 000 de prizonieri. Partizanii au pierdut 1 000 de oameni, datorită, în majoritate, gerului și bolilor.

VOINȚA POPORULUI: GUVERN DEMOCRAT

În primăvara și vara anului 1944, mișcarea de rezistență antifascistă se afla în continuă creștere. Atacurile neîntrerupte ale partizanilor imobilizau diviziile întregi hitleriste, paralizînd orice acțiune a ocupantului. La 24 mai 1944 s-a ținut în ora-

șul eliberat Përmeti Congresul Antifascist de Eliberare Națională care a ales Consiliul Antifascist de Eliberare Națională cu funcție de guvern provizoriu. În luna octombrie 1944, trei părți din teritoriul Albaniei erau complet eliberate. Armata de Eliberare devenise o armată regulată care număra peste 70 000 de luptători organizați în corpuri de armată, divizii și brigăzi. În rîndurile ei acționau circa 6 000 de femei. Succesele obținute de forțele de eliberare națională albaneze în primăvara și vara anului 1944 au fost strîns legate de victoriile forțelor antifasciste de pe toate fronturile, încadrîndu-se în efortul general al omenirii împotriva fascismului.

Toamna anului 1944 a găsit forțele de rezistență în plină ofensivă. În urma succesele obținute, la 22 octombrie, la Berat, a fost creat Guvernul Democrat Provizoriu al Albaniei. În urma ofensivei victorioase a trupelor sovietice din nordul Peninsulei balcanice și a începerii retragerii trupelor germane din Balcani, pentru a evita încercuirea, se conturau condiții tot mai favorabile pregătirii și desfășurării bătăliei pentru eliberarea orașului Tirana. Luptele purtate între 29 octombrie și 17 noiembrie au sfîrșit prin înfrîngerea hitleriștilor și eliberarea orașului. Pretutindeni au fost nimicite punctele de rezistență ale inamicului. Desăvîrșind colaborarea strînsă, stabilită încă înainte de eliberarea țării, cu partizanii iugoslavi, Armata de Eliberare Națională Albaneză a continuat să ducă lupte cu hitleriștii și pe teritoriul iugoslav. La 28 noiembrie, guvernul democrat al Albaniei, în frunte cu Enver Hodja, și-a făcut intrarea în capitala țării. La 29 noiembrie 1944, prin alungarea ocupanților din orașul Shkodra, întregul teritoriu al țării a fost eliberat. Sub conducerea partidului comunist, a fost instaurată puterea populară a muncitorilor și țăranilor, poporul albanez devenind, pentru prima dată în istoria sa, stăpînul propriilor sale destine.

REÎNNOIȚI-VA ABONAMENTELE LA „ANALE DE ISTORIE”

REVISTA A INSTITUTULUI DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LINGA C.C. AL P.C.R.

Revista ANALE DE ISTORIE publică studii, articole, comunicări de înaltă ținută științifică, cu un profil tematic de o mare varietate, privind istoria mișcării muncitorești din țara noastră de la începuturile sale: istoria Partidului Comunist Român; momente din istoria modernă și contemporană a patriei, în prezentarea cărora este valorificată o bogată documentație inedită.

În paginile ANALELOR DE ISTORIE își găsesc, de asemenea, reflectarea probleme privind mișcarea muncitorească și comunistă internațională, dezvoltarea regimurilor socialiste, mișcările democratice și progresiste, mișcările de eliberare națională.

Abonamentele se fac la toate oficiile poștale, precum și prin factorii poștali. Prețul unui abonament anual — 50 lei.

MITURI, LEGENDE, TRADIȚII ȘI TEXTE ÎN LUMINA ARHEOLOGIEI

DINU V. ROSETTI



În necropola regală din Ur — celebră metropolă antică — a fost descoperit acest interesant coif de aur. El a aparținut, după toate probabilitățile, regelui Meschkalamdug (circa 3300 î.e.n.)

Legenda este *amintirea istorică* a unei lumi, a unei vremi cindva adevărate și devenită miraculoasă, grație timpului, dar mai ales fanteziei oamenilor, izvorită din nevoia de frumusețe absolută. Personajele mitice ale acestei lumi populată de zei și demoni, de oameni puternici și întâmplări excepționale pot avea uneori indeletniciri omenești și, invers, oameni cunoscuți istoriei pot apărea în circumstanțe mitice.

Nume din legende tebane au fost descoperite, mai târziu, în inscripțiile hitite, ceea ce dovedește că aceste personaje au existat, *că erau adevărate*. În „Cîntecul Nibelungilor”, Worms și Xanten sînt orașe reale (Xanten, situat la circa 2 km vest de Rin, este menționat ca oraș natal al lui Siegfried); Gundikari, Gundahar — Gunther din același text — este un rege burgund (ucis în anul 436 e.n. de mercenarii huni ai lui Aetius), deci cunoscut istoriei, deși este un personaj legendar, pe cînd Siegfried, care pește pe Brunhilda, este de origine mitică. Troia, Micene — cu mormintele ei cu cupolă și tezaure formidabile — deși au ilustrat multe legende, au existat aievea. A dovedit-o cu prisosință arheologia. De ce nu ar fi existat în realitate și Agamemnon, rege legendar la Micene, fiul lui Atreus, căpetenia aheilor la asediul Troiei? Achile și Heracles au ajuns pînă la noi ca personaje de origine mitică. E posibil ca într-o zi să aflăm că ele au existat cu adevărat!

Acest amestec de personaje mitice cu ființe istorice dă, uneori, naștere la confuzii și nu puține au fost eforturile arheo-

logilor și lingviștilor de a le presupune sau chiar stabili existența reală. Altfel, evenimente istorice ce se țin cu legendele s-au petrecut cu adevărat și datarea lor coincide cu mențiunile acestora. Așa este, de pildă, mult discutata legendă a Troiei și a distrugerii sale. Eratosthenes (întemeietor al cronografiei ca disciplină științifică), fixează distrugerea Troiei (Troia VI) după o întimplare pe care, se pare, a datat-o aproape la zi. Arheologia a demonstrat însă că războiul Troiei a avut loc cu un veac mai devreme decât credea el. Există totuși numeroase exemple cînd mituri, legende și alte texte asemănătoare s-au dovedit purtătoare de adevăr, ele fiind verificate de știința arheologiei. Multe dintre acestea, grație arheologiei, au devenit izvoare istorice. E valabilă însă și reciprocă: uneori izvoare istorice, verificate de arheologie, și-au dovedit netemeinicia.

Osiris cel adorat

Discuții pro și contra s-au purtat pe marginea unei mențiuni făcute de Herodot în legătură cu cultivarea viței de vie în Egipt. Istoricul grec, care a trăit în veacul al V-lea î.e.n., scria despre egipteni: „*În țara lor nu se găsește viță de vie*”. Or, săpăturile arheologice și cercetările au stabilit că, de-a lungul existenței Egiptului, de la Menes (creatorul, potrivit tradiției, al primului stat egiptean centralizat, cca 3000 î.e.n.) pînă în epoca imperială romană, vița de vie se găsea, alături de smochini și curmalii, în toate grădinile templelor și vilelor. Erau struguri din belșug, cu boabe albastre și negre. Egiptenii erau mari amatori de vinuri. Îi interesa data, calitatea butucilor și numele producătorului. Vița de vie prospera în Egiptul din preajma anilor 3000 î.e.n. De unde știm, cînd Herodot, „părintele istoriei”, cel care a văzut Egiptul, afirma contrariul? Pe toarta unui vas și pe mai multe dopuri datînd din perioada primelor dinastii se citește numele vinului ERPI, despre care, mult mai tîrziu, au vorbit, în poeziile lor, Hipponax din Efes (poet din jurul anului 545 î.e.n.) și Sapho (celebra poetă care a trăit probabil în veacul al VI-lea î.e.n.). Către 1200 î.e.n., un grup alcătuit din 21 de cultivatori egipteni a livrat 1200 de vase cu vin superior, 50 cu alcool și 50 cu vin mediocru. Osiris era la ei ceea ce Dionisios era la greci. Herodot ne spune (crezînd că vinul provenea numai din import) că „*la servarea de la Bubastis se bea deodată mai mult vin ca în tot cursul anului*” și tot el menționează „*îndignarea demnitărilor față de bețiile regelui Amasis*” (568-525 î.e.n.), „*precum și înaptitudinea de a se ocupa*

serios de treburile statului după o noapte de beție”.

Pe pereții vechilor morminte egipteni culegînd struguri și storcîndu-i cu picioarele, documente elocvente mărturisind producția locală a vinului în Egipt (ceea ce nu exclude și folosirea vinurilor provenind din importuri). Iată-l deci pe Herodot în contradicție cu adevărul confirmat prin contestabile dovezi arheologice.

Obolul pentru Caron

Texte vechi (Aristofan, *Ranae*, 140; Lucian, *Despre dolii*, 10) menționează că se puneau morților o monedă în gură sau în mină (obolul funerar). Ea era menită pentru ca să-i treacă peste riul Acheron. Despre acest obicei vorbește Virgiliu (*Eneida*, VI). Săpăturile arheologice au confirmat spusurile textelor prin descoperirea a nenumărate morminte grecești și romane conținînd monede și vestigii antice — vase, sarcofage, lămpi, pietre gravate — redînd scena depunerii monedelor. Diodor din Sicilia pretinde însă că obiceiul de a pune o monedă veche între dinții răposatilor s-ar trage de la egipteni (?). Dar e știut că vechiul Egipt nu cunoștea uzul monedelor! Încă o dată unele afirmații din textele vechi sînt infirmate pe cale arheologică. Aristotel susține că a văzut în templul Herei din Argos lingourile sau frigările de fier consacrate zeiței de către Pheidon (rege în Argos). „*Acestea* — scrie Aristotel — *erau vechile lingouri monetare care slujeau schimburilor înainte ca Pheidon să inventeze moneda de argint. Devalorizîndu-le, acest rege a adunat un anumit număr pe care le-a atîrnat pe pereții sanctuarului Herei, ca pîoase și venerabile relicve ale unei epoci apuse*” (Aristotel, fragm. 481; Polux IX, 77).

„Frigările” la care se referă Aristotel erau denumite obelos sau obeloi, obeliscii și de aci se trage și denumirea monedei, obolos — obolul de mai tîrziu. Herodot (VI, 127) spune: „*Pheidon a dat peloponesienilor măsurile*”. Ephoros, la Strabo (VIII, 335) mai adaugă: „*Greutățile și moneda*”, atribuindu-le invenției lui Pheidon.

Arheologia confirmă de data aceasta veridicitatea spusurilor lui Aristotel. În săpăturile din anul 1895 s-a descoperit în straturile cele mai adînci ale Heraionului din Argos un mănunchi de bare de fier ca niște frigări, împreună cu obiecte ce în mod vădit erau anterioare apariției monedei (M. Ebert, *Reallexikon*, II, 127-128). S-ar părea că ne aflăm în fața unor obiecte ce au folosit ca unități de schimb pînă la apariția monedei propriu-zise, cînd frigările au fost retrase din circulație.



Monedă de argint. Pe avers, capul zeiței Hera, pe revers, doi delfini și un lup

Unele texte pomenesc de ofrande aduse unor divinități în izvoare, lacuri, fântini. Pausanias (I, 344) spune că în Amfieraionul Beotiei era o fântină în care bolnavii tămăduiți aruncau o monedă de aur sau de argint în semn de recunoștință. Și în alte fântini (la Aquae, Apollinari, lângă Viscorello, Arles, în Pirineii Orientali, Bourbonne les Bains) s-au găsit numeroase monede. Monede și obiecte de preț se aruncau și în locurile sacre. Uneori monedele erau marcate printr-o tăietură făcută cu spada sau cu toporul, spre a le demonetiza, interzicându-le astfel cursul; cine le găsea și încerca să le valorifice se făcea culpabil de sacrilegiu. În Franța, la revărsarea Marnei și în lacul Soing s-au găsit piese demonetizate astfel (*Mélanges de Numismatique*, I, 1874-1875, p. 420). La noi în țară s-au descoperit adeseori monede geto-dacice de argint demonetizate printr-o incizie.

Săpăturile arheologice pe locurile unde se aflau, odinioară, orașele Mari, Ur și Nuzi pun într-o anumită lumină legendele în legătură cu ele. La Tell Hartri, pe

Euftrat, unde a fost vechea reședință regală Mari, s-a dat peste un palat cu o arhivă de peste 20 000 tablete de lut.

Ur, orașul situat în apropiere de Gollul Persic, a fost o metropolă cu o cultură înaintată. Și aici au fost descoperite tăbăle de lut care aduc multe informații despre viața așezării de acum 4000 de ani. În sfârșit, săpăturile de la Nuzi au adus noi lumini pentru epoca în care au trăit locuitorii săi, ca și pentru perioada imediat următoare. În străvechiul oraș situat la răsărit de Tigru și la sud-est de Ninive au fost descoperite mii de tablete de lut din care se pot deduce moravurile, viața socială și legiurile vremii.

Țîmp de 25 de veacuri nu s-a știut nimic despre locul unde se ridicase odinioară frumoasa metropolă Ninive. De-abia săpăturile arheologilor Layard și Rassam (1845-1854) au confirmat indicațiile legendelor asupra situării capitalei asiriene. În ruinele ei s-a găsit o bibliotecă cu mii de tablete de lut, dovedind identitatea orașului descoperit. Înlăturind interpretarea idealistă, fantastică, denaturată din mituri și legende, arheologia dă la iveală elemente reale pe care se poate întemeia explicarea științifică a diferitelor fenomene. Inseși legendele sint brodate, după cum se vede, pe un material istoric-geografic, în anumite cazuri real, denaturat însă prin acțiunea fanteziei mitice.

Naufragii la templul Dianei

La Nemi, un sat în Lațiu, lângă lacul cu același nume, o tradiție populară a păstrat, de-a lungul veacurilor, știrea despre scufundarea unor vase romane și existența unui templu dedicat Dianei. Aici au fost găsite, între altele, mici reproduceri ale acestui templu, ca și diferite monede redând imaginea templului Dianei și inscripția: DIAN(A) EPH(ESIA). Lacul care s-a format în craterul unui vulcan stins, denumit de romani *Speculum Dianae*, are adîncimea maximă de 34 m. Prin anii 1446-1447 s-au făcut primele încercări de a readuce la suprafață navele. Ele au fost redate în 1535 și 1827. Dar abia în 1930 a fost scoasă de sub apă prima navă. Se presupune că vasele ar fi din timpul împăratului Caligula și ar fi fost construite din porunca strănepotului lui August, fiind destinate unor ceremonii religioase. Pe malul lacului, astăzi Lago di Nemi, în trecut *Nemorensis Lacus*, a fost o vilă a lui Caesar și templul Dianei Ne-



Deși vizitase Egiptul, Herodot, nu-i văzuse pe egipteni într-o ipostază atât de frumoasă: culesul viilor. Dimpotrivă, el credea că strugurii și vinurile din Egipt sînt aduse din import. Fresce din morminte tebane au înfirmat însă spusele „părintelui” istoriei. Vă prezentăm o frescă înfățișînd culesul și tesutul strugurilor

morensis, căreia îi erau consacrate lacul și pădurea (Suetoniu, *De vita Caesarum*, 46). Caligula a făcut o grădină plutitoare pe lac, din care, așa cum ne informează Tacit (*Historiae*, III, 36) s-au găsit rămășițe. Aici s-a dat și peste resturile unui mic teatru, în care vor fi avut loc lupte între gladiatori.

Un teren încă neexplorat

Miturile, baladele, legendele și tradițiile din țara noastră constituie un teren vast și încă neexplorat; din bezna ce le cuprinde străbat, uneori, străfulgerări, arătîndu-ne că arheologia va avea a-și spune și aici cuvîntul.

Sicus Flacus, în *De constitutione agrorum* (ed. Goetz, 5) ne spune că romanii, cu prilejul delimitării proprietăților prin stîlpi sau ziduri, aduceau în prealabil, pe locurile de demarcație, o jertfă: carne, fructe, vin, care erau aruncate într-o groapă în care ardeau cărbuni.

În mai multe cazuri, săpînd movile de hotar, am descoperit cite un vas de lîft conținînd cenușă, cărbune, oase de pasăre, semințe de fructe și una sau mai multe

monede. În județul Argeș, în Gurbănești, pe Mostiștea, în virful unei movile funerare, databilă în epoca orînduirii comunei primitive, exista o cruce de piatră, cum se văd uneori pe movile în Bărăgan, fixată într-o pîuă de piatră. Sub pîuă, o groapă cu o oală de pămînt cu cenușă, cărbuni de lemn și două monede turcești de argint din a doua jumătate a veacului al XVII-lea.

În curtea bisericii Sf. Gheorghe Vechi, din calea Moșilor, în București, am avut prilejul să aflu, sub temelilei unei construcții din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, o firidă amenajată în pămînt, imediat sub talpa zidului, în care erau așezate citeva vase de lut și sticlă, conținînd oase de pasăre, scoici, simburii de fructe, cărbuni și cenușă. Toate acestea sînt, desigur, reminiscențe ale unui alt cult foarte îndepărtat, care s-a păstrat în timp. Obiceiul curent de a pune monede sub piatra de temelie a construcțiilor este, poate, tot o rămășiță a acestui cult milenar.

Legenda zidirii mănăstirii de la Curtea de Argeș (inceputul secolului al XVI-lea) ne spune că aici ar fi avut loc o jertfă umană, respectiv soția meșterului Manole. Nu putem ști dacă acest sacrificiu a avut loc cu adevărat. Totuși, legenda pare a conține un grăunte de adevăr, știut fiind că, uneori, cu prilejul noilor construcții se recurgea la simulacre de jertfe umane. La temelile bisericii Sf. Gheorghe Vechi din București — anterioare bisericii actuale — am descoperit, în făgașele tiranților de lemn ai absidei de nord, zidite din cărămidă (a doua jumătate a secolului al XV-lea) cite o tibie umană provenind de la același individ. Acestea nu au putut ajunge aici întâmplător. Asupra lor însă arheologia nu și-a spus încă ultimul cuvînt.

În anticamera dictaturii fasciste

Conf. univ. MIHAI FĂTU
doctor în istorie

Lungul șir de crime, fărâdelegi, provocări, jafuri, atentate și alte acte teroriste care închide în el existența legionarismului, mișcare de extrem reacționarism, urită și detestată de poporul român, nu dă la iveală aproape nici un fel de acte sau manevre proprii politicianismului burghez. Rezumându-și arsenalul politic la tehnica terorismului, iar programul ideologic la misticismul și demagogia cele mai deșănțate, Garda de fier — stipendiată și afiliată doctrinal nazismului — s-a drapat totuși când și când printr-un mimetism străveziu în... partener politic. Așa a fost cazul alianței electorale cu Iuliu Maniu (vezi „Magazin istoric” nr. 9/1970) sau al „acomodării” Gărzii de fier cu Carol al II-lea.

Relatarea noastră reproduce circumstanțele acestui din urmă act de dublă duplicitate politică, așa cum apare el din documente de arhivă cercetate.

La 5 mai 1940, Horia Sima, împreună cu Nicolae Petrașcu, viitorul secretar al Gărzii de fier, au plecat din Berlin spre România prin Iugoslavia. După o săptămână de „odihnă” în comuna Otfeța din preajma Belgradului, au străbătut pe jos distanța pînă la Vișeș (din apropierea frontierei româno-iugoslave), și în noaptea de 17 spre 18 mai, prin punctul Lătămaș, au trecut clandestin frontiera în România. Grănicierii români au întreprins acțiuni de prindere a infractorilor. Pentru a deruta pe

următorii, cei doi s-au despărțit. Petrașcu a ajuns în comuna Tievaniul Mare. Prezentându-se drept membru al mișcării legionare, a sperat că i se va oferi adăpost și hrană. Aflăm chiar din declarația lui Petrașcu că țărânul Pop Simion n-a fost nicidecum incintat de vizitatorul care își rostise cu atîta emfază calitatea; în loc să-l găzduiască, l-a dus la primăria comunei, l-a închis într-o cameră și a anunțat jandarmii. La 19 mai, în comuna Janul Mare, a fost arestat și Horia Sima, care a fost transportat imediat la București, la Inspectoratul general al jandarmeriei; de aici, în ziua de 21 mai, a fost transferat la Direcția poliției de siguranță și predat spre anchetare Corpului detectivilor — organism însărcinat cu misiuni speciale în cadrul Siguranței generale a statului.

În ce împrejurări a ajuns șeful legionar, în mai 1940, în fața organelor anchetătoare? Ce curs și, mai ales, ce urmări au avut anchetarea lui? Pentru a le schița, e necesar să recapitulăm, pe scurt, câteva evenimente începînd din 1938.

INFRACTOR SAU INVITAT?

Executarea, în noaptea de 29 spre 30 noiembrie 1938 *, a șefului Gărzii de fier, C. Z. Codreanu, a deschis lui Horia Sima perspectiva

* În urma procesului intentat de autorități lui C. Z. Codreanu pentru activitate antistatală, care periclită independența și suveranitatea națională, tribunalul, la sfîrșitul lunii mai 1938, l-a condamnat pe acesta la 10 ani muncă silnică. În timpul unui transfer de la o închisoare din provincie la București, datorită — după cum au motivat autoritățile carliste — încercării de a fugi de sub escortă, Codreanu și alți cîțiva legionari au fost împușcați.

de a ajunge definitiv în fruntea mișcării legionare, situație rivnită, de altfel, de numeroși „comandanți” ai gărzii. În lunile ce au urmat, pretendentul la titlul de „căpitan” al legionarilor a pus la cale în întreaga țară un val de acte teroriste, afirmând că răzună, chipurile, moartea fostului conducător. Scopul nemărturisit era netezirea drumului lui Sima spre putere. Există atestări documentare despre faptul că Horia Sima pregătea chiar o lovitură de stat, care trebuia să înceapă cu ocuparea unor instituții de importanță deosebită și să se termine prin capturarea sau asasinarea lui Carol al II-lea. Tentativa a fost deșeurată, complotiștii arestați, iar inițiatorul ei a reușit, la 6 ianuarie 1939, să se refugieze, nu întimplător, în Germania. Se știe că la Berlin și în alte orașe ale Germaniei autoritățile naziste acordau un adăpost sigur legionarilor fugiți din țară. „Băieții” din Garda de fier, principală agență a Reichului hitlerist în România, jucau un rol tot mai important în planurile naziste de subjugare economică și politică a țării noastre. Ei aveau de îndeplinit diferite misiuni, mergând până la lichidarea fizică a celor care, într-un fel sau altul, se opuneau politicii lui Hitler.

O astfel de misiune, executată din ordinul expres al căpeteniilor naziste, a fost asasinarea, la 21 septembrie 1939, a lui Armand Călinescu*, al doilea prim-ministru român care a căzut victimă gloanțelor legionare. Pregătirile pentru asasinat au fost perfectate în Germania de către Horia Sima și finalizate, o dată cu reînnoțirea lui la București, unde, din umbră, a condus banda ucigașului Miti Dumitrescu.

Sfârșitul anului 1939 și începutul anului 1940 au pus regimul lui Carol al II-lea în fața unor noi probleme politice interne și externe, determinate îndeosebi de periclitarea și amenințarea nemijlocită, de către agresorii hitleriști și cei care se sprijineau pe blocul puterilor fasciste, a integrității teritoriale și a ființei statale a României.

Fenomenelor de izolare a României în viața internațională, în condițiile în care flăcările războiului ce începuse se apropiau de țara noastră, li se adăugau pe plan intern intensificarea contradicțiilor de clasă, lipsa oricărei baze de masă a regimului carlist și adâncirea caracterului artificial al acestuia, divergențele dintre polițienii din jurul lui Carol și unii lideri ai partidelor „istorice” etc. etc.

Împrejurările au determinat pe Carol al II-lea și pe sfâtnicii care-l înconjurau să inițieze o seamă de măsuri politice pentru realizarea unei „reconcilierii naționale”. În acest context s-au inclus, în primăvara anului 1940, încercările lui Carol al II-lea de realizare a

unei împăcări și în relațiile cu legionarii. Ca și în alte rânduri, monarhul a căutat o apropiere de Garda de fier, cu scopul de a o folosi, de astă dată prin Horia Sima, pentru propriile sale interese.

Cercurile palatului au întreprins, prin Mihail Moruzov, șeful Serviciului secret de informații, numeroase măsuri pentru a anihila planurile potrivnice ale legionarilor. Au avut loc, la indicația regelui, o serie de investigații în direcția unei eventuale împăcări și colaborări cu Garda. La propunerea lui Carol, în primăvara anului 1940, legionarii au alcătuit o delegație condusă de dr. Vasile Noveanu pentru a trata cu împuterniciii palatului, iar mareșalul curții, Urdăreanu, l-a invitat pe Horia Sima în țară prin intermediul legionarului Stoițănescu. La 28 martie 1940, acesta a plecat la Berlin cu misiunea oficială de a trata o eventuală întoarcere în țară a legionarilor, iar la 2 mai s-a reîntors în Germania pentru a aranja plecarea lui Sima. Se pare că la Viena a avut loc chiar o întrevvedere Moruzov-Sima, la care s-ar fi perfectat întoarcerea viitoare a șef al găzii.

Acestea au fost circumstanțele în care s-a produs clandestina întoarcere în țară a lui Horia Sima în primăvara anului 1940, ocazie cu care se va înregistra, totodată, schimbarea atitudinii palatului față de mișcarea legionară.

După arestare, Horia Sima, teroristul urit de opinia publică românească, condamnatul încă negrațiat de legile țării, a fost supus unui interogatoriu al anchetatorilor din Corpul detectivilor de la siguranță. La numai câteva zile însă a fost eliberat din starea de arest și introdus în apartamentele regelui. Dar să vedem faptele.

HOTĂRIT SĂ COMITĂ UN ACT DE „NEBUNIE”

Interogarea lui Sima s-a desfășurat între 23 și 29 mai 1940*. Documentele siguranței care consemnează acest interogatoriu precizează că ancheta trebuia să urmărească: „1) Dezarmarea și identificarea terorștilor legionari din țară și frinarea oricărei acțiuni violente, chiar de inițiativă individuală; 2) Găsirea de mijloace pentru aducerea din Germania a întregului grup terorist al lui Sima — elementul dinamic și violent care compune conducerea actuală legionară; 3) Reconstituirea întregii acțiuni a lui Sima, de la dizolvarea partidelor (februarie 1938 — n.a.) până în prezent” (mai 1940 — n.a.).

Anchetatorii erau conșinși de faptul că între mobilitățile lui Sima și cele ale lui Carol exista o esențială deosebire. De altfel, din motive lesne de înțeles, ei nici nu erau la curent cu manevrele țesute de Carol prin Moruzov, fapt pentru care l-au tratat pe Sima, în multe situații, ca pe un infractor. Din documentele consultate rezultă că după arestare, la 21 mai, Horia Sima a avut o discuție cu titularul Ministerului de Interne, cu care prilej a declarat că a avut „misiunea din partea legionarilor din Germania de a veni în țară pentru a lua legătură cu legionarii de aici, în vederea de-

* De precizat că a fost un interogatoriu sui-generis, mai degrabă o confruntare pentru cunoașterea pozițiilor reciproce ale celor două părți și găsirea soluțiilor convenabile apropierea punctelor de vedere și „lichidării”, în final, a conflictului.

* Iată câteva din aceste acte, consumate numai în luna noiembrie 1938, care caracterizează elocvent metodele legiunii: la 1 noiembrie — asasinarea secretarului sindicatelor locale din Oradea; în ziua de 2 — un mare incendiu la Beluș; în 4 — un atac cu grenade la o cantină studentescă din Cluj; a doua zi, în aceeași localitate, minarea uzinei de gaz aerian; în 12 — fabrica de textile din Lugoj, incendiată; la 26 — în plin spectacol, la teatrul din Timișoara, explozii de grenade; la 29 — rectorul Universității din Cluj, Ștefănescu Coangă, — împușcat. Lunile următoare, fărădelegile au continuat.

** Vezi articolele: *Asasinarea lui Armand Călinescu* de P. Ignat și Gh. Matei; *Armand Călinescu contra Găzii de fier* de Al. Gh. Savu, în „Magazin istoric” nr. 7/1987.

săvârșirii destinderii începute de dr. V. No-
veanu". Cu această ocazie Sima a făcut vo-
luntar unele indiscreții, în sensul că „a mai
precizat legăturile pe care le au legionarii
de la Berlin cu unii dintre membrii guvernului
german. Astfel, Al. Constant și Victor
Vojen, care sînt funcționari la Ministerul
Propagandei Reichului, au legături strîns
cu Goebbels [...] Totodată, Horia Sima a mai pre-
cizat și numele altor legionari care au legă-
turi cu Rudolf Hess, locțiitorul Führerului la
conducerea partidului" (nazist — n.a.).

În cursul acestor discuții — după cum rela-
tează stenograma Corpului detectivilor —, mi-
nistrul de interne, fără a da crezare spuselor
lui Sima, și-a format convingerea că acesta
a venit în țară „pentru organizarea unui nou
complot împotriva regelui, complot care ar
putea fi pus la cale chiar de unii miniștri ger-
mani." În această eventualitate, ministrul ro-
mân prevedea că „România va trebui să mo-
bilizeze, deoarece [...] înseamnă că Reichul
urmărește să ne atace!"

Din primele contacte avute cu Sima, minis-
trul de interne considera — după cum rezultă
din aceleași surse — ca imperios necesare, în
cazul confirmării bănuielei sale: „1) Impu-
sarea lui Horia Sima și a tuturor aceluia care
se vor dovedi că au lucrat cu el sau îi as-
cultă ordinele (numărul acestora s-ar ridica la
cîteva sute); 2) Deschiderea unui proces pen-
tru a arăta țării și străinătății intențiile cri-
minale ale lor". În cazul cînd bănuielele nu
s-ar fi confirmat în întregime, ministrul pre-
coniza să se facă eforturi pentru „3) Deter-
minarea lui Horia Sima de a se angaja să nu
mai întreprindă nici o agitație și încadrarea
lui în noua viață a statului". Fără îndoială,
după cum se poate deduce din variantele pre-
conizate pentru rezolvarea „cazului Horia
Sima", ministrul de interne nu fusese pus la
curent cu manevrele întreprinse de Carol prin
Moruzov pentru aducerea în țară a lui Sima,
de unde se explică și zelul anchetatorilor de
a lîmpezi „mobilul venirii lui Sima în țară". *

După zile și nopți de interogatoriu, mult
discutat mobil al întoarcerii lui Sima în țară
a prins contururi. Releșea din declarațiile lui
Sima că legionarii legau posibilitatea ajunge-
rii lor la guvern de o eventuală înfrîngere
militară a României de către Germania. Apă-
rea astfel și mai limpede rolul nefast hărăzit
mișcării legionare în planurile histerice cu
privire la soarta țării noastre.

În cursul interogatoriului, Horia Sima a
mărturisit că la Berlin se descifra nervozita-
tea autorităților naziste față de eventualita-
tea ca România să fie atrasă de puterile
occidentale într-un război contra Germaniei.
Pentru a împiedica o astfel de evoluție, Gestapoul — prin Himmler, Ministerul de Ex-



Caracatița—monstru amenința pacea și
securitatea Europei („Marianne" din 16
noiembrie 1933)

terne — prin Ribbentrop, și Partidul nazist —
prin Rudolf Hess, pusese în mișcare toate
pirghile, inclusiv mișcarea legionară. Horia
Sima a declarat că la Berlin în toamna anu-
lui 1939, și mai cu seamă în primăvara anu-
lui 1940, primul obiectiv al preocupărilor le-
gionarilor era „împiedicarea României de a
întra într-un război contra Germaniei".
Anchetatorii conchideau, nu fără temei :
„Speculind această cauzalitate, oficialii
germani au produs climatul necesar unei
simbioze cu mișcarea legionară, legind indis-
crutibil, în concepția acestora din urmă,
soarta mișcării lor de aceea a triumfului Ger-
maniei". În acest sens, la interogatoriu, Sima
a declarat că, „pentru a preîntîmpina declara-
rea războiului contra Germaniei, a luat hotărâ-
rea să vină în țară, unde, cu ajutorul a 60—
70 de oameni hotărîți și înarmați, să comită
un act de «nebulie» care includea și un aten-
tat la viața regelui.

Această intenție este atestată și de o tele-
gramă trimisă de către ambasadorul Germa-
niei la București, Fabricius, ministrului de ex-
terne german, în care relata că Urdăreanu l-a
mărturisit că într-o discuție avută cu Horia
Sima acesta „l-a spus că a venit în România
deoarece a fost informat că regele intențio-
nează să meargă cu puterile occidentale; el
a vrut să facă atunci un pas disperat".

SANTAJ + TERORISM = COMPROMISURILE REACȚIUNII

Ceea ce documentele siguranței nu amintesc,
dar apare evident pe parcursul interogatoriului,
este preocuparea anchetatorilor de a ne-
tezi căile de apropiere între Carol și Sima,
subordonînd pe ultimul primului și, prin
aceasta, garda, coroanei. Nu rezultă exact în
ce moment și ce fel de indicații au primit or-
ganele anchetatoare în această privință. Apare
însă limpede faptul că de la un anumit punct
ancheta a luat un cu totul alt curs.

* Această preocupare este atestată, printre
alte, și de faptul că ministrul de interne „a
autorizat în seara zilei de 21 mai pe dr. V. No-
veanu (unul dintre cei care se pronunțau pen-
tru destindere — n.a.) să se întîlnească în
cursul dimineții de 22 mai, la Ministerul de
Interne, cu Horia Sima, cu care să stea de
vorbă și să încerce să-l convingă că M. S. Re-
gele este foarte bine intenționat față de legio-
nari...". Este primul pas pe calea unor efor-
turi ale autorităților carliste de a-l „cîștiga"
pe Sima și de a-l determina să-și schimbe pă-
rerea față de rege, eforturi care vor fi conti-
nuate de agenții de la Corpul detectivilor.

Apresind că prin „act de nebunie” Horia Sima înțelegea inclusiv un atentat la viața monarhului, organele de anchetă au făcut eforturi pentru a-l convinge pe Sima de „nestrămutata grijă (a regelui — n.a.), de loialitatea obligațiilor cu caracter binevoitor față de Germania și absurditatea însușirii agresivității față de Reich”. În spatele acestor „confidențe” ale detectivilor trebuia intuită atît încercările acestora de a-l face pe Sima să-și dezvăluie pînă la capăt adevăratele intenții față de monarh, cit și faptul că, pentru aparențe, nevoi de împrejurările politice externe la care ne-am referit, Carol afișa bunele sale gânduri față de Reich *. În dialogul cu an-

chetatorii, după ce a ascultat atent pledoaria acestora în favoarea monarhului, Sima s-a declarat aparent satisfăcut. Din acest moment, cursul interogatoriului s-a schimbat radical. Reprezentantii siguranței au continuat să-l investigateze pe Sima căutînd acum căile pentru a-l subordona lui Carol, în schimbul unor oferte tentante pe care, de altfel, regele era dispus să le facă.

Sintetizînd rezultatul unor „discuții îndelungate”, anchetatorii au constatat spre sfîrșitul interogatoriului că au „răsturnat întreaga concepție a conducătorului mișcării” în ceea ce privește atitudinea lui față de Carol. La rîndul său, Sima a declarat, cu ipocrizia-i cunoscută, că s-a convins de faptul că „Maiestatea Sa Regele a fost privit într-o lumină falsă, la crearea căreia au contribuit numeroși factori, începînd cu Corneliu Codreanu și terminînd cu Iuliu Maniu” și că s-a convins de faptul că „toate personagiile politice la care mișcarea a făcut apel pentru realizarea unei aprofieri de suveran au fost de rea-credință, din calcul politic”.

* Pe această linie se înscriu o seamă de concesii și cedări silite făcute Germaniei hitleriste: perfectarea tratatului economic româno-german la 23 martie 1939; sporirea livrărilor de petrol în urma încheierii protocolului confidențial, la 24 aprilie 1940; renunțarea la declarația de neutralitate a României și la garanțiile franco-britanice, la 29 mai 1940.

Lunile care s-au scurs, într-o tensiune mereu sporită pentru țară, din mai pînă în septembrie 1940, ca urmare a agitației interne a forțelor celor mai reacționare și a neconținutelor presiuni ale puterilor fasciste, au însemnat în fapt o anticameră extrem de confortabilă pentru șeful legionarilor spre dictatura fascistă. Saltul lui Horia Sima din poziția de ministriabil, cu încuviințarea lui Carol al II-lea, la postura de dictator care să indice schema ierarhiei guvernamentale în stat a fost pregătit tocmai în acele luni prin colaborarea șefului legionar cu Ion Antonescu.

Instaurarea, cu sprijinul și sub presiunea directă a Germaniei hitleriste, a dictaturii legionaro-antonesciene, la începutul lunii septembrie 1940, a impus țării și poporului român o formă de guvernămînt fascistă, teroristă, a celor mai reacționare și șovine grupări politice, legate de naști. În condițiile crizei politice declanșate ca ur-

mare a impunerii de către puterile Axei a dictatului fascist de la Viena, ultimele forme constituționale democratice și drepturi cetățenești au fost suprimate. Lagărele și închisorile au fost umplute cu adversarii politici ai Gărzii de fier, cu numeroși militanți comuniști, democrați, antifasciști. În acțiunea teroristă, care a lovit în muncitori ca și în intelectuali, în țărani ca și în cetățeni de alte naționalități, elementele cele mai odioase s-au dovedit legionarii care au jefuit, maltratată sau ucis mii și mii de oameni. *

Dictatura legionară-antonesciană a însemnat cea mai întinată perioadă din istoria poporului român. Numele lui Horia Sima se regăsește asociat tuturor acelor acte care trădau interesele naționale,

împingeau România și mai mult sub jugul dominației hitleriste, răspîndeau în mase teroarea, samavolnicia, frica de ziua de mîine, contopeau asasinatul cu jaful, persecuția cu misticismul, demagogia cu furtul, pregătind catastrofa războiului fascist, urit și respins de popor, dar spre care România a fost împinsă împotriva și în pofida voințelor națiunii. Chiar documente ale regimului antonescian * arată mulțimea de crime comise de șeful legionarilor începînd de la „asasinarea lui Armand Călinescu, ordonată și organizată tot de Horia Sima” și pînă la masacrele de la Jilava, uciderea în condiții monstruoase a lui Nicolae Iorga, Virgil Madgearu și a altor intelectuali de valoare, precum și a luptătorilor comuniști Oesko Tereza și Constantin David, făptuite cu ordinul și încuviințarea aceluiași Horia Sima. Spiritalul ucigaș pe care Garda

* „Magazin istoric” va publica în numerele sale viitoare documente, relatări, mărturii ale aceluia timp, ale atitudinii de repudiare a fascismului manifestată de poporul român, de forțele patriotice, progresiste, democratice, ale acțiunilor promovate de P.C.R., forța cea mai consecvent antifascistă din țara noastră.

* În privința relațiilor dintre Ion Antonescu și Horia Sima vezi „Magazin istoric” nr. 4/1968.

În consecință, a afirmat Sima, „folosirea pe viitor a intermediarilor politici este exclusă”. Ca dovadă a „sincerității” lui, șeful legionar și-a exprimat dorința unei audiențe la rege, cu care prilej să-și arate „întregul devotament față de suveran”. Pentru o asemenea favoare, Sima s-a arătat dispus să ordone elementelor din clandestinitate, „să păstreze liniște desăvârșită și să participe activ la acțiunea de destindere”, deoarece el găsea o „perfectă compatibilitate între noul regim (dictatura lui Carol — n.a.) și postulatele mișcării”, fiind gata de a se „integra acestuia cu toți partizanii săi, săvârșindu-se (astfel — n.a.) o operă de regăsire”. Ultimul angajament luat de Sima la interogatoriu a fost acela de a aduce în țară întregul grup legionar de la Berlin, deci tocmai ceea ce dorise Carol. „De la acest climat de înțelegere nu a fost greu să-l determinăm pe Horia Sima să dea ordin (încea în timp ce era anchetat — n.a.) de liniște și de adăncire a destinderii” informau organele siguranței în darea de seamă cu privire la anchetă.

Sima și-a onorat angajamentele: a oferit anchetatorilor siguranței lista fruntașilor legionari din Germania care urmau să fie aduși în țară și pe care figurau 21 de persoane; în prezența șefului Corpului detectivilor, în zilele de 29, 30 și 31 mai — cînd a avut loc o învedere între anchetat și unii delegați legionari din diferite județe — cu care ocazie Sima și-a informat partenerii asupra situației lui, declarînd că este bine tratat de autorități și că „din voința sa și nu din constrîngere le cere: să risipească suspiciunile dintre legionari și «autoritatea constituită»; toți cei care au revolvere, muniții, explozibile să le depună; ...fiecare în județul său să colecteze armamentul și să-l depună la Siguranța generală, direct sau prin intermediul poliției locale” etc. Documentul care relatează cele de mai sus consemnează faptul că această întîlnire a avut loc „într-o casă particulară, iar delegații

de fier voia să-l reverse asupra țării se vădește în pregătirea unui asasinat de masă în întreaga țară pentru noaptea de Anul nou 1941 și apoi în dezlanțuirea criminală și teroristă din zilele rebeliunii legionare*. „Horia Sima s-a aflat în fruntea fărădelegilor și a teroarei” (Cf. *Pe marginea prăpastiei*, carte albă editată de Președinția Consiliului de Miniștri, București, 1941, vol. I, p. 142).

Exponent al intereselor naționale ale întregului popor, Partidul Comunist Român s-a ridicat cu hotărîre, de la început, împotriva regimului de dictatură fascistă. Comuniștii au demascat demagogia legionară, arătînd că Garda de fier era agentura lui Hitler în România, au înfierat aducerea trupelor germane în țară ca pe un act de încălcare grosolană a independenței și suveranității patriei, ca pe o pregătire a războiului hitlerist. Animați de un fierbinte pa-

triotism, comuniștii au înfruntat cu eroism teroarea fascistă, acționînd cu hotărîre și consecvență pentru mobilizarea maselor la lupta împotriva asupririi și exploatării, pentru doborîrea regimului fascist. În *Manifestul lansat de Comitetul Central al Partidului Comunist din România*, la 6 septembrie 1940, se sublinia:

„După zece ani de bestială și tiranică domnie, regele Carol a abdicat. Dar lovitură militarogardistă de la palat a generalului reacționar Antonescu și numirea lui Mihai ca rege, înseamnă o încercare a dușmanilor poporului de a păstra subredul regim burghezo-moșieresc [...]”

S-au schimbat domnitori, s-au schimbat cirmacii regimului singeros de exploatare și asuprire capitalistomoșierească, dar exploatarea și asupritorii, exploatarea, jaful tilhăresc și asuprirea bestială au rămas [...]”

Sînt numeroase acțiunile prin care clasa muncitoare, țărani, intelectualii luau

atitudine hotărîtă împotriva dictaturii legionaro-antonesciene.

Demascînd actele lui Horia Sima, organul central al P.C.R., „Scinteia”, scria la 17 septembrie 1940:

„Horia Sima, omul lui Gîrbing [...] (proprietarul unei duzini de întreprinderi capitaliste), vine să însele lumea pentru a masca măsurile de întărire a exploatarei capitalistomoșierești a maselor muncitoare. Astfel ei vor să mascheze dezmațul legionar [...]”

„Scinteia” relevă în acele momente că:

„Numai prin doborîrea revoluționară a dictaturii militarogardiste și a întregului sistem capitalistomoșieresc, poporul muncitor din România, sub conducerea Partidului Comunist — partidul clasei muncitoare —, făurind proprietatea socialistă asupra uneltelor și mijloacelor de producție, va desființa exploatarea omului de către om.

Toți muncitorii conștienți sînt datori să demaște mișleasca înșelătorie gardistă.”

P. C.

* Vezi „Magazin istoric” nr. 12/1968, nr. 1/1969, nr. 2/1969.

(legionari — n.a.) au venit cu mijloace de transport civilizate și fără a fi escortați”.

Cine pe cine înșela? Carol pe Sima sau Sima pe Carol? Adevărul este că ambii își făureau planuri odioase în dauna poporului.

Anchetatorii raportau cu satisfacția misiunii îndeplinite: „Sima vrea să pună direct mișcarea în serviciul suveranului”, găsim „suficiente argumente de compatibilitate pentru radierea trecutului și încadrarea mișcării în F.R.N.”.

Metamorfoza șefului legionar apărind evidență, vechile soluții sugerate inițial de ministrul de interne deveniseră anacronice. Un eventual proces „Sima”, ar pune — spuneau anchetatorii — în lumină falsă intențiile guvernului cu privire la soarta ce se rezervă grupului de la Berlin, ar pune în capul mișcării clandestine un alt conducător, necunoscut (în timp ce Sima era — după aprecierea anchetatorilor — ca și câștigat de partea regimului carlist — n.a.).

Mai era nevoie însă de măsuri care, pe de o parte, să-l „reabiliteze” pe Sima în ochii opiniei publice, iar, pe de altă parte, să-i ofere acestuia o garanție că partenerii săi loiali. Dovezile n-au întârziat: condamnarea la închisoare pe 8 ani, în vigoare, a fost apreciată ca nefiind cauzată de „fapte grave”, motiv pentru care „Horia Sima poate ataca sentința [...] judecându-se în stare de libertate” *. Proceele în curs, întentate legionarilor, privind actele teroriste în baza cărora Sima putea fi condamnat au fost suspendate, motivându-se că „Horia Sima a întreprins acțiunea de complot contra suveranului numai pentru că nu a reușit să se apropie de M. S. Regele”. De aceea, anchetatorii considerau necesară „întinderea unei mîini binevoitoare”.

Cum se explică această metamorfoză, fiind știut că Sima declarase că venise în țară să săvîrșească o „nebulie”, pentru a „scurta de o palmă” pe Carol al II-lea? Într-adevăr, Sima era mandatarul acelor legionari refugiați în Germania care își oferiseră serviciile cuceririlor naziste, în planurile cărora figura asasinarea lui Carol și a altor demnitari români susceptibili de orientare spre fostele puteri garante. Să fi fost oare din partea lui Sima un act de neascultare față de cei în solda cărora lucra? S-ar putea da o explicație prin prisma trăsăturilor de caracter ale lui Sima dominate de aviditatea lui de putere. Schimbarea s-ar putea datoră și faptului că unele persoane politice din anturajul lui Hitler (în special Ribbentrop), prin filiera Canaris-Moruzov, socoteau că România putea fi supusă fără a-l sacrifica pe Carol, ci atrăgându-l constant și sigur de partea planurilor lor. În acest caz, ar putea fi vorba de o pendulare a lui Sima între diferitele tendințe naziste, practică de care va face uz pînă la sfîrșitul lui ianuarie 1941. La aceste ipoteze mai trebuie adăugată și abilitatea lui Carol al II-lea, care devenise prea slab pentru a se răfui cu legionarii (cum mai încercase în anul 1938 și 1939), dar întuise clar că Horia Sima era prea tentat de a-și vedea visurile de mărire realizate, pentru a nu accepta ceea ce i se oferea. Pe această platformă s-au întîlnit și înțelepciunea și dorul, fiecare crezînd că îl păcălește pe celălalt.

După interogatoriul, Sima a fost primit în audiență de rege. Această audiență, după cum constatau agenții de la siguranță, „a fost hotărîtoare în evoluția spirituală a lui Horia Sima”.

* Condamnările se datorau actelor teroriste organizate de Horia Sima în toamna anului 1938; ca să scape de execuția pedepsei, șeful legionarilor fugise în Germania.

Unul dintre cei ce l-au anchetat, descriind pe Horia Sima după audiență, spunea: „Horia Sima lucrează intens pentru extinderea în rîndurile mișcării a opiniiilor sale despre suveran”. Curtenia este explicabilă: Sima știa sigur că declarațiile lui vor ajunge la rege...

DRUMUL SPRE FOTOLIUL MINISTERIAL

Audienței i-au urmat, la mijlocul lunii iunie — cu ajutorul nemijlocit al monarhului, al siguranței și al faimosului Serviciu secret de informații condus de Moruzov — instalarea lui Horia Sima în fotoliul de șef al „gărzii” și înscrierea legionarilor în Partidul național, creat și prezidat de Carol al II-lea. Monarhul nu a întârziat să-și răsplătească noul convertit, care se intitula slugă „prea supusă și plecată a regelui. La 28 iunie, avînd loc o remaniere a cabinetului prezidat de Gh. Tătăreanu, Horia Sima a fost numit subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale. La 4 iulie, o dată cu formarea cabinetului Ion Gigurtu, a devenit ministru al cultelor și artelor, avînd alături, din partea mișcării legionare, pe dr. Vasile Noveanu (ministru al inventarului avuției publice) și pe Augustin Bideanu (subsecretar de stat la departamentul finanțelor).

Pentru Horia Sima și ceilalți legionari, 4 iulie 1940 era doar o treaptă, nu un final. Sigur este că Horia Sima n-a încetat să fie un pion pe tabla de șah a nazistilor, care, pentru a impune și fixa statornic pe legionari în viața politică a României, au intervenit pe diverse căi. Se știe astfel că Himmler, prin așa-zisa verisoară Edith von Koller *, a mediat între Carol și Sima, bineînțeles în favoarea ultimului.

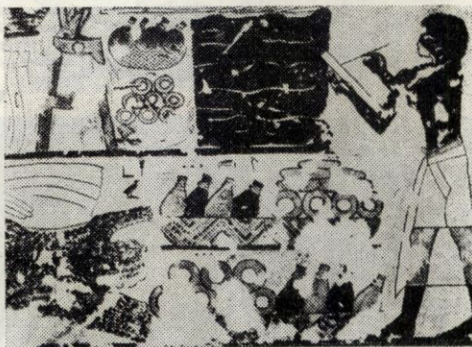
Atîț naziiști cit și Sima urmăreau să creeze condiții propice pentru reaparitia la suprafață a mișcării legionare și pentru intrarea ei în viața politică și de stat pe toate planurile și cu toate atuurile de care dispunea prin sprijinitorii ei interni și externi. În lunile care au urmat, în viața politică a României s-au adîncit o serie de fenomene care demonstrează că cercurile guvernante conduse de Carol al II-lea au făcut concesii după concesii mișcării legionare, creînd astfel premisele ascensiunii acesteia spre putere **.

Competiția ce a avut loc între Carol al II-lea și Horia Sima a dovedit nesinceritatea ambilor, faptul că în această cursă fiecare a încercat să-l înșele pe celălalt, fiecare rămînînd — sau vrînd să pozeze — cu sentimentul victoriei. Evenimentele care au urmat au dovedit că Horia Sima, simțînd slăbiciunea lui Carol al II-lea, a oferit un tablou fals al sentimentelor atît față de monarh cit și față de intențiile legionarilor cu privire la „colaborarea” și „integrarea” lor în ordinea politică carlistă. Avînd sprijinul cercurilor hitleriste și profitînd de rezistența șefilor partidelor politice față de încercările lui Carol de a realiza „reconcilierea”, legionarii vor deveni — contrar declarațiilor lui Sima — ostentativi, pretențioși, agresivi (în primul rînd față de Carol) și vor folosi fiecare prilej și concesie carlistă pentru a se strecura la putere și a instaura regimul „terorismului deschis”.

Spre mijlocul anului 1940 se va accentua deplasarea spre dreapta a regimului carlist, iar concesii făcute legionarilor vor adînci izolarea treptată a acestuia. Finalmente ele se vor solda cu instaurarea dictaturii antonesc-legionare la 6 septembrie 1940.

* Vezi I. Petre, *Reportaje din București ale „verisoarei” lui Himmler*, în „Magazin istoric” nr. 1/1967.

** Vezi A. Simion, *Agonia unui regim*: ultimele zile ale domniei lui Carol al II-lea, în „Magazin istoric” nr. 4/1968.



Scrib, în Egiptul antic, „redactînd” inventarul tezaurului nubienilor (pictură murală tebană)

REPORTERII ANTICHITĂȚII

Prof. univ. GIULIANO GAETA

președintele Institutului italian de
istorie a jurnalismului

Cînd se naște ziaristica?

Într-o scrisoare adresată în septembrie 1789 publicației *Chronique de Paris*, un anume cavalier P. (care nu a putut fi identificat mai precis) vorbea despre ca-

riera ziaristică („carrière du journalisme”), simțind nevoia să deschidă o paranteză pentru a preciza: „Dați-mi voie să folosesc acest cuvînt care lipsește încă din limba noastră [...]”



▲
În trecute vremuri, peregrinii erau și purtători de știri

Papa Plus al V-lea avea o adevărată aversiune pentru „gazetarii” timpului. El se înscrie printre primii prigonitori ai slujitorilor condeiului



▲
Ziarul The London Post a apărut în două perioade: prima — de la 6 august 1644 până la 4 martie 1645; a doua — de la 14 decembrie 1646 până la 26 februarie 1647

Ca fenomen însă, ziaristica a apărut mult mai devreme decît cuvîntul care o numește. Substraturile sale necesare sînt informația și opinia.

Nevoia de informație este firească ființelor vii! Informația pasivă este strîns legată de însăși posibilitatea de supraviețuire a individului în fața pericolelor, obstacolelor, dificultăților pe care le prezintă lumea exterioară. În viața socială, informația pasivă tinde să devină activă și tot mai conștientă: individul, avînd interesul ca societatea în care trăiește să supraviețuiască și să prospere, nu poate neglija să dea acesteia informațiile pe care el le consideră utile și pe care le-a primit într-un fel sau într-altul.

În viața noastră, informația este legată, mai strîns sau mai puțin strîns, de opinie. Este practic imposibil ca ele să fie separate. Dacă această informație, legată de opinie, se referă la probleme de actualitate, la probleme la zi, ea trebuie definită — după părerea mea — jurnalism.

În acest sens, istoria jurnalismului, la fel ca istoria dreptului sau a economiei, nu se naște la o dată istorică anumită, ci se pierde în negura timpurilor.

Vocea și imaginea

Într-un studiu al său, Albert Bayet ne sfătuiește să încercăm să trasăm, în linii

mari, „evoluția formelor de expresie folosite de om din timpurile cele mai îndepărtate pînă în zilele noastre pentru a putea degaja propriile noastre gânduri și sentimente”. El observă: „primele două forme de expresie au fost vocea și imaginea. Vocea omenească, dacă nu este amplificată cu ajutorul tehnicii moderne, poate părea un mijloc destul de slab. Totuși, vocea a fost aceea care a purtat poemele homerice în lumea întreagă. Tot prin voce au fost conduse în Agora și în For destinele polis-ului grec și ale Cetății Eterne.

Nici imaginea nu e mai slabă decît vocea. Dimpotrivă, într-un fel e chiar mai puternică, pe de o parte pentru că vedem mai departe decît auzim și, pe de altă parte, deoarece cuvintele trec, iar imaginea rămîne. Datorită ei, generațiile noi pot stabili contactul cu trecutul. Casa, templul, basorelieful, statuia, tabloul sînt tot atitea documente prin intermediul cărora ideile strămoșilor continuă să trăiască pentru urmașii lor. Noi nu știm exact ce reprezentau imaginile desenate sau pictate acum cincizeci de mii de ani, sau și mai mult, pe pereții peșterilor. Dar știm că voiau să spună ceva, că erau o formă de expresie”.

Ziarul Spionul din Massachusetts (1775) avea drept moto „Alătură-te sau mori“



Frizeriile serveau și ca loc de transmitere și comentare a vestilor



Cît privește nevoia de informație și formare a opiniei, care s-a manifestat în comunitatea primitivă, ea nu apare doar în cazuri de necesitate stringentă de supraviețuire, de exemplu necesitatea de apărare la apropierea inamicului, ci și cînd e vorba de o necesitate de supraviețuire cu caracter mai larg, de nevoia de a găsi pentru comunitate condițiile de siguranță și bunăstare. Este vorba de alegerea conducătorului, pregătită de obicei prin consfătuiri și ratificată de o adunare. Este vorba de crearea normelor vieții sociale, la care societatea colaborează direct sau indirect. Pentru a face cunoscute deciziile sale, șeful comunității va avea nevoie de un vestitor, de un herald.

O nouă formă de expresie

Vocea și imaginea sînt deci primele două forme de expresie. După ce le prezintă, Bayet afirmă:

„Apariția scrisului în sînul acestui sistem de expresie reprezintă o revoluție. Dar — o bună bucată de vreme — efectele acestei revoluții sînt destul de modeste. Manuscrisele sînt rare, iar analfa-

beții foarte numeroși. Toți pot «citi» fațada unei catedrale, puțini sînt privilegiații care pot citi un manuscris. Din această cauză, la marea majoritate se constată o lipsă de informație care surprinde mai tîrziu”.

Scrisul, fie el pictografic (adică reprezentare schematică de obiecte), ideografic (adică reprezentare simbolică de idei) sau fonetic (cel mai recent), apare inevitabil neinițiatilor ca avînd o valoare magică.

Cele mai vechi forme de scriere au apărut în antichitatea egipteană. Luptele pentru unificarea Egiptului de Sus cu cel de Jos, unificare realizată în jurul anului 3200 î.e.n., au fost preamărite în reprezentări grafice făcute pe tăblițe. Despoții s-au servit apoi de monumentele lor funerare pentru a-și glorifica propriile fapte printre contemporani și pentru a le face cunoscute și urmașilor. S-au folosit pentru aceasta de reprezentări determinate în timp și spațiu, indicînd data și locul unde s-au desfășurat faptele comemorate. Acest stil descriptiv și celebrativ a fost aplicat și de faraoni în decorația marilor temple: egiptenii trebuiau să cunoască faptele faraonilor și puterea imperiului.

La rindul lor, suveranii asirieni și caldeeni au comemorat propriile fapte și victorii prin semne încrustate pe frontonul a nenumerate monumente. Am putea da alte multe exemple.

Am putea vorbi, apoi, de memorialiști, începând cu cei babilonieni, însărcinați să consemneze, zi cu zi, evenimentele publice, deși ne-ar veni greu să precizăm de ce difuzare s-au bucurat jurnalele lor.

Aproximativ în anul 3000 î.e.n. a apărut pe zidul unei case antice din Teba un papirus (găsit între ruinele acestei case și păstrat la British Museum) care invita pe toți cititorii să furnizeze indicii menite să permită capturarea unui sclav evadat, promițând o recompensă. Este vorba de un avis publicitar de oarecare interes, deoarece — după părerea noastră — depășește sfera publicității propriu-zise, întrucât denunță încălcarea unei norme de drept: aceea care consfințea sclavajul.

Piramida și fiica lui Kheops

În Egiptul antic nu a lipsit nici ziarul vorbit. Este cunoscută, de exemplu, o legendă culeasă de Herodot despre faraonul Kheops, din al cărui ordin — după cum se știe — a fost construită, în decursul a 20 de ani, o piramidă. Construcția s-a făcut cu sacrificiul a sute de mii de prizonieri de război și sclavi, dintre care foarte mulți au murit din cauza efortului sau a bolilor, cu contribuția exorbitantă a popoarelor vasale, cu ajutorul prăzilor din expedițiile militare și așa mai departe.

Legenda ne spune că faraonul Kheops, nemaiavând bani pentru această construcție, și-a vindut fiica trecătorilor de pe stradă. Faptul de cronică (adică construirea piramidei prin mijloace samavolnice) este real. Nefirească pare însă povestea despre fiica lui Kheops și aici legenda poate fi considerată o reacție posibilă la o samavolnicie, o răzbunare. Așa cum se întâmplă câteodată și în zilele noastre: la faptul de cronică se adaugă exagerări, născociri, care reprezintă răzbunarea celor tiranizați. Exagerarea face parte din ziarul vorbit care se fixează în legendă aproape sigur cu ajutorul celor nemulțumiți și apoi intră în folclor. Este unul dintre primele cazuri de raport între fenomenul jurnalistic și cel folcloric.

Au existat ziare în Grecia antică?

Dorința de noutăți, nevoia de cronică și, în același timp, nevoia de opinie s-au manifestat pe vremea aceea mult mai puternic în lumea occidentală decât în cea orientală.

Nevoia de opinie a fost atît de proprie sufletului grec încît legenda homerică n-a neglijat să ne-o prezinte, chiar dacă unori doar tangențial. Intr-adevăr, Tersit* n-a fost numai interpretul unei opinii personale, ci și al unei opinii publice colective: aceea a masei de aheeni care, după zece ani de lupte sub zidurile Troiei, au fost cuprinși de oboseală și nostalgie. Se pare însă că legendarul bard al legendarelor fapte a presimțit că astfel de manifestări știrbesc principiul de autoritate și mitul însuși — nu trebuie să uităm că în epoca homerică regii erau cei care-i subvenționau pe poeți — și de aceea apariția lui Tersit este ridicolă. Homer s-a apărat de criticile pe care i le-ar fi putut aduce apariția acestui personaj cu o armă care, la rindul ei, este o manifestare a spiritului critic: satira.

Grecia antică poate fi considerată marea patrie a spiritului critic. Ea este cea care, în domeniul constituțional, ne-a dat republica democratică (chiar dacă cu limite care astăzi nu ar putea fi tolerate), necunoscută pînă atunci în istoria omenirii; în Grecia a luat naștere cetățeanul, însă Grecia clasică n-a depășit conceptul de cetățean, n-a ajuns la conceptul de umanitate decât în gîndirea unora din filozofii săi. Dar cetățeanul a fost direct sau indirect parte delaterantă în hotărîrile pe care le lua statul în fața evenimentelor de politică internă sau externă. Existau deci premise pentru o mai largă manifestare a fenomenului jurnalistic.

Grecia cunoștea, ca și alte țări, heralzii care anunțau poporului dispozițiile legislative, sau oameni care făceau publicitate comercială cînd soseau vase sau caravane cu marfă de vînzare. Dar nici la Atena și nici în alte orașe grecești nu a existat, după cîte sîntem informați, nici un fel de buletin, pe cînd la Roma a apărut primul ziar, ba mai mult, primul cotidian, și anume *Acta diurna*.

Cum se explică acest lucru?

După părerea noastră, în Grecia nu s-a resimțit nevoia unui asemenea buletin datorită limitelor fiecărui stat și numărului restrîns de locuitori (să nu uităm că în perioadele de înflorire, de pildă în anul 431 î.e.n., cînd a început războiul din Peloponez, Atena număra cam treizeci și cinci—patruzeci de mii de locuitori, în

* Personaj din *Iliada* lui Homer, ostaș din armata aheilor, prototip al urâtenei, răutății și lășității. Este antipodul idealului întruchipat de Ahile sau de Hector.

NUMÉRO I. JOURNAL DE PARIS

Mercredi 1^{er} JANVIER 1777, de la Lune le 22.

S O L E I L. L U N E.

Coucher.	Decl. du Soleil.	Lever.	Coucher.
Heures. Minutes.	degr. min. sec.	Heures. Minutes.	Heures. Minutes.
11 45 30	23 57 47	0 0 0	11 45 30

Temps moyen à midi.	Reverbères.
Heures. Minutes. Secondes.	Heures. Minutes. Secondes.
12 00 00	12 00 00

OBSERVATIONS MÉTÉOROLOGIQUES d'hier.

Thermomètre.	Baromètre.	Vent.	Etat du ciel.
Degrés.	Heures. Minutes. Secondes.		
5 au-dessus de 0	27 10	N.O.	Nebuleux.
11	27 10	N.N.O.	Cloudy.
12	27 10	N.	Cloudy.

Le Journal de Paris est imprimé dans le courant du mois de Décembre 1776, à Paris, chez le Citoyen de la Liberté, au Palais National, sous le Vestibule, à gauche, au Salon de la Peinture.

On peut se procurer le Journal de Paris, au Palais National, sous le Vestibule, à gauche, au Salon de la Peinture, ou chez les Libraires, au Palais National, sous le Vestibule, à gauche, au Salon de la Peinture.

Primul număr al primului cotidian francez

timp ce Roma avea încă din anul 264 i.e.n., adică la începutul primului război punic, două sute nouăzeci de mii de locuitori, iar republica nu mai era un oraș-stat, ci un stat teritorial). Pe de altă parte, în orașele grecești nu s-a simțit nevoia unui asemenea buletin periodic din cauza modului de viață de acolo. Este bine cunoscut faptul că la Atena viața se desfășura în mare măsură în Agora, că acolo se anunțau știrile și se discutau problemele care urmau să fie supuse adunării. Poate nu este inutil să amintim că, mult timp după ce au apărut, gazetele tipărite

nu au acordat prea mare importanță sau au neglijat de-a dreptul evenimentele cetățenești, întrucât se presupunea că ele erau cunoscute prin viu grai.

În Agora deci, acolo unde negustorii își puneau la cale propriile afaceri, se desfășura un ziar vorbit. Acolo se aflau veștile din celelalte orașe aduse pe atunci de rapsozi, așa cum, multe veacuri mai târziu, trubadurii le aduceau pe cele ale lumii medievale.

În adunări se analizau treburile obștești până la cele mai mici amănunte, se dezbăteau diferite opinii politice: acolo își ținea Demostene **Filipicele** sale, prin care încerca să salveze Grecia de invazia macedoneană. Însuși cunoscutul istoric și filozof italian Benedetto Croce le-a considerat ca pe niște manifestări jurnalistice. „Numeroși scriitori — spune el — pe care îi admirăm, îi socotim clasici și-i studiem în școli n-au fost altceva decât ziaristi ai acelor timpuri trecute”. El citează pe Demostene și pe Cicero pentru discursurile lor.

Pe de altă parte știm că unele discursuri politice au fost așternute în scris și apoi vândute: cele ale lui Antiphon, Andocide etc. Au existat cuvântări care nu au fost rostite niciodată în adunare, ci difuzate în manuscris: ele s-ar putea asemui cu articolele de opinie din zilele noastre sau cu pamfletele.

La acestea se adaugă Teatrul grec, a cărui comedie se ridica la rangul de satiră politică și socială, care, începând cu secolul al XIX-lea, devine caracteristică periodicelor umoristice și satirice. În Grecia clasică, acest gen de satiră a ajuns la apogeul său cu Aristofan. El reprezenta vocea poporului care batjocorea vicii și chiar virtuți, dacă acestea din urmă depășeau înțelegerea sa.

Ca să nu mai vorbim despre o întreagă mentalitate și despre un mod de viață și de exprimare care are legături mai puțin strânse cu jurnalismul, dar care i-au determinat pe unii să vadă în Herodot un fel de redactor călător, în Xenofon, datorită lucrării sale **Anabasis**, un reporter de război al antichității.

NU UITAȚI: ABONAMENTUL DV. LA „MAGAZIN ISTORIC” PENTRU ANUL 1971!

În scrisorile care ne parvin, ni se solicită adesea trimiterea unor numere mai vechi, de mult epuizate. Din păcate, nu putem satisface această cerere. Pentru asigurarea pe viitor a tuturor numerelor revistei, cel mai sigur mijloc este abonamentul, mai cu seamă că mulți cititori își alcătuiesc colecții, pe care le doresc, firește, complete. După cum se știe, abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Pentru străinătate, abonamentele se fac adresând comenzile la „I.C.E. LIBRIS” — calea Victoriei nr. 126, căsuța poștală 134-135, București, România.

Asigurați-vă din timp abonamentul la MAGAZIN ISTORIC pe anul 1971!

MEANDRELE CRONOLOGIEI

MIHAI POPESCU, sergent într-o unitate din județul Ilfov, ne cere câteva lămuriri :
— Cimpia Mierlei (1389) și Cossovo (1389) sînt una și aceeași localitate ?

În 1389, oastea otomană, comandată de Balazid, a reușit o victorie împotriva oștirilor albaneze, sîrbești și muntene ; bătălia s-a dat în localitatea sîrbească Kossovo-polje, care în românește înseamnă Cimpia Mierlelor.

— Cum o chema pe soția lui Alexandru cel Bun, Ana sau Maria ?

Amîndouă au fost soții ale mareșului volevod ; vezi în acest sens și articolul Descălători de țară, dătători de legi și datini, apărut în nr. 12/1968 al revistei noastre.

— Care sînt anii de domnie ai volevoților Vladislav-Vlaicu (1364-1374 sau 1364-1377) și Radu I (1377-1384 sau 1377-1388) ?

Iată mai multe cronologii și diferențele dintre ele : Istoria României, vol. II, Ed. Academiei R.P.R., București, 1961 (1364-circa 1377 și circa 1377-circa 1384) ; Dicționarul enciclopedic român, vol. II, Ed. politică, București, 1964 (1364-circa 1377 și 1377-1383) ; C. C. Giurescu, Istoria românilor, vol. I, ediția a V-a, București, 1946 (1364 — pentru sfîrșit o dată între 1374-1377 și după 1374 — pentru sfîrșit o dată înainte de 1385) ; „Magazin istoric” nr. 7—8/1968, în articolul semnat de Ștefan Ștefănescu (1364-circa 1377 și circa 1377-circa 1383).

P.S. În același mod se poate formula și răspunsul la sesizările tov. **VIOREL M. ROȘU** din București.

ALEXANDRU CEL BUN ȘI COALITIA ANTIOTOMANĂ

DAN STOICA din comuna I. L. Caragiale, jud. Dimbovița, ne scrie : În articolul Descălători de țară, dătători de legi și datini („Magazin istoric” nr. 12/1968), se afirmă că Alexandru cel Bun a participat la o „coalitie creștină de împiedicare a expansiunii otomane”. Despre ce coalitie este vorba și cînd a fost ea organizată ?

După moartea lui Mircea cel Bătrîn, primejdia otomană asupra Moldovei a sporit. De altfel, la scurt timp, în 1420, turcii au atacat Moldova, fiind însă respinși de oastea lui Alexandru cel Bun. Domnitorul moldovean era însă conștient că singur nu va putea ține multă vreme piept presiunii otomane.

În 1426 era pe cale să se realizeze o coalitie antiotomană. Sigismund, regele Ungariei, se înțelesese cu Vladislav Jagello, regele Poloniei, și cu Alexandru cel Bun să pornească împreună un război împotriva turcilor. Cele trei armate și-au stabilit ca loc de întîlnire Brăila. S-au prezentat însă numai oștile polone și moldovene, cele maghiare fiind trimise la reprimarea mișcărilor husite. După două luni de așteptare, moldovenii și polonii au părăsit și ei tabăra.



Monedă de argint de la Alexandru cel Bun

(Referitor la această problemă, vezi : C. C. Giurescu, Istoria românilor, vol. I, ediția a V-a, p. 508-509 și Istoria României, vol. II, Ed. Academiei R.P.R., București, 1961, p. 395.)

CEI DOI CIMPINEANU

ADRIAN NASTASE, student la Universitatea din București, ne-a trimis următoarea precizare :

În istoria modernă a culturii române este cunoscut rolul pe care l-a avut Ion Cimpineanu (1798-1863).

În 1826 a participat la înființarea „Societății literare”, împreună cu Ion Eliade și Dinicu Golescu, iar în 1833 a pus bazele „Societății filarmonice”, care, în acea vreme, a polarizat în jurul ei întreaga mișcare culturală din Tîra Românească.

Dar meritul deosebit al lui Ion Cimpineanu constă în lupta pentru realizarea unității statale și a emancipării sociale, care l-a făcut foarte popular în rîndurile maselor, mai ales după arestarea sa din 1839.

Fiul lui, care se chema tot Ion, a trăit între 1841 și 1888. Și-a luat doctoratul în drept la Paris și, revenit în patrie, s-a remarcat prin atitudinea lui antimonarhică, în 1871 făcînd parte din rîndurile celor care militau pentru plecarea lui Carol din țară. Începînd din anul 1877 și pînă la moarte a ocupat demnitățile de ministru de finanțe, de justiție, de externe, de primar al Capitalei și de guvernator al Băncii Naționale.

Din cauza analogiei de nume, în ultima vreme s-au creat confuzii între portretele celor doi Cimpineani. La Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei există un portret al revoluționarului Ion Cimpineanu, înregistrat la cota F. III. 54416, și două portrete ale fiului său, omul politic burghez Ion I. Cimpineanu, înregistrate sub cotele F. I. 17745 și F. I. 46958.

În lucrarea Corneliu Bodea **Lupta românilor pentru unitatea națională (1834-1849)**, apărută în 1967 în Editura Academiei R.S.R., la pagina 19 se reproduce portretul omului politic burghez Ion I. Cimpineanu (cota F. I. 46958), fiind însă indicat drept Ion Cimpineanu. Această eroare s-a strecurat și în alte lucrări recent apărute.



Revoluționarul Ion Cimpineanu (Cabinetul de stampe al Academiei R.S.R., cota F. III. 54 416)

Ion I. Cimpineanu, om politic burghez (cota F. I. 17 745)



Am ținut să facem această rectificare, deoarece eroarea inițială din cartea citată poate determina în continuare perpetuarea erorilor. Corespondentul nostru ne-a trimis și originalele aflate la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.: portretul colonelului Ion Cimpineanu și pe cel al fiului său, Ion I. Cimpineanu, pe care le reproducem.

PETRE GINJ din București, citind articolul Familia Nădejde, publicat în numerele 16-11/1969 ale revistei noastre, e de părere că cei doi frați Nădejde, ca și vărul lor Speranță, au purtat la origine numele Vasiliu. Păreră această se sprijină pe o presupunere în aparență justificată: numele de „Nădejde” și „Speranță” și le-au luat legal după ce au intrat în viața politică, drept simbol. Nici nu se putea ca această potrivire de nume să fie întâmplătoare la doi veri, încheie dînsul.

Datele biografice cu privire la frații Nădejde și Sofia Nădejde au fost luate din diferite biografii și, mai ales, din lucrarea lui I. Anastasiu Mișcarea socialistă. S-a folosit, de asemenea, autobiografia întocmită de însuși Ioan Nădejde și apărută în ziarul „Adevărul”, în octombrie 1933, în cadrul unui articol al lui C. Săteanu, intitulat Opera culturală a lui Ioan Nădejde. Cităm începutul acestei autobiografii: „Tatăl meu, Gh. I. Nădejde, era de loc din Deleni, ținutul Botoșani, iar bunicul Ionță Nădejde venise acolo însurându-se cu o Gîrbea. El era din ținutul Neamț, dintr-o familie veche de răzeși. Familia e deosebită de cea coborîtoare din preotul Nădejde de la Botoșani. Mama a fost născută Ghica, fiica lui Iorgu Ghica și a Ecaterinei, născută Racoviță. Iorgu Ghica belzeada a fost fiul lui Dumitrache Ghica și al Efrosinei Caragea, iar Dumitrache Ghica a fost fiul lui Gr. Al. Ghica, cel ucis în 1777”.

În legătură cu obiectiile dv., Amelia Gesticone, fiica lui Ioan Nădejde, ne scrie: „În privința numelui de Nădejde vă pot spune, cu toată siguranța, că nu este un nume făurit, ci autentic românesc și foarte vechi. Ionță Nădejde, tatăl bunicului meu Gh. Nădejde, era de loc din Certeeni și era cărturar. Neamul lor se poate urmări sub acest nume pînă-n veacul al XVII-lea și ei se coboară din Ivănuș Viteazul din veacul al XV-lea. Se pare că acesta, căpitan de lăncieri, a avut o purtare foarte curajoasă la Războieni și Ștefan cel Mare i-a dăruit pămînt și a spus: «Acesta este un om de nădejde». Poate de atunci i-a rămas și acest nume, care mie îmi pare foarte frumos prin semnificația lui”.

În legătură cu faptul că vărul primar al lui Nădejde se numea Speranță, d-na Gesticone ne-a răspuns: „E foarte simplu: unii dintre ei, deși rude foarte apropiate (frați), sub influența curentului de latinizare a limbii și-au luat numele de Speranță”.

PĂRERI

NICOLAE TEODORESCU din com. Lunca-va, jud. Tulcea, ne-a trimis o scrisoare plină de căldură, pentru care îi mulțumim. Apre-cind în general revista noastră, dînsul e de părere că „nr. 3 din martie 1970 poate fi considerat drept cel mai reușit număr, fapt care m-a determinat să-i dau locul de cinste în biblioteca mea”. Ne bucură aprecierea. Ne bucură mai ales faptul că la Lunca-va „Magazin istoric” este citit cu interes și spirit critic.

DE LA MUNTELE ATHOS

Cititori fideli ai revistei noastre, cei 88 de călugări români din mănăstirea Zograv de la Sfîntu Munte Athos ne-au trimis la redacție un act de mulțumire pentru toate ajutoarele din țară și de peste hotare acordate sinistratilor de pe urma inundațiilor din lunile mai și iunie ale acestui an. Actul este semnat de arhimandritul și starețul mănăstirii, Domiție Trihenea.

Contents

G. TUTUI 25 Years since the National Conference of the Romanian Communist Party	2
SCARLAT CALLIMACHI Unpublished Pages from the Diary of the Red Prince	9
OLIMPIU MATICHESCU The Trials of the General Strike. Romania, October 1920	18
RADU BELIGAN Historical Journey: In the Steps of Shakespeare	27
N. COPOIU A Leading Militant of the Working-Class Movement in Romania: Constantin Dobrogeanu-Gherea	37
TITU GEORGESCU The Nürnberg Trial (II)	42
EUGEN STĂNESCU Historical Significance of our People and Country's Name	53
Prof. MATIAS BERNATH „Nowhere in the World is Romania's History Written Better than in Romania” (Interview Taken by Nicolae Minei)	59
ANDRÉ CASTELOT The Ems Cable	62
C. REZACHEVICI Radu Șerban, the Worthy Successor of Michael the Brave (1602—1611)	70
C. NICOLAE Everything for the Front, Everything for the Victory over Fascism	74
GELCU MAKSTOVICI From the Chronicle of the Albanian Resistance	77
MIHAI FATU May 1940. In the Anteroom of the Fascist Dictatorship	87
GIULIANO GAETA The Reporters of the Antiquity	93

Sommaire

G. TUTUI 25 ans depuis la Conférence Nationale du Parti Communiste Roumain	2
SCARLAT CALLIMACHI Pages inédites du journal du Prince Rouge	9
OLIMPIU MATICHESCU Les procès de la grève générale. Roumanie, octobre 1920	18

RADU BELIGAN Itinéraire historique: Sur les traces de Shakespeare	27
N. COPOIU Un militant de marque du mouvement ouvrier en Roumanie: Constantin Dobrogeanu-Gherea	37
TITU GEORGESCU Le procès de Nuremberg (II)	42
EUGEN STĂNESCU Significations historiques du nom de notre peuple et de notre pays	53
Pr. MATIAS BERNATH „L'histoire de la Roumanie n'est écrite nulle part mieux qu'en Roumanie” (Interview prise par Nicolae Minei)	59
ANDRÉ CASTELOT La dépêche d'Ems	62
C. REZACHEVICI Radu Șerban, le digne successeur de Michel le Brave (1602—1611)	70
C. NICOLAE Tout pour le front, tout pour la victoire contre le fascisme	74
GELCU MAKSTOVICI Pages de la chronique de la résistance albanaise	77
MIHAI FATU Mai 1940. Dans l'antichambre de la dictature fasciste	87
GIULIANO GAETA Les reporters de l'antiquité	93

Содержание

Г. ТУЦУЙ 25-летие Национальной Конференции Румынской Коммунистической Партии	2
СКАРЛАТ КАЛИМАХИ Неопубликованные страницы из дневника Красного Принца	9
ОЛИМПИУ МАТИЧЕСКУ Процесс генеральной забастовки. Румыния, октябрь 1920	18
РАДУ БЕЛИГАН Исторический маршрут. По следам Шекспира	27
Н. КОПОЙУ Видный деятель рабочего движения в Румынии: Константин Доброджану-Герц	37
ТИТУ ДЖОРДЖЕСКУ Нюрнбергский процесс (II)	42
ЕУГЕН СТАНЕСКУ Исторический смысл наименования народа и страны Румынии	53
ПРОФ. Д-Р. МАТЬЯС БЕРНАТ „Пигде в мире история Румынии не пишется лучше чем в Румынии” (Интервью записал Николае Миней)	59

АНДРЕ КАСТЕЛО Емская депеша	62
К. РЕЗАЧЕВИЧ Раду Шербан — достойный потомок Михаила Бравого (1602—1611)	70
К. НИКОЛАЕ Все для фронта, все для победы против фашизма	74
ДЖ. МАКСТОВИЧ Страницы из хроник албанского сопротивления	77
МИХАЙ ФАТУ Май 1940-го г. В преддверии фашистской диктатуры	87
ДЖУЛИАНО ГАЕТА Репортеры древности	93

Inhalt

G. TUTUI 25 Jahre seit der Nationalen Tagung der Rumänischen Kommunistischen Partei	2
SCARLAT CALLIMACHI Unveröffentlichte Blätter aus dem Tagebuch des Roten Prinzen	9
OLIMPIU MATICHESCU Die Prozesse des Generalstreiks. Rumänien, Oktober 1920	18
RADU BELIGAN Reisen durch die Geschichte: auf den Spuren Shakespeares	27
N. COPOIU Ein Frontkämpfer der rumänischen Arbeiterbewegung: Constantin Dobrogeanu-Gherea	37
TITU GEORGESCU Der Nürnberger Prozess (II)	42
EUGEN STĂNESCU Geschichtliche Bedeutungen des Namens unseres Landes und unseres Volkes	53
Prof. Dr. MATIAS BERNATH „Nirgends in der Welt wird die Geschichte Rumäniens besser geschrieben als in Rumänien” (Interviewer Nicolae Minei)	59
ANDRÉ CASTELOT Das Emser Telegramm	62
C. REZACHEVICI Radu Șerban, der würdige Nachfolger Michael des Tapferen (1602—1611)	70
C. NICOLAE Alles für die Front, alles für den Sieg über das Faschismus	74
GELCU MAKSTOVICI Blätter aus der Chronik des albanischen Widerstands	77
MIHAI FATU Mai 1940. Im Vorzimmer des Faschismus	87
GIULIANO GAETA Die Reporter der Antike	93

ABONNEMENTS ICE — LIBRI, Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P. O. B. 134—135; Telex: 225

magazin istoric

București, str. Oneghi nr. 5, — Sectorul 1, Oficiul poștal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Dana Crivăț, Livia Dandara, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Pelreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ștefan Andreescu.
SECRETARI DE REDACȚIE: Valeriu Buduru și I. M. Ștefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre



magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile postale, factorii postali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.



Steag muncitoresc de la Ocna de Fier, datînd de la începutul secolului
(Mesajul unui steag, pag. 26)

COPERTA I

Moment din reconstrucția țării : Conductă de gaz metan, de Maria Constantin

Afișul Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945

Imaginea din stînga : Manifestația muncitorească văzută de N. Tonitza (Justiția baionetelor, pag. 18.)